

NyS 59

NyS 59

NYDANSKE SPROGSTUDIER

NyS 59

NYDANSKE SPROGSTUDIER

© NyS og artiklernes forfattere, 2021

Redaktion:

Elisabeth Muth Andersen, Tanya Karoli Christensen, Ken Ramshøj Christensen, Jan Heegård,
Michael Nguyen, Mads Poulsen, Line Sandst, Jacob Thøgersen

Oplysninger om abonnement og indsendelse af bidrag findes bagest i nummeret.

Udgives i samarbejde med

Dansk Sprognævn

Adelgade 119 B

5400 Bogense

Grafisk opsætning: Frederiksberg Bogtrykkeri

ISSN 2246-4522 (online)

Indhold

Forord	7
SIMON BORCHMANN Omhed i dansk – umarkeret og markeret	11
BJARNE SIMMELKJÆR SANDGAARD HANSEN Forgrundsinformationsnominativ eller kasusløshed. En analyse af kasussystemerne i den gammelskånske tekst <i>Sjælens Trøst</i> .	57
LAURA BANG LINDEGAARD OG LINE SANDST Værdiladede betingelsessætninger i argumenterende tv-debat	91
MARIANNE HAUGAARD HANSEN OG ANDREAS CANDEFORS STÆHR Sproglige generationsforskelle på de sociale medier	113
ALEXANDRA HOLSTING, MARIANNE RATHJE, JESPER TINGGAARD SVENDSEN OG ANNA VIBEKE LINDØ Hvad retter de? Nyindskrevne studerendes revision af universitetsopgaver	157
OLE TOGEBY Anmeldelse af Dansk Sproghistorie. Bind 4. Dansk i brug	187
Engelske abstracts	200
Indkaldelse til NyS 60: Sprog og identitet	205

Forord

Velkommen, kære læser, til et nummer af NyS hvis tilblivelse – som så meget andet i denne tid – har været påvirket af coronakrisen. Redaktionen måtte i sidste halvdel af 2020 sande at det ikke kunne blive til et NyS 59 og heller ikke til et NyS 60 under temaet *Informationsstruktur* som vi havde planlagt. I stedet udkommer vi nu i forsommeren 2021 med et blandet nummer bestående af fem artikler, hvoraf de to første omhandler informationsstruktur, samt en anmeldelse.

Simon Borchmann angriber i artiklen ”Omhed i dansk – umarkeret og markeret” ytringers *omhedsrelation*, dvs. hvordan man i dansk kan udpege hvad ytringen er *om*. Grammatiske analyser af informationsstruktur tager normalt udgangspunkt i umarkerede måder at udtrykke hvad en ytring er om. Borchmann argumenterer for at det er mere givtigt at basere analyserne på de markerede medlemmer af grammatiske paradigmer, som fx markeret højtone, *det*-kløvninger, objekter i fundamentfeltet m.m., idet de har en mere specifik betydning end de umarkerede medlemmer. Denne større grad af specificitet gælder også deres mulighed for at angive hvad en ytring handler om. Artiklen demonstrerer forskellen ved at vise eksemplariske analyser med udgangspunkt i henholdsvis umarkerede og markerede former.

Bjarne Simmelkjær Sandgaard Hansen præsenterer et sproghistorisk perspektiv på informationsstruktur i artiklen ”Forgrundsinformationsnominativ eller kasusløshed. En analyse af kasussystemerne i den gammelskånske tekst *Sjælens Trøst*”. Hansen har ekscerperet nominativformer samt tilsyneladende kasusløse former i *Sjælens Trøst* (ca. 1425) for at undersøge om denne tekst kan afgøre en teoretisk uenighed om kasusformernes funktion i gammeldansk og deres mulige relation til kasustabet i nudansk. Selvom analysen understøtter Eva Skaftes teori om at nominativ i gammeldansk kan signalere forgrundsinformation, peger den også på at de bøjningsløse former har så bred en anvendelse at de kan tolkes som forstadier til det nudanske nominalsystem uden kasus.

Dernæst bevæger vi os tilbage til moderne tid med de følgende tre artikler. Først kommer "Værdiladede betingelsessætninger i argumenterende tv-debat" skrevet af Laura Bang Lindegaard og Line Sandst. De undersøger brugen af *hvis*-sætninger i fire udsendelser af DR's *Debatten*. En sammenligning med tidligere studier af betingelsessætninger viser at *hvis*-sætninger er særligt hyppige i disse debatprogrammer, og forfatterne argumenterer for at en væsentlig årsag til det er at de kan bruges til at introducere hypotetiske scenarier der er positivt eller negativt ladede. Selv om *hvis-så*-strukturen gerne opfattes som særligt logospræget i kraft af en forventning om kausalitet, kan disse sætninger altså også anvendes til affektive, patosprægede udsagn i debatter.

Som led i et større studie har Marianne Haugaard Hansen og Andreas Candefors Stæhr undersøgt "Sproglige generationsforskelle på de sociale medier". Forfatterne kombinerer analyser af Messenger-korrespondancer med analyser af interviews med en gruppe unge og deres forældre og finder at generationerne har divergerende normer for sprogbrug på de sociale medier. Analyserne viser at forældregenerationen i højere grad orienterer sig imod en skriftsprogsnorm end de unge, som derimod anvender forkortelser, skriver kortere beskeder og sjældent redigerer deres beskeder inden de sender dem. Datamaterialet viser også at unge og voksne sprogbrugere tilpasser sig hinanden, fx ved at de unge bruger emojis i kommunikation med deres forældre, hvad de generelt undlader når de skriver til deres jævnaldrende.

Den sidste artikel afrapporterer et eksperimentelt studie af korrekturtelseter blandt studerende der lige er begyndt på universitetet. Alexandra Holsting, Marianne Rathje, Jesper Tinggaard Svendsen og Anna Vibeke Lindø spørger "Hvad retter de? Nyindskrevne studerendes revision af universitetsopgaver". En gruppe på 29 studerende blev bedt om at læse korrektur på egne tekster, og de to udgaver af teksterne sammenlignes for at undersøge hvilke af deres egne korrekturfejl de unge skribenter er opmærksomme på, og hvilke fejl de formår at rette. Resultaterne viser blandt andet at det især er leksikalske og syntaktiske fejl der korrigeres, mens de hyppigere stave- og tegnsætningsfejl ofte overses eller rettes på en måde der fører til nye fejl. Forfatterne anbefaler på den baggrund større fokus på disse fejltyper i undervisningen.

Efter artiklerne følger en anmeldelse af seneste bind i Dansk Sproghistorie. Ole Togeby anmelder *Bind 4. Dansk i brug*. Vi minder om at de øvrige bind i serien er anmeldt i NyS 52-53, NyS 56 og NyS 58.

Næste temanummer bliver NyS 61 om *Sprog og identitet*, se indkaldelsen af forslag til artikler bagerst i dette nummer.

Redaktionen ønsker god læselyst!

Omhed i dansk

– umarkeret og markeret

SIMON BORCHMANN

ABSTRACT

Denne artikel behandler en metodisk problemstilling i analysen af hvilke udtryksformer dansk stiller til rådighed til at indikere hvad det er man deler information om med en ytring. Der findes allerede en række analyser af sådanne udtryksformer i grammatiske beskrivelser af dansk. Motivationen for artiklen er at man i disse analyser har taget udgangspunkt i umarkerede udtryksformer. Umarkerede udtryksformer er tegn der semantisk set er ikke-specifikke relativt til andre tegn i det paradigme de indgår i. Det betyder i denne sammenhæng at disse tegn er ikke-specifikke med hensyn til at indikere hvad der deles information om. Dette udgangspunkt er ikke et indlysende metodisk valg. Alternativet er at tage udgangspunkt i markerede udtryksformer, dvs. tegn der semantisk set er specifikke relativt til andre tegn i det paradigme de indgår i, herunder med hensyn til at indikere hvad der deles information om. I artiklen undersøges to analyser: en der tager udgangspunkt i de umarkerede former, og en der tager udgangspunkt i de markerede former. På grundlag af undersøgelsen kommer artiklen med den metodiske anbefaling at man i analysen af de udtryksformer dansk stiller til rådighed til at indikere hvad det er man deler information om, tager udgangspunkt i de markerede former.

EMNEORD: omhed, informationsstruktur, markerethed, emne, fokus

1 ILLOKUTIONÆRE HANDLINGERS OMHEDSRELATION

Denne artikel behandler en problemstilling der vedrører illokutionære handlingers omhedsrelation. Ilokutionære handlinger er de sociale handlinger man per konvention udfører i og med at man siger eller skriver noget, og som netop fordi de er konventionsbaserede, kan være vellykkede eller mislykkede (Austin 1962). Den illokutionære handling jeg per konvention udførte med forudgående sætning, var således at forpligte mig på at de udsagn sætningen indlejrer, er sande, at jeg tror på at de er sande, og at den information jeg deler med læseren med udsagnene, er relevant i den forstand at denne information ikke allerede

var tilgængelig for læseren (Searle 1969). Og det at min handling er udført i overensstemmelse med de konventioner der gælder for illokutionære handlinger af denne type (Austin 1962, Searle 1969), og dermed kan anses for vellykket, gør at mine læsere kan betvivle sandheden af udsagnene, forlange evidens og klandre mig for eventuel manglende relevans. Omhedsrelationen er så en betegnelse for en relation mellem en illokutionær handling som anvendes til at dele information om noget, på den ene side, og det den bruges til at dele information om, på den anden. Dansk har ligesom en række andre sprog formet sig således at det kan bruges til at udføre illokutionære handlinger (Diderichsen 1966, Hansen & Heltoft 2011), herunder handlinger der bruges til at dele information om noget. Således kan man med en helsætningsformet handling på en gang indikere hvilken type illokutionær handling man udfører, og etablere en omhedsrelation. Fx:

- (1) Afstandskravet er lige nu én meter i dagligvare- og detailhandlen (Rulletekst i bunden af skærmen DR 05.01.21)

Med den deklarative ledstilling og et referentielt led i fundamentfeltet (Diderichsen 1987) indikerer skribenten at den illokutionære handling der udføres med rulleteksten, er en handling af den type man bruger til at dele information om noget (Hansen & Heltoft 2011). Med det udsagn handlingen indlejrer (Searle 1969), etableres en omhedsrelation. Det skribenten deler information om med seerne, er det afstandskrav der refereres til med det grammatiske subjekt *afstandskravet*. Og den information der deles, er den der formidles med prædikativet *én meter*. Omhedsrelationen er altså i det aktuelle tilfælde relationen mellem prædikativet *én meter* og så det afstandskrav Sundhedsstyrelsen i maj 2020 offentliggjorde som et element i retningslinjerne for den generelle adfærd i det offentlige rum med henblik på forebyggelse af smittespredning af COVID-19.

I dagligsproget bruger vi bl.a. kollokationer *handler om* og *er om* om denne relation. Vi siger fx bogen, talen eller filmen handler om det og det, og brevet, samtalen, mødet eller beskeden er om det og det. En bog, et brev, en samtale osv. omfatter typisk flere helsætninger og dermed flere illokutionære handlinger (Borchmann 2010). I denne artikel

begrænser jeg mig til den omhedsrelation en enkelt illokutionær handling kan etablere. Og det vil, jævnfør analysen af eksempel (1), typisk være en helsætningsformet handling. Ligeledes begrænser jeg mig til illokutionære handlinger der anvendes til at dele information, og hvor- med taleren/skribenten altså forpligter sig på sandheden og relevansen. Det vil sige at jeg bl.a. ser bort fra spørgsmål, ekspressiver (Searle 1979) og ytringer med fatisk funktion (Jakobson 1967), herunder smalltalk og relationskommunikation.

Eksemplet ovenfor er et jeg har udvalgt med omhu så omhedsrelationen forekommer intuitiv og let forståelig. Når man anvender sådanne formidlingsstrategier, kan omhedsrelationen forekomme simpel og nem at bestemme. Men det er den ikke. Således kunne jeg have valgt en række andre eksempler hvor det ville have været væsentlig sværere. Tag for eksempel følgende:

- (2) så den kan vi godt starte for
(Svæveflyvelev til instruktør, True Flyveplads 2017)
- (3) og der er rigtig god sigtbarhed i dag
(Dragepilot til passager, FASTERHOLT Hanggliding & Paragliding Center 2015)
- (4) altså I skal jo ikke selv ↑ angribe
(Sportsdirektør til ryttere, Post Danmark Rundt 2014)
- (5) og det er altså de her sår der går og kan drille os lidt
(Sygeplejerske til patient, regionshospital i provinsen 2020)
- (6) og få dage inde i marts måtte også store dele af det danske samfund lukke ned
(Hendes Majestæt Dronningens nytårstale 2020)

(2) er ledstillingsmæssigt kendetegnet ved et middelbart objekt i fundamentfeltet (understregning angiver betoning). Denne udfyldning af fundamentfeltet rejser spørgsmålet: Hvad er det man deler information med (2)? Er det det der refereres til med det middelbare objekt *den* (Togeby 1993: 445)? Eller det der refereres til med det grammatiske subjekt *vi* (Heltoft 1996: 258)? Eller begge dele (Togeby 2003: 157)? Eller er det om mulige forhindringer for at starte (Borchmann 2013)? (3) er en såkaldt tetisk sætning. Tetiske sætninger er grammatisk kende-

tegnet ved at have enten det rent formelle *det* eller stedsadverbialerne *der/her* som grammatisk subjekt (Hansen & Heltoft 2011: 1199-1200). I traditionen har man antaget at der ikke deles information om noget med sådanne sætninger (Kuroda 1972, Lambrecht 1994, Sasse 1987, Rosengren, 1997, Togeby 2003, Hansen & Heltoft 2011). Men i det aktuelle tilfælde kan man spørge: Deler den der ytrer (3), ikke information med lytteren om det der identificeres med prædikativets kerneled *sigtbarhed* (Borchmann 2016, 2018)? (4) er prosodisk kendetegnet ved markeret højtone (Grønnum 2004) på infinittet *angribe* (angivet med pil op). Markeret højtone indikerer at der er alternativer til det der markeres med højtonen, og at de skal inddrages i fortolkningen af udsagnet (Rooth 1985). Brugen af dette prosodiske virkemiddel påvirker fortolkningen af det udsagn handlingen indlejrer, og her giver det anledning til spørgsmålet: Er det der deles information om, de ryttere der refereres til med det grammatiske subjekt *I*? Eller er det om hvad rytterne skal gøre? (5) er en det-kløvning. Det-kløvninger er kendetegnet ved at de indikerer at der er alternativer til prædikativet som skal inddrages i fortolkningen, og dermed at prædikativet er den del af ytringen der bruges til at dele information (Togeby 2009). Det kan derfor ikke være det der refereres til med prædikativet *de her sår*, der deles information om. Spørgsmålet er så hvad det er man deler information om med sætninger som (5), og hvordan det markeres. (6) er kendetegnet ved at adverbiet *også* står på subjektpladsen. Når adverbier som *også*, *kun*, *netop* og *især* indgår i et led i fundamentfeltet eller på subjektpladsen, kaldes de fokusoperatorer. Fokusoperatorer markerer at der er alternativer til det led de indgår i, og dermed at leddet er den del af sætningen der bruges til at dele information. Det kan altså ikke være det som taleren refererer til med *store dele af det danske samfund*, der deles information om med (6). Det rejser spørgsmålet om hvad det så er der deles information om med sætninger som (6), og hvordan det markeres.

Ovenstående spørgsmål har man i sprogvidenskaben forsøgt at besvare inden for den overordnede teoretiske ramme der kaldes informationsstruktur (Halliday 1967). Informationsstruktur dækker over de muligheder et givet sprog stiller til rådighed til at markere forskelle med hensyn til informativitet. Ovenstående spørgsmål kan således sammen-

fattes i en overordnet problemstilling: Hvilke udtryksformer stiller dansk til rådighed til at markere hvad det er man deler information om med en sætningsformet illokutionær handling? Det er den problemstilling denne artikel forholder sig til.

Som det fremgår af henvisningerne ovenfor, er der allerede givet svar på en række spørgsmål inden for rammerne af denne problemstilling. Det gælder såvel for dansk som for andre sprog. Men som det også fremgår, er der forskellige svar på det samme spørgsmål, fx når det gælder udtryksformer som (2). Ligeledes er der svar der forekommer mindre overbevisende når de sammenholdes lidt mere udførligt med sprogbrugen. Det gælder sprogbrug som (3). Og så er der udtryksformer man ganske vist har forholdt sig systematisk og udførligt til i andre analyser, men ikke i analysen af omhedsrelationen. Det gælder bl.a. de udtryksformer som kendetegner (4), (5) og (6). Målet med denne artikel er ikke at løse disse problemer. Ganske vist besvares samtlige de spørgsmål der er stillet til eksempel (2)-(6) ovenfor; men besvarelsen tjener fortrinsvis til at pege på nogle problemer i de hidtidige analyser af illokutionære handlingers omhedsrelation og til at argumentere for en supplerende, alternativ analyse. Artikkens påstand er at en række problemer i de hidtidige analyser er et resultat af at de er baseret på den semantiske struktur man kalder en prædikation (Strawson 1974), og at man kan løse nogle af disse problemer ved at basere analysen på den semantiske struktur der kaldes en specifikation (Akmajian 1970, Higgins 1979, Borchmann 2015a, 2015b, 2018). En prædikation er en relation mellem en reference og et almenbegreb og indebærer at referenten er et eksempel på almenbegrebet. Det udsagn (2) indlejrer, kan anses for en prædikation. En specifikation er en relation mellem en variabel og en værdi og indebærer at værdien fastlægger variabelen. Det udsagn (1), (3), (4), (5) og (6) indlejrer, er en specifikation. Artikkens argument for den alternative analyse er at en række af de udtryksformer dansk stiller til rådighed til at markere forskelle med hensyn til informativitet, netop realiserer specifikationer. Derfor kan der være en ide i at basere analysen af omhedsrelationen på disse udtryksformer og dermed på specifikationen. Og det er artiklens forsigtige konklusion.

I sektion 2 redegøres for hvad termen informationsstruktur mere præcist indebærer, herunder ikke mindst hvad der menes med *markere*

– et begreb der er centralt for problemstillingen og allerede er brugt flere gange ovenfor. I sektion 3 præsenteres en pragmatisk analyse af omhedsrelationen. Omhedsrelationen er mere kompleks end den korte, anskueliggørende analyse af eksempel (1) kan give indtrykket af, og det er nemt at forveksle de forskellige relationer der indgår i den. Her kan en analyse hjælpe med at adskille relationerne. Udgangspunktet for den pragmatiske analyse er formålet med omhedsrelationen, altså: Hvorfor etablerer sprogbrugere omhedsrelationer, hvad bruger de dem til? Analysen viser hvilke specifikke opgaver sprogbrugere løser (og må løse) når de etablerer en omhedsrelation, og hvordan opgaverne er relateret til hinanden. Samtidig kan analysen bidrage til at lokalisere den semantiske struktur der er genstand for den specifikke problemstilling artiklen behandler. I sektion 4 redegøres der for de analyser af omhedsrelationen der er baseret på prædikationen, og analyserne anvendes på nogle udvalgte eksempler med henblik på at bestemme deres forklaringsværdi. I sektion 5 præsenteres en analyse der er baseret på specifikationen, og analysen anvendes på nogle udvalgte eksempler med henblik på at bestemme analysens forklaringsværdi. Sektion 6 er en diskussion af resultaterne. Og sektion 7 er en kort sammenfatning af resultaterne og en konklusion.

2 INFORMATIONSTRUKTUR

2.1 *Indebyrden af termen informationsstruktur*

Termen informationsstruktur (*information structure*) blev indført af Halliday (1967) og indebærer følgende tre nært relaterede antagelser:

1. En sætningsformet ytring kan opdeles i informationsenheder.
2. Disse enheder har forskellige statusser med hensyn til hvor informative de er.
3. Disse forskelle er formelt markeret.

Informationsstruktur omfatter såvel skriftsprog som talesprog. Men når Halliday skal redegøre for den første antagelse, gør han det med udgangspunkt i talesprog. Udgangspunktet er at en mundtlig, sætningsformet ytring i udgangspunkt udgør én informationsenhed, et flow så at sige hvor der ikke er pauser eller markante forskelle i tonehøjde eller

lydstyrke, og hvor man således ikke kan skelne nogle dele ud fra andre. Antagelsen er så at en taler kan ændre på dette forhold. Således kan en taler ved prosodien markere dele af ytringen, fx (pil op angiver markeret højtone):

- (7) men men men du skal måske ikke køre afsted med Lars ↑ Bak
(Sportsdirektør til rytter, Post Danmark Rundt 2014)

Her markerer højtonen på *Bak* navnet på en konkurrent. Tonehøjden på *Bak* er højere end på flere af de andre ord i ytringen; men det der gør det til en markering, er ret beset at taleren kunne have ytret den uden at der var den forskel i tonehøje som kendetegner (7), altså blot:

- (8) men du skal måske ikke køre afsted med Lars Bak

Markeret skal med andre ord forstås relativt til en norm - det umarkerede. Det skal vi vende tilbage til nedenfor i afsnit 2.2. Den markerede højtone danner grundlag for at opdele en ytring i flere informationsenheder. Således kan vi opdele (7) i to informationsenheder (vi ser bort fra gentagelsen af *men* da gentagelsen ikke bidrager til informationsstrukturen):

- men du skal måske ikke køre afsted med // Lars Bak

Den anden antagelse indebærer så at de to informationsenheder har forskellige statusser med hensyn til informativitet. I overensstemmelse hermed er alle beskrivelser af informationsstruktur baseret på en teori om statusser med hensyn til informativitet. Det at være den informationsenhed der identificerer hvad det er der deles information om, er en status med hensyn til informativitet. Tilsvarende gælder det at være den informationsenhed der bruges til at dele information. Og de to statusser er altså forskellige. Disse to statusser skal der redegøres for i sektion 3. Pointen her er at der er forskelle i status med hensyn til informativitet på de to informationsenheder den markerede højtone opdeler ytringen i.

Den tredje antagelse er at forskellene i status er formelt markeret.

Det betyder for det første at markeringen er en distinkt form, dvs. noget der kan reproducere og genkendes af sprogbrugere i et kommunikationsfællesskab på tværs af ko-tekster og kontekster, og for det andet at der er en stabil, konventionel (Lewis 1969, Grice 2001, Clark 1996) relation mellem den distinkte form og en status således at når formen forekommer i kommunikationsfællesskabet, så indikeres den pågældende status alt andet lige. Sådanne relationer mellem udtryksformer og statusser, er det man kalder *funktioner* (Harder 1996, 2010). En funktion er en konventionel relation mellem en udtryksform og en opgave, dvs. et lille, velafgrænset arbejde som hyppigt skal udføres i en sproglig interaktion. At indikere at en informationsenhed har status som den der identificerer hvad det er der deles information om, er altså et eksempel på en opgave, og tonehøjde er en udtryksform som kan bruges til at udføre denne opgave.

Mens Hallidays udgangspunkt er talesprog, bliver det hurtigt klart at man finder et tilsvarende fænomen i skriftsproget. Det gælder også dansk. Dansk stiller en række sætningskonstruktioner, ledstillingsmuligheder og leksikalske størrelser til rådighed til at opdele en ytring i informationsenheder og tildele dem statusser med hensyn til informativitet. Og de kan anvendes både i talesproget og skriftsproget. Det kan illustreres med nedenstående konstruerede eksempler der kan tjene til en sammenligning med (7) og (8):

- (9) men det er måske ikke dig der skal køre afsted med Lars Bak
- (10) men den du skal køre afsted med, er måske ikke Lars Bak
- (11) men Lars Bak skal du måske ikke køre afsted med
- (12) men netop du skal måske ikke køre afsted med Lars Bak

For samtlige disse udtryksformer gælder det at de per konvention opdeler den sætningsformede ytring i to informationsenheder og tildeler informationsenhederne en status med hensyn til informativitet. Det er altså eksempler på funktioner, og det er netop sådanne funktioner der er genstand for beskrivelser af et sprogs informationsstruktur.

2.2 Markerethed

Ovenfor skrev jeg at markeret skal forstås relativt til en norm – det umarkerede. Begrebet markerethed (*markedness*) er omdiskuteret (Haspelmath 2006). Men det begreb der udvikles af Andersen (2001), og som anvendes i beskrivelsen af dansk grammatik (Christensen 2007, Hansen & Heltoft 2011), forekommer både at være foreneligt med Hallidays ramme og informativt i beskrivelsen af informationsstruktur i dansk. Grundlaget for Andersens redegørelse for markerethed er en lille, lukket mængde af tegn der har et indholdsmæssigt fællestræk. Mængden svarer til det der kaldes et paradigme, og fællestrækket svarer til det der kaldes en begrebszone (*conceptual space*) (Andersen 2001). Andersens begreb om markerethed er kendetegnet ved at være baseret på paradigmer hvor der er en asymmetrisk og inklusiv relation mellem tegnene (Andersen 2001: 42). Det vil sige at det ene tegn i paradigmet dækker hele begrebszonen og inkluderer det andet tegns indhold, mens det andet tegn indholdsmæssigt er mere snævert og kun dækker en del af begrebszonen. Det gælder fx det leksikalske paradigme *AND[and, andrik]*. *and* dækker alle ænder, dvs. hele begrebszonen, mens *andrik* kun dækker ænder af hankøn og dermed kun en del af begrebszonen. Denne tegnrelation er kontrær for så vidt som *andrik* angiver køn, mens *and* ikke angiver køn (Andersen 2001: 46). Distinktionen markeret-umarkeret baseres nu på denne paradigmatiske tegnrelation således at det inklusive, ikke-specifikke tegn der dækker hele begrebszonen, er det umarkerede tegn, mens det semantisk specifikke tegn er det markerede tegn. Dette forhold kan samtidig forklare hvorfor de umarkerede former generelt er mere hyppigt forekommende og derfor kan anses for en norm, nemlig fordi de som ikke-specifikke tegn kan bruges om alle forekomster inden for en begrebszone, mens de umarkerede kun kan bruges om nogle af forekomsterne. Men hyppighed er vel at mærke en sekundær effekt og ikke kriterium på de umarkerede former. Kriteriet er semantisk og består altså i at være ikke-specifikt relativt til en begrebszone.

Andersen tager udgangspunkt i leksikalske paradigmer; men pointen er at grammatiske paradigmer grundlæggende er opbygget på denne måde (Andersen 2001: 44). Denne pointe har man fulgt op på inden for Dansk Funktionel Lingvistik. Og her har den et særligt potentiale

idet grammatiske paradigmer i henhold til et funktionelt synspunkt omfatter ”alle lukkede, grammatiske systemer hvor man kan identificere en fælles indholdsmæssig ramme og tegnbaserede forskelle på udtryk og indhold” (Christensen 2007: 60-61). Det omfatter således forskelle i ledstilling, valget af sætningskonstruktion og valg inden for lukkede leksikalske paradigmer der indgår i relationer med grammatiske paradigmer, fx sætningsadverbialer. Det betyder at de udtryksformer vi har set eksempler på ovenfor, herunder dem (2), (3), (4), (5), (6), (7), (9), (10), (11) og (12) eksemplificerer, er omfattet af begrebet markerethed. Det er altså tegnvalg.

Når vi anvender det ovenfor skitserede begreb om markerethed inden for den ramme Halliday sætter for beskrivelsen af et sprogs informationsstruktur, betyder det at formelle markeringer af informationsstruktur er markerede tegn. Det vil sige at de er specifikke med hensyn til tildelingen af informationelle statusser. Men det betyder så også at det er relativt til det umarkerede tegnvalg inden for et paradigme, herunder fravalget af et tegn. Og for disse umarkerede tegnvalg gælder det så at de er ikke-specifikke med hensyn til informationelle statusser. Markeret højtone (4) og (7), det-kløvning (5) og (9), pseudo-kløvning (10), objekt i fundamentfeltet (2) og (11) og tilføjelsen af adverbier som *også* og *netop* til et led på subjektpladsen (6) eller i fundamentfeltet (12), kan alle anses for markerede tegnvalg, og det er de hver især relativt til et af de tegnvalg der kendetegner (8). I henhold til denne analyse gælder det altså at (2), (4), (5), (6), (7), (9), (10), (11) og (12) angiver specifikke informationelle statusser, mens (8) ikke angiver specifikke informationelle statusser. Det er ganske vist stadig muligt at opdele ytringer som (8) i informationsenheder og tildele dem statusser med hensyn til informativitet, men man kan ikke gøre det alene ud fra udtryksformen. Hvis man gør det, beror det også på ko-teksten og konteksten.

På grundlag af ovenstående koncipering af formelle markeringer af statusser med hensyn til informativitet kan man gøre sig to interessante iagttagelser. Den første er at hovedparten af de hidtidige analyser af illokutionære handlingers omhedsrelation tager udgangspunkt i de umarkerede tegnvalg. Det er bemærkelsesværdigt for så vidt som genstanden for informationsstrukturelle beskrivelser er funktioner. Det

viser sig så også at der opstår problemer når de anvendes på ytringer der er kendetegnet ved markerede tegnvalg. Det skal vi se nærmere på i sektion 4. Den anden iagttagelse er at det for mange af de informationsstrukturelt markerede tegnvalg gælder at de realiserer en specifikation, og at denne semantiske struktur adskiller sig fra den man har baseret de hidtidige analyser af illokutionære handlingers omhedsrelation på, nemlig prædikationen. Det skal vi se nærmere på i sektion 5.

I den følgende sektion præsenteres en pragmatisk analyse af omhedsrelationen. Denne analyse er grundlaget for at bestemme de statusser med hensyn til informativitet sprogbrugere indikerer når de etablerer en omhedsrelation. Bestemmelsen af statusserne kan samtidig bidrage til at teste forudsigelser om hvordan man indikerer hvad det er man deler information om.

3 EN PRAGMATISK ANALYSE AF OMHEDSRELATIONEN

I sprogfilosofien og sprogvidenskaben er omhed (*aboutness*) en betegnelse for det forhold at information er om noget, og at en ytring der bruges til at dele information, således altid bruges til at dele information om noget. Forholdet har den pragmatiske indebyrd at to mennesker der vil dele information, altid skal løse to opgaver: De skal dele opmærksomhed om noget, og så skal de dele information om det de deler opmærksomhed om. I sektion 1 har jeg beskrevet det at dele information med udgangspunkt i begrebet illokutionær handling. Fordelen ved dette begreb er at det fremhæver de konventioner der gælder for delingen af information. Ulempen er at det medfører et ensidigt fokus på den der siger/skriver noget. I beskrivelser af sprogs informationsstruktur er det afgørende at forstå at det at dele information om noget ved hjælp sproget forudsætter at lytteren/læseren er aktiv. Lytteren/læseren skal blandt andet inddrage sin viden om verden og tilføre information til forståelsen ved såkaldte implikaturer (Grice 2001), dvs. tilføjelser af information til forståelsen ved kvalificerede gæt der holder stik hvis alt er som plejer at være i sprogbrugen (Levinson 2000). At dele information er med andre ord en sociokognitiv proces (Hutchins 1995, Clark 1996, Tomasello 2008). Når det er så afgørende, er det fordi taleren/skribenten tilpasser ytringen til lytterens/læserens aktivitet, og fordi informationsstruktur netop må beskrives som midler til denne tilpasning

(Haviland & Clark 1977, Prince 1981, Clark & Murphy 1982, Féry & Krifka 2008, Togeby 2009).

I beskrivelsen af det at dele information som en sociokognitiv proces har man anvendt begrebet Common Ground (CG) som en ramme (Stalnaker 1999, 2002, Clark 1996, Tomasello 2008, Krifka 2008). CG er den information en taler/skribent og en lytter/læser deler på et givet tidspunkt i en sproglig interaktion, og som de ved at de deler. Den omfatter ikke blot den information der foreligger i parternes fælles omgivelser, og den de har delt via den forudgående interaktion, men også de antagelser (Stalnaker 1999) de deler forud for interaktionen, og disse behøver ikke at være tilstede i lytterens/læserens bevidsthed på det givne tidspunkt; de skal blot kunne anses for kendte eller endog blot for acceptable (Stalnaker 2002). Derudover omfatter CG viden om hvad parterne generelt anser for relevant og værd at tildele opmærksomhed (Tomasello 2008), og om parternes interesser og kommunikationens formål (Krifka & Musan 2012). Inden for denne ramme kan det at dele information om noget beskrives som det at tilføje information til CG. Tilføjelsen af information til CG ved sproglig interaktion kan anskueliggøres særligt tydeligt med en spørgsmål-svar-sekvens; for her er de opgaver som skal løses ved hjælp af sproget, adskilt og fordelt på parterne i interaktionen:

(13) Taler 1: hvad er din position

Taler 2: jeg ligger lige syd for banen (True Flyveplads 2017)

Taler 1 er en svæveflyveinstruktør der sidder i et svævefly i luften over en svæveflyveplads. Han ved at taler 2, der er svæveflyveelev, flyver i et andet svævefly, ligeledes over svæveflyvepladsen. Men han kan ikke se hende og ved ikke hvor hun mere præcist er. Da det af hensyn til kollisionsrisikoen er vigtigt at vide nogenlunde præcist hvor fly der befinder sig i den umiddelbare nærhed, er, kalder han taler 2's fly op over radioen og spørger om hendes position. Position forstået som en stedlig, geografisk relation til omgivelserne der ændrer sig kontinuerligt, og som piloter tildeler opmærksomhed, er en del af piloters CG. I forlængelse af taler 1's opkald meddeler taler 2 sin position. Nu ved taler 1 hvad taler 2's position er, og taler 2 ved at taler 1 ved det. I og med

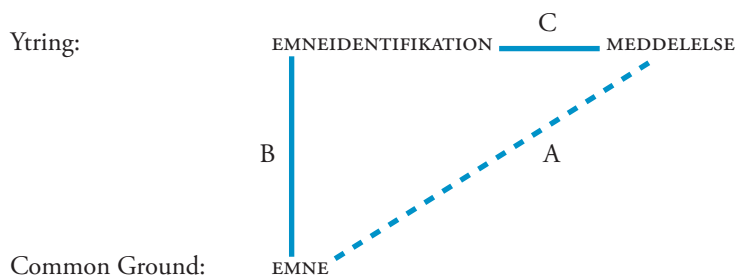
den sproglige interaktion er taler 2's omtrentlige, øjeblikkelige position altså blevet en del af CG.

Tilføjelsen af information til CG kan analyseres i to basale opgaver der løses i en bestemt rækkefølge. Først tilkendegiver taler 1 et behov for information. Det gør han på det illokutionære niveau ved at indikere at ytringen er en anmodning om at lytteren deler information med taleren, og på det udsagnsmæssige niveau ved at identificere hvad det er i CG lytteren skal tildele opmærksomhed og dele information om, nemlig lytterens position. Derefter imødekommer taler 2 det informationsbehov taler 1 har tilkendegivet. Det gør hun på det illokutionære niveau ved at indikere at ytringen imødekommer et behov for information, og på det udsagnsmæssige niveau ved at meddele information om det taler 1 har identificeret i CG. Det sidste gør hun med det bundne stedsadverbiale *lige syd for banen*.

Grundlaget for den problemstilling der blev redegjort for i sektion 1, er at den ovenfor illustrerede sociokognitive proces at tilføje information til CG kan foregå ved at det *alene er den ene part der siger eller skriver noget*. Således kan talere/skribenter imødekomme et informationsbehov med en ytring uden at der går et eksplicit udtrykt behov forud for. Det forudsætter at taleren/skribenten projicerer det informationsbehov der imødekommes med ytringen. Dermed opstår muligheden for at lytteren/læseren ikke har det informationsbehov taleren/skribenten imødekommer. Men de konventioner (Searle 1969) og maksimer (Grice 2001) der gælder for illokutionære handlinger der bruges til at dele information, går netop ud på at man ikke forsøger at imødekomme behov lytteren/læseren ikke har, og talere/skribenter der gør det, får negativ feedback. Vi lærer med andre ord over tid hvad det er man inden for rammerne af forskellige formål tildeler opmærksomhed og søger information om; det er fundamentalt i tilegnelsen af en kultur (Zukow-Goldring & Ferko 1994, Reed 1996). Det monologiske forløb indebærer nogle ændringer på det illokutionære niveau. Her indikerer taleren ikke at ytringen er en anmodning om information, men blot, ligesom skribenten i (1) og taler 2 i (13), at ytringen imødekommer et informationsbehov. Det afgørende i forhold til analysen af omhedsrelationen er nu at det ikke ændrer ved den opgavestruktur vi har observeret på det udsagnsmæssige niveau i det dialogiske forløb: Parterne

skal identificere det der skal deles information om, og så skal de dele information om det identificerede. I det monologiske forløb skal én enkelt ytring altså bidrage til løsningen af begge opgaver. Det er netop det ytringer som (1) gør: *Afstandskravet er lige nu én meter i dagligvare- og detailhandlen.*

Ovenstående pragmatiske, sociokognitivt baserede analyse af en ytrings omhedsrelation kan anskueliggøres i følgende semiotiske model:

Emneidentifikationen er det tegn der bruges til at identificere det der deles information om med ytringen. I (1) er det *afstandskravet*. Det har man kaldt emne (*topic*) (Reinhart 1981, Togeby 1993, Lambrecht 1994, Ravnholt 1996, Heltoft 1996) eller tema (*theme*) (Firbas 1964, Danes 1974, Laursen 1989, Halliday 2004, Hansen & Heltoft 2011). I den sprogfilosofiske analyse der danner grundlag for den meddelelsesstrukturelle analyse, har man med udgangspunkt i Strawsons (1964) analyse opereret med tre pragmatiske kriterier for emneidentifikationen (Reinhart 1981; se også Krifka 2008, Gundel 2012):

Tilgængelighedskriteriet:

Det der identificeres med emneidentifikationen, er en del af CG.

Relevanskriteriet:

Det der identificeres med emneidentifikationen, er noget der er af vedvarende eller midlertidig interesse for os, og som ligger os på sinde.

Adgangskriteriet:

Emneidentifikationen giver adgang til at bestemme udsagnets sandhedsværdi.

Disse kriterier kan eksemplificeres med (1). Det vi kalder afstandskrav, er med COVID-19-pandemien blevet en del af journalisters og tv-seeres CG. *Afstandskravet* opfylder altså tilgængelighedskriteriet. Afstandskravet er noget der er af interesse for journalister og tv-seere under pandemien og ligger dem på sinde; *afstandskravet* opfylder altså også relevanskriteriet. Endelig giver *afstandskravet* som en reference til det afstandskrav Sundhedsstyrelsen har offentliggjort, adgang til at bestemme udsagnets sandhedsværdi og opfylder således adgangskriteriet: Det er det vi skal rette vores opmærksomhed mod og søge information om hvis vi vil bestemme sandhedsværdien af det udsagn (1) indlejrer.

Emnet er noget i CG der er vigtigt for os, og som vi tildeler opmærksomhed, søger og deler information om, fx afstandskrav eller position. Termen emne (*topic*) har man faktisk brugt både om det tegn der bruges til at identificere det der deles information om, og det der deles information om. For at undgå forveksling bruger jeg her emne om det i CG man deler information om, og emneidentifikation om det tegn der bruges til at identificere det der deles information om. Meddelelsen er det tegn der bruges til at dele information om emnet. Det har man kaldt lidt forskelligt. I de analyser af omhedsrelationen hvor man har brugt termen emne om emneidentifikationen, har man typisk kaldt den kommentaren (*comment*) (Gundel 1988, Heltoft 1996). I de analyser hvor man har brugt termen tema om emneidentifikationen, har man kaldt den rema (*rheme*) (Danes 1974, Laursen 1989). Kommentaren/remaet er hele udsagnet minus emneidentifikationen. I (1) er kommentaren/remaet således følgende: *er lige nu en meter i dagligvare- og detailhandlen*. I disse analyser er meddelelsen altså en sammensat størrelse der varetager flere forskellige opgaver (Vallduvi 1992, Borchmann 2016). Af den grund har man i nogle analyser af omhedsrelationen brugt begrebet fokus (*focus*) om meddelelsen (Rooth 1985, Hajicova 1991, Borchmann 2018). Fokus begrænser sig til det tegn der imødekommer lytterens/læserens projicerede informationsbehov; det er det tegn der markeres som det der er alternativer til (Rooth 1985, Borchmann 2018). I (1) er fokus således *én meter*. Fokus er en usammensat størrelse og varetager kun en opgave. Når jeg har brugt termen meddelelse, er det fordi modellen skal tjene som en generel model der kan omfatte samtlige analyser.

Modellen viser at omhedsrelationen er en kompleks relation. Den omfatter tre forskellige relationer: A, B og C. Og de er nemme at forveksle med hinanden; således har nogle forvekslet B med A (se fx Carlson 2006: 75), og nogle har forvekslet C med A (se fx Reinhart 1981: 54). Hvis man vil lave en præcis og konsistent analyse, er man nødt til at holde dem adskilt. A er *omhedsrelationen*. Det er en relation mellem noget i CG og et tegn der bruges til at dele information om noget i CG. Når strengen der angiver relationen, er stippet, er det fordi det er en medieret relation. For at kunne etablere relationen er man for det første nødt til at identificere det i CG man vil dele information om. Det er den relation B betegner; den svarer til en reference (Ravnholt 1996, Heltoft 1996, Gundel 2012). I denne fremstilling bruger jeg imidlertid ordet *identifikation* om denne relation fordi verbet *identificere* både kan bruges om talerens/skribentens handling med tegnet og lytterens/læserens forståelse af tegnet. Dermed tilgodeses det sociokognitive perspektiv. For det andet er man nødt til at relatere emneidentifikationen og meddelelsen. Det er den relation C betegner. Det er en relation mellem to tegn i en ytring der bruges til at dele information om noget. Denne relation kaldes *meddelelsesstrukturen*, og det er den man har koncentreret sig om i informationsstrukturelle analyser af sætningsformede illokutionære handlingers omhedsrelation. Meddelelsesstrukturen er et sætningsformet udtryk der relaterer to tegn ved at indikere hvilket tegn der har status som emneidentifikation, og hvilket tegn der har status som meddelelse om det der identificeres med emneidentifikationen. Det forhold at A er medieret af emneidentifikationen og dermed går over C og B, er grundlaget for at sige at omhedsrelationen i praksis er en relation mellem emnet og C, hvor C altså forstås som et sammensat, sætningsformet udtryk der relaterer en emneidentifikation og en meddelelse.

Den mere specifikke problemstilling artiklen forholder sig til inden for rammerne af den overordnede problemstilling der blev skitseret i sektion 1, kan med udgangspunkt i modellen formuleres sådan: Hvad kendetegner C semantisk? Det vil sige hvilken semantisk relation er der mellem emneidentifikationen og meddelelsen? Det er der givet to forskellige svar på. De dominerende analyser af meddelelsesstrukturen er baseret på prædikationen. Her er C en relation mellem en reference

og et prædikat således at referencen er emneidentifikationen og prædikatet er meddelelsen. Påstanden i artiklen er at dette ikke er indlysende, og at denne analyse giver en række problemer når man skal redegøre for informationsstrukturelle funktioner. Derfor foreslås en alternativ analyse. Den er baseret på specifikationen. Her er C en relation mellem en variabel og en værdi således at emneidentifikationen definerer variabelen, og meddelelsen fastlægger variabelen med en værdi.

I det følgende sektion redegøres for den meddelelsesstrukturelle analyse der dominerer på området, dvs. den prædikationsbaserede.

4 DEN PRÆDIKATIONSBASEREDE MEDDELELSESSTRUKTURELLE ANALYSE

De dominerende analyser af ytringers meddelelsesstruktur tager udgangspunkt i ytringer med den semantiske struktur der kaldes prædikationen (Kuroda 1972, Reinhart 1981, Givon 1984, Lambrecht 1994, Gundel & Fretheim 2005, Gundel 2012). Det gælder også analyserne af dansk (Togeby 1993, 2003, Ravnholt 1996, Hansen & Heltoft 2011). En simpel prædikation omfatter to komponenter: en reference og et prædikat der omfatter et almenbegreb. Kombinationen indebærer at referenten eksemplificerer almenbegrebet, dvs. besidder den egenskab, tilhører den klasse eller udfylder den rolle almenbegrebet definerer (Strawson 1974):

(14) hooden er låst

(Svæveflyvelev til instruktør, True Flyveplads 2017)

Med informationsenheden *hooden* refereres der til plexiglaslåget over cockpittet på det svævefly eleven og instruktøren sidder i, og med informationsenheden *er låst* angives det at det pågældende låg eksemplificerer almenbegrebet *låst*. Eller - som det også udtrykkes - tilhører mængden af de entiteter der er låst. Antagelsen i de dominerede beskrivelser er så at denne opdeling af ytringen er sammenfaldende med opdelingen i emneidentifikation og meddelelse således at den informationsenhed der anvendes til at referere til det der prædiceres om, kan tildeles statussen emneidentifikation, mens den informationsenhed der svarer til prædikatet, er meddelelsen. Det vil sige at (13) analyseres sådan at *hooden*

er emneidentifikation, og *er låst* er meddelelsen. Omhedsrelationen tolkes altså som en relation mellem en referent og et udsagn der via en reference tildeler referenten en egenskab, klasse eller rolle.

Som følge af denne tolkning opererer man med det semantiske kriterium at emneidentifikationen er referentiel (Gundel & Fretheim 2005, Gundel 2012, Lambrecht 1994, Ravnholt 1996, Togeby 1993, 2003, Heltoft 1996, Hansen & Heltoft 2011). Det er altså udelukkende informationsenheder der bruges til at referere til entiteter, der kan tildeles statussen emneidentifikation. Dette kriterium forudsætter endvidere at referenten – i overensstemmelse med tilgængelighedskriteriet – er tilgængelig for lytteren (Togeby 1993, Lambrecht 1994, Ravnholt 1996, Hansen & Heltoft 2011), dvs. en del af CG. Referentkriteriet har den konsekvens at informationsenheder som *én meter* i (1), *der* i (4), *køre afsted med* i (7), *ligger* i (13) og *er låst* eller *låst* i (14) ikke kan tildeles statussen emneidentifikation; for ingen af disse kan anses for referentielle. Det kan til gengæld deiktiske pronomener som *vi* i (2) og *I* i (3), anaforiske pronomener som *den* i (2), proprier som *Lars Bak* i (4), bestemte beskrivelser som *afstandskravet* i (1) og *din position* i (13) og omstændighedsadverbialer der omfatter bestemte beskrivelser som *i dagligvare- og detailhandlen* i (1) og *lige syd for banen* i (13).

Det centrale problem i den prædikationsbaserede analyse er nu at prædikater kan definere flere roller. Det gælder for eksempel prædikater som *køre afsted med* i (7). I en ytring der realiserer en prædikation, kan der derfor være flere informationsenheder der opfylder referentkriteriet for emneidentifikationen. Det kan illustreres med følgende eksempel fra Fyrtøjet hvor de informationsenheder der opfylder referentkriteriet, er understreget:

- (15) Han havde sit Tornister på Ryggen og en Sabel ved Siden.

Et almindeligt udgangspunkt for analysen af omhedsrelationen er at man med en ytring kun meddeler information om ét emne (Lambrecht 1994). Spørgsmålet er så hvilken informationsenhed der er emneidentifikation i ytringer som den ovenstående. Dette problem har man forsøgt at løse ved at operere med to grammatiske kriterier for emneidentifikationen. Det ene er at emneidentifikationen er den informa-

tionsenhed der kommer først i sætningen, det vil sige den der står i fundamentfeltet (Togeby 1993: 444). Det kan vi kalde initialkriteriet. Det er nært forbundet med den status man har kaldt *udgangspunkt*, og som kan spores tilbage til de tidligste beskrivelser hvor man antog at sætningsstrukturen afspejlede en psykologisk struktur (Gabelentz 1869, Paul 1898) eller en kommunikativ bevægelse fra et udgangspunkt til et mål (Weil 1978). Det andet har rødder helt tilbage i aristotelisk logik og er baseret på den antagelse at subjektet er den grammatikaliserede emneidentifikation på en række sprog (Lambrecht 1994), herunder dansk (Hansen & Heltoft 2011: 73). Det indebærer at det grammatiske subjekt er emneidentifikation. Det kan vi kalde subjektkriteriet. Uanset om man opererer med det ene eller det andet supplerende kriterium, må ytringen ovenfor analyseres sådan at emneidentifikationen er *han*. Den skal altså forstås sådan at det der deles information om, er soldaten. Det er i god overensstemmelse med relevanskriteriet og tilgængelighedskriteriet. Således forekommer det intuitivt rigtigt at vi i forståelsen af (15) tildeler opmærksomhed til det der refereres til med *han*, snarere end til tornysteret. Og der er faktisk evidens for at vi laver sådanne prioriteringer i forståelsen af konstruerede fortællende tekster (Sanford & Garrod 1981, 1994, Garrod 1995). I henhold til Gundels (2012) tolkning af adgangskriteriet kan man også sige at referencen *han* giver adgang til bestemmelsen af udsagnets sandhedsværdi. Det er soldaten vi skal tildele opmærksomhed og søge information om hvis vi vil bestemme om han vitterlig har sit tornister på ryggen og en sabel ved siden.

Når analysen er den samme uanset hvilket af de to supplerende grammatiske kriterier vi anvender, er det fordi det grammatiske subjekt er referentielt og står i fundamentfeltet. Denne udfyldning af fundamentfeltet kan anses for umarkeret (Hansen & Heltoft 2011: 1713). Når ytringer er sådan, og der heller ikke er andre formelle markeringer der påvirker ytringens omhedsrelation, er den prædikationsbaserede analyse simpel og nok også i overensstemmelse med manges intuition. Men ytringer er ikke altid sådan. For det første kan fundamentfeltet udfyldes med en række andre led end subjektet (Hansen & Heltoft 2011: 1715-1716). For det andet gælder det at det grammatiske subjekt ikke behøver at være referentielt. For det tredje omfatter dansk

en række muligheder for at indikere fokus, blandt andet markeret højtone, det-kløvninger, pseudokløvninger og fokusoperatorer (se sektion 2). Det er karakteristisk for disse udtryksformer at de realiserer en specifikation, og at den omhedsrelation de etablerer, adskiller sig fra prædikationens (Akmajian 1970, Higgins 1979, Borchmann 2015a, 2015b, 2018). For det fjerde gælder det at specifikationer er hyppige, og at deres omhedsrelation kan realiseres grammatisk på en række forskellige måder der udfordrer den prædikationsbaserede analyse (Akmajian 1970, Borchmann 2016). Hver af ovennævnte fire forhold repræsenterer således en udfordring for den prædikationsbaserede analyse af meddelelsesstrukturen. De to sidste udfordringer kan ikke håndteres af den prædikationsbaserede analyse, men fordrer en alternativ analyse. Den skal vi se på i sektion 5. I det følgende skal vi med udgangspunkt i nogle eksempler se på hvordan de to første udfordringer håndteres i den prædikationsbaserede analyse, og hvilke konsekvenser de har for de grammatiske kriterier.

- (16) og ekko fire ligger jo derovre
 så *den* kan vi godt starte for
 (Svæveflyvelev til instruktør, True Flyveplads 2017)

Den sidste ytring i sekvensen (16) er informationsstrukturelt kendetegnet ved at det middelbare objekt står i fundamentfeltet. Det anses for en markeret udfyldning. Der er ikke andre markeringer, altså heller ikke markeret højtone på *den*; *den* er blot betonet, og betoning indikerer ikke i sig selv at der er alternativer til det tegn der betones, som skal inddrages i tolkningen. I henhold til initialkriteriet er pronomenet *den* emneidentifikation, og det betyder altså at ytringen skal forstås sådan at det der deles information om, er det samme som det taleren refererer til med informationsenheden *ekko fire* (et fly der bærer konkurrence nummeret E4, og som også kaldes Twin Astir'en i det pågældende kommunikationsfælleskab. Derfor utrum). Denne analyse understøttes af ko-teksten hvor *ekko fire* i henhold til begge de grammatiske kriterier er emneidentifikation i den foregående umarkerede ytring. Analysen er også understøttet af de pragmatiske kriterier idet E4 er en del af eleven og instruktørens CG, og referencen *den* kan siges at give adgang til be-

stemmelsen af sandhedsværdien. Det er ganske vist mere tvivlsomt om referencen til det unikke fly E4 overholder relevanskriteriet. En pilot skal før starten afsøge flyvepladsen og det umiddelbare luftrum for mulige forhindringer og vurdere om de udgør en forhindring for starten. Dvs. at det der er relevant at tildele opmærksomhed, og som ligger piloter på sinde, ikke er en unik genstand som E4, men en hvilken som helst mulig forhindring, altså forhindringer generelt. Men E4 kan så anses for et eksempel på en mulig forhindring. Hvis man godtager denne analyse, betyder det altså at initialkriteriet er retvisende, mens subjekt-kriteriet er misvisende.

- (17) Men i Kina svarer man faktisk på om man har spist eller ej
(www.venskab-danmark-kina.dk)

(17) har et situationsbeskrivende adverbial der kan anses for referentielt, i fundamentfeltet. Denne udfyldning anses for umarkeret på dansk (Hansen & Heltoft 2011: 1713). Det betyder altså at der også i de umarkerede tilfælde kan være en konflikt mellem initialkriteriet og subjekt-kriteriet. I (17) opløses konflikten imidlertid i og med at ytringen er kendetegnet ved et semantisk vagt grammatisk subjekt hvis reference fastlægges via adverbialet i fundamentfeltet. Pronomenet *man* i (17) kan ikke i sig selv anses for referentielt; dets referentielle funktion beror ganske enkelt på adverbialet. Derfor kan man med en vis rimelighed sige at adverbialet er emneidentifikation, og at det der gives information om, er det der refereres til i og med adverbialet, dvs. kinesere. I sådanne tilfælde er initialkriteriet altså retvisende. Det gælder til gengæld ikke for følgende:

- (18) I 2006 betalte Novo Nordisk lægernes assistenter og en apotekskæde for at skifte diabetespatienter over til firmaets nye dyre insulinprodukter (Gøtzsche 2013)

Her er det grammatiske subjekt nemlig ikke alene referentielt, men også en mere specifik reference end adverbialet. Derforuden gælder det at det grammatiske subjekt *Novo Nordisk*, tildeles den agensrolle prædikatet specificerer. Til forskel herfra er adverbialet i fundamentfeltet frit.

Hvis vi anvender de pragmatiske kriterier, må vi også sige at emneidentifikationen er *Novo Nordisk*. Her kan man altså ikke på den prædikationsbaserede analyses semantiske og pragmatiske grundlag hævde at det er det der refereres til med adverbialet *I 2006*, man deler information om med ytringen. I disse tilfælde er det derfor initialkriteriet der er misvisende, og subjekt-kriteriet der er retvisende.

Mens (16) viser at fundamentfeltet *kan* bruges til at indikere at hvad der er emneidentifikation, så viser eksempler som (18) at fundamentfeltet varetager andre opgaver. Fundamentfeltet gør det muligt at sætte en ramme for udsagnet, dvs. angive hvordan udsagnet skal relateres til den bredere kontekst (se også Ravnholt 2011, Diderichsen 1987: 190-191) - i (18) en tidslig ramme.

- (19) Danmarks ishockey-formand har planer om international toppost: Nu er han dømt for vold (DR 10.12.2020)
- (20) så ser vi lige om det giver lidt hen over asfalten så drejer du ud til venstre halvfems grader du kigger stadigvæk ud så fortsætter du bare rundt i en kurve her
(Instruktør til elev, True Flyveplads 2017)

Fundamentfeltets opgave som rammesætter er ikke mindst tydelig når fundamentfeltet udfyldt med vage deiktiske referencer som *nu* i (19) og relationsangivende adverbialer som *så* i (20). De har ingen selvstændig referentiell funktion og opfylder ikke de semantiske og pragmatiske emnekriterier. Det de bruges til, er at relatere den information der deles med en ytring, til konteksten. Denne ramme må ikke forveksles med emneidentifikationen (Ravnholt 2011). Igen er initialkriteriet altså misvisende. Det gælder også i tilfælde som de følgende:

- (21) Desuden kommer vi med en klar anbefaling om det sociale liv. (<https://www.facebook.com/mettefrederiksen.dk>)
- (22) for det første er det nødvendigt at aflive alle mink i Danmark
(Mette Frederiksen den 4. november 2020)

Her er det meningsløst at sige at det der deles information om, er det der refereres til med adverbialerne *desuden* og *for det første*; for der re-

fereres ikke til noget med dem. Det man gør med dem, er at relatere ytringen til ko-teksten, dvs. til andre ytringer i den sekvens af ytringer ytringen indgår i. Det illustrerer at fundamentfeltet også varetager en metakommunikativ opgave.

Endelig er initialkriteriet misvisende i tilfælde som det følgende:

- (23) Naturligvis er en flyveplads bedst egnet til nødlanding
(Flyveteori for EK 2018)

For med sætningsadverbialet i fundamentfeltet refereres der ikke til noget; det er slet ikke en del af det udsagnsmæssige indhold, og det kan derfor ikke tildeles informationsstrukturelle statusser (Togeby 1994). Det er en del af det illokutionære indhold. Hvad (23) illustrerer, er således at fundamentfeltet også har en opgave i forhold til at indikere hvilken sproghandling man udfører. Og det er måske dets primære opgave (Hansen & Heltoft 2011: 1713).

Man kan altså konkludere at initialkriteriet for emneidentifikation generelt er misvisende i beskrivelsen af dansk idet fundamentfeltet varetager en række andre og mere væsentlige opgaver end at indikere statussen emneidentifikation. Initialkriteriet holder kun for det umarkerede tegnvalg referentielt subjekt i fundamentfeltet og for det markerede tegnvalg referentielt objekt i fundamentfeltet, og kun under forudsætning af at der ikke er andre informationsstrukturelle markeringer. Desuden kan det umarkerede tegnvalg situationelt adverbial i fundamentfeltet være emneidentifikation hvis det grammatiske subjekts referentielle funktion beror på adverbialet. Her kan fundamentfeltets opgave som rammesætter altså overtage opgaven at indikere status som emneidentifikation fra subjektet. Men da det afhænger af det enkelte tilfælde, kan man ikke tale om en funktion, dvs. en stabil, konventionel relation mellem en udtryksform og en opgave (se sektion 2).

At initialkriteriet er misvisende, betyder vel at mærke ikke at subjekt-kriteriet er retvisende. For en række af de udtryksmåder dansk stiller til rådighed, gælder det at det grammatiske subjekt ikke opfylder referent-kriteriet. Fx:

- (24) og der er rigtig god sigtbarhed i dag
(Drageflyvepilot til passager, Easterholt Hanggliding &
Paragliding Center 2015)

Denne mulighed har man været opmærksom på i de prædikationsbase-rede analyser. De er netop baseret på et skel mellem kategoriske sætninger der realiserer en prædikation og er kendetegnet ved et referentielt sub-jekt, og tetiske sætninger der er kendetegnet ved et ikke-referentielt subjekt, enten det formelle udtrykssubjekt *det* eller stedsadverbialerne *der/her*. (24) er et eksempel på en tetisk sætning. I henhold til de domi-nerende analyser af omhedsrelationen er sådanne sætninger emneløse (Kuroda 1972, Lambrect 1994, Sasse 1987, Rosengren, 1997, Togeby 2003, Hansen & Heltoft 2011). Det vil sige at de ikke etablerer en omhedsrelation. Det er en direkte konsekvens af at man tolker omhedsrelationen som en relation mellem en prædikation og en referent. Problemet ved denne analyse er at man dermed ignorerer at der findes andre semantiske strukturer end prædikationen der kan etablere en omhedsrelation. Og det er ikke mindst problematisk i en beskrivelse af informationsstruktur fordi en række af de informationsstrukturelt mar-kerede udtryksmåder er kendetegnet ved at de realiserer en semantisk struktur der netop adskiller sig fra prædikationen. Hvis man vil lave en systematisk udtømmende informationsstrukturel analyse af omhedsre-lationen på dansk, er man nødt at se på disse udtryksmåder. For sub-jektkriteriet betyder det at man må tage en række forbehold, og at det dermed er tvivlsomt om man kan anse subjektet for en indikation på statussen emneidentifikation.

I det følgende skal vi se en analyse af meddelelsesstrukturen der er baseret på specifikationen. Denne analyse kan supplere den prædika-tionsbaserede analyse på en række områder af sprogbrugen man ikke hidtil har været så opmærksom på.

5 DEN SPECIFIKATIONSBASEREDE MEDDELELSESSTRUKTURELLE ANALYSE

Den alternative analyse af meddelelsesstrukturen tager udgangspunkt i den semantiske struktur der kaldes specifikationen (Borchmann 2018, Mikkelsen 2005, Higgins 1979, Akmajian 1970). En specifi-

kation konstitueres af et valg inden for et leksikalsk paradigme som et kommunikationsfællesskab bruger til at skelne mellem tilstande af en variation i omgivelserne som medlemmerne af fælleskabet tildeler opmærksomhed (Borchmann 2018). En variation er en åben mængde af lokale, midlertidige, gensidigt udelukkende forekomster af en lukket mængde af genkommende tilstande af samme ontologiske type (Borchmann 2018). Eksempler på variationer er klokken, vindretningen, positionen, kogetiden på pasta, farven på bananer, viskositeten på fløde, bilers hastighed, renten på et lån - og under pandemien: afstandskravet, forsamlingsloftet, antallet af smittetilfælde, restauranters lukketid osv. Tilstande kan være alle ontologiske typer, fx tidspunkter som 12:50, kvantiteter som fyldt, retninger som nordvest, steder som lige syd for True Svæveflyveplads, farver som gul, smagsindtryk som bitter, viskositeter som stift, afstandskrav som en meter, rentesatser som 4 % og individer som Lars Bak. Det der er fælles for dem, er at de indebærer en handlemulighed (Gibson 1986, Reed 1996), og at den handlemulighed de indebærer, er foranderlig og mere eller mindre flygtig (Borchmann 2018). Det pragmatiske grundlag for specifikationen er to komplementære opgaver: identifikation af en variation og indikation af tilstanden af variationen. Indikationen er en påstand om at tilstanden er aktuel, dvs. eksisterer og er relevant, og indebærer at de andre mulige tilstande af variationen udelukkes i den forstand at indikationen af en af andre tilstande vil være usand eller utilstrækkeligt informativ. Formalsemantisk er specifikationen en variabel og analyseres sådan at det tegn der anvendes til at identificere variationen, definerer variabelen, og det tegn der indikerer tilstanden, er den værdi variabelen er fastlagt med (Akmajian 1970, Rooth 1985). Et eksempel på en ytring der realiserer en specifikation, er følgende:

- (25) Smittetallet i Norddjurs er fredag 126
(Adresseavisen 18.12.20)

Med det grammatiske subjekts kerneled, *smittetallet*, identificeres en variation, og med prædikativet *126* indikeres en tilstand af variationen hvormed de andre mulige tilstande, for eksempel 125 og 217, udelukkes. Antagelsen i den specifikationsbaserede analyse af omheds-

relationen er nu at skellet mellem identifikationen af variationen og indikationen af tilstanden er sammenfaldende med skellet mellem emneidentifikationen og meddelelsen (se modellen sektion 3). Omhedsrelationen tolkes altså som en relation mellem en variation i CG og en ytring der indikerer tilstanden af variationen (Borchmann 2018).

Den grammatiske analyse af specifikationer som (25) viser at emneidentifikationen realiseres af det grammatiske subjekt i fundamentfeltet (se også (1)). Det vil sige at den prædikationsbaserede analyses grammatiske emnekriterier for umarkerede ytringer faktisk holder stik for specifikationer som (25). Med andre ord ligner (25) en prædikation på overfladen så at sige. Så hvorfor udforme en alternativ analyse? Svaret er at specifikationens semantiske struktur adskiller sig fra prædikationens, og at specifikationen netop i kraft af denne struktur kan realiseres grammatisk på en række andre måder end den (25) eksemplificerer.

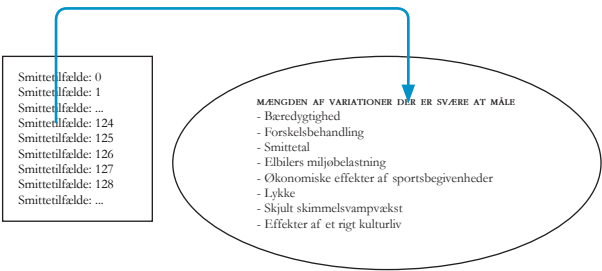
Man kan beskrive hvordan specifikationen adskiller sig fra prædikationen med udgangspunkt i følgende konstruerede eksempler og illustrationer:

Specifikation: Smittetallet er 126

Smittetilfælde: 0
Smittetilfælde: 1
Smittetilfælde: ...
Smittetilfælde: 124
Smittetilfælde: 125
Smittetilfælde: 126
Smittetilfælde: 127
Smittetilfælde: 128
Smittetilfælde: ...

Prædikation: Smittetallet er svært at måle

I begge ytringer kan det grammatiske subjekt *smittetallet* anses for emneidentifikationen. Men som det er illustreret med de blå pile, er funktionen af kopulaverbet i kommentaren ikke den samme: Med kommentaren i specifikationen *udpeges* en værdi i den mængde af værdier der defineres med emneidentifikationen, mens det med kommentaren i prædikationen angives at den mængde af værdier der defineres med emneindikationen, *tilhører* en anden mængde. Specifikationen begrænser sig altså til at operere på en enkelt mængde, i eksemplet mængden af mulige smittetal; prædikationen indbefatter derimod to mængder, i eksemplet mængden af mulige smittetal og den mængde prædikatet *svær at måle* afgrænser. Mens prædikationen angiver et tilhørsforhold til en anden mængde, så forudsætter udpegningen i specifikationen at det der udpeges, allerede indgår i mængden som en mulighed, i eksemplet 126. Og mens prædikationen angiver en inklusionsrelation, så effektuerer specifikationen en eksklusionsrelation idet samtlige de andre værdier i mængden udelukkes ved udpegningen (illustreret med gråt). Den mængde en specifikation opererer på, adskiller sig derfor også fra det almenbegreb der konstituerer et prædikat. Specifikationsmængden er en afgrænset mængde af tilstandstyper af samme ontologiske type i en afhængighedsrelation således at forekomsten af en tilstand af én type udelukker forekomsten af en tilstand af en anden type, i eksemplet er den ontologiske type smittetilfælde, og en af tilstandstyperne 126. Til forskel herfra omfatter almenbegrebet entiteter der dels er af mange forskellige ontologiske typer, dels er uafhængige af hinanden i den forstand at det ikke påvirker de andre entiteter i mængden hvis nye entiteter tilføjes.

De to grammatisk identiske konstruktioner – subjekt // kopula // prædikativ – realiserer altså forskellige semantiske strukturer. Prædikationen er en *kategorisering* af noget eksisterende og forudsætter dermed både eksistensen af en mængde af entiteter der skal kategoriseres, og en kategori der definerer en mængde af entiteter. Specifikationen er en påstand om aktualitet (altså sandhed og relevans) der beror på en *differentiering* inden for en afgrænset mængde af muligheder; den forudsætter udelukkende en afgrænset mængde af muligheder. Specifikation relaterer sig kun til en mængde, og dermed er den en mere simpel og basal semantisk struktur (Brentano 1925). Det betyder dels at den kan

realiseres grammatisk simpelt, dels at den indgår som element i andre, mere komplekse semantiske strukturer, herunder prædikationen.

At specifikationen er mere simpel, betyder til gengæld ikke at den ikke også er en sætningsdannende funktion. Men når man skal forklare hvordan den danner sætning, gør man det med udgangspunkt i den information der deles med ytringen, og som imødekommer et projiceret informationsbehov, dvs. fokus. Antagelsen er at prædikativ i en specificerende kopulakonstruktion per konvention har status som fokus. Den specificerende kopulakonstruktion varetager med andre ord en informationsstrukturel funktion. Det særlige ved specifikationers struktur er så at den tilstand der indikeres med fokus, per definition indgår i den afgrænsede mængde af tilstande der deles information om med fokuset. Det vil sige at tildelingen af fokus samtidig bestemmer hvilken mængde af tilstande der deles information om. Dermed er det også bestemt hvad der kan være emneidentifikation. En fokusindikerende funktion er altså samtidig en emneidentificerende funktion.

At der vitterligt er tale om funktioner, fremgår af to nært relaterede forhold: For det første kan man ikke realisere den specificerende kopulakonstruktion med markerende højtone. Hvis man markerer nogle af de to konstituerende informationsenheder prosodisk med en relativt højere tonehøjde, bevirker det en metakommunikativ tolkning, dvs. en korrektion på udtrykssiden af en anden talers ytring. Det er det der kaldes udtryksfokus (Krifka 2008); det kan ramme en hvilken som helst fonetisk enhed i en ytring, selv et enkelt fonem, og det kan ikke anses for et informationsstrukturelt middel. For det andet er konstruktionen kendetegnet ved at den fokusalternative mængde er forudsat per konvention, og at alternativerne ligeledes kan udelukkes per konvention. Det er med andre ord konventionelle implikaturer (Grice 2001, Levinson 2000), fx (KI angiver konventionel implikatur):

(26) men øh flyvehastigheden er altså halvfems

KI (*flyvehastigheden*): der er en mængde af flyvehastigheder

KI (*halvfems*): netop halvfems og hverken mere eller mindre

(Svæveflyvelev til instruktør, True Flyveplads 2017)

Markeret højtone angiver per konvention at der er alternativer til fo-

kus, og at de skal inddrages i forståelsen. Hvis konstruktionen ikke omfatter en nægtelse eller anden operator der præciserer inddragelsen, består inddragelsen i at udelukke alternativerne. Grunden til at man ikke kan realisere den specificerende kopulakonstruktion med markeret højtone, er således at konstruktionen (i forvejen) per konvention forudsætter den alternative mængde og udelukker alternativerne.

Den specifikationsbaserede analyse af meddelelsesstrukturen gør det muligt at analysere en række forskellige udtryksmåder som den prædikationsbaserede analyse har måttet efterlade uanalyseret. Det gælder blandt andet de informationsstrukturelt markerede tegnvalg. Nedenfor skal vi se på en række informationsstrukturelt markerede tegnvalg. Først den såkaldt tetiske konstruktion og dernæst de fire markerede tegnvalg der blev eksemplificeret i sektion 2, nemlig pseudo-kløvninger, det-kløvninger, fokusoperator og markeret højtone. I det følgende vil den informationsenhed der realiserer emneidentifikationen, være understreget, og den informationsenhed der realiserer fokus, være fremhævet med fed:

- (27) og der er **rigtig god** sigtbarhed i dag
(Dragepilot til passager, Fasterholt Hanggliding &
Paragliding Center 2015)

(27) er den såkaldt tetiske sætning som vi i sektion 4 i henhold til den prædikationsbaserede analyse måtte anse for emneløs. Med den specifikationsbaserede analyse kan vi bestemme det udsagnsyttringen indlejrer, som en specifikation. Og dermed kan vi lave en semantisk retvisende og informativ analyse idet vi kan tildele statussen emneidentifikation til en informationsenhed og bestemme omhedsrelationen som en relation mellem den variation der identificeres med emneidentifikationen, og yttringen. Det der deles information om med (27), er sigtbarheden. Det er i overensstemmelse med de pragmatiske emnekriterier: Variationen sigtbarhed er en del af CG inden for alle former for luftfart; den er af vedvarende interesse for piloter og ligger dem på sinde; og substantivet *sigtbarhed* giver adgang til at bestemme udsagnets sandhedsværdi. Her realiseres emneidentifikationen altså som kerneled i det nominalsyntagme der udgør det egentlige subjekt og står på pladsen N

i sætningsskemaet (Diderichsen 1987).

(27) er kendetegnet ved at det omfatter et substantiv der benævner en variation. Det gælder i øvrigt også (1), (25) og (26). Dette træk finder man ofte i sprogbrug der indgår i aktiviteter hvor der er konsensus om værdier og mål, hvor fysiske, kemiske og fysiologiske begrænsninger er afgørende, hvor sprogbrugerne deler en omfattende teknologisk medieret viden om disse begrænsninger, og hvor der er alvorlige risici og/eller klare ydre kriterier for succes. Fx luftfart, skibsfart, rumfart, hospitalsbehandling, industri, energiproduktion, fødevareproduktion og håndværk. Her har der dannet sig substantiver der betegner de variationer man ofte tildeler opmærksomhed og kommunikerer om fordi deres tilstande er afgørende for at træffe beslutninger og handle hensigtsmæssigt i forhold til værdier og mål. For eksempel *sigtbarhed*, *vindstyrke*, *vindretning*, *kurs*, *blodtryk*, *volumen*, *temperatur*, *hastighed*, *areal*, *nettovægt*, *næringsindhold* og *smittetal*. Disse substantiver kan uden videre gøres til grammatisk subjekt i specificerende kopulakonstruktioner som (1), (25) og (26) eller til kerneled i prædikativet i tetske sætninger som (27). Men det er ikke den mest almindelige måde at realisere specifikationer emneidentifikation på i dagligsproget. Her bruger man ofte en række andre led og leddele til at identificere variationer (Borchmann 2016). Nogle variationer defineres ad hoc, og her kan det være hele sætninger der realiserer emneidentifikation. Det skal vi se nedenfor.

Det forhold at specifikationen opererer på en mængde af genkommende tilstande, og at der danner sig paradigmer til at skelne mellem disse tilstande, gør det endvidere muligt at realisere en specifikation på en meget simpel måde. Fx:

- (28) Ved Vestkysten kan der blive op til **stormende kuling** og måske **storm**. (*Landbrugsavisen* 07.02.2020)

I forståelsen af (28) kan den variation der deles information om, identificeres alene på grundlag af indikationen af tilstanden af variationen. Det hænger sammen med at ordene *stormende kuling* og *storm* der anvendes til at indikere tilstanden, indgår i et variationsspecifikt, konventionelt afgrænset paradigme, nemlig Beaufort-skalaen der bruges til at skelne mellem vindstyrker inden for søfart. Her vil det være redundant

at benævne variationen idet et af ordene i paradigmet er tilstrækkeligt til at lytteren/læseren kan identificere variationen. Derfor udelades benævnelsen altid. Det betyder imidlertid ikke at ytringen ikke er om noget, og heller ikke at ytringen ikke har en emneidentifikation; det er derimod et eksempel på at indikationen af tilstanden af variationen både varetager opgaven at identificere variationen og at indikere tilstanden. På grundlag af den semiotiske model der blev præsenteret i sektion 3, kan man sige at der sker en fortætning af relationen C. Med (28) deles der altså information om vindstyrken, og emneidentifikationen realiseres af samme informationsenhed som indikationen af tilstanden. Denne realisering af emneindikationen kaldes *pars pro toto* (Borchmann 2018).

Mens paradigmer som Beaufort-skalaen er udviklet ved en metasproglig aktivitet og formelt accepteret af de institutioner der regulerer sprogbrugen på området, så gælder det for de fleste af de paradigmer vi i dagliglivets aktiviteter anvender til at skelne mellem tilstande af variationer, at de dannes og udvikles naturligt ved organisering af ord i dagligsproget. Det er følgende et eksempel på:

- (29) så er der **helt åbent** herude
 men så er der jo (0.4) der er **åbent** fra den side
 men der jo ikke å. (0.3) der er jo **forholdsvis læ** (0.7) fra den
 her side ikke
 (Sportsdirektør til ryttere, Post Danmark Rundt 2014)

Her er det det leksikalske paradigme TOPOGRAFISK EFFEKT PÅ VINDHASTIGHED[*åben, læ*] som er opstået i aktiviteten landevejsscykling, og som cykelryttere bruger til at skelne mellem topografiske effekter på vindhastigheden. Sådanne emneidentifikationer realiseres typisk *pars pro toto*. Det vil sige at det der deles information om med de tre ytringer i (29), er den topografiske effekt på vindhastigheden. Emneidentifikationen realiseres af samme informationsenhed som fokusindikationen, altså *pars pro toto*.

Tetiske konstruktioner kan anses for markerede tegnvalg. Den specifikationsbaserede analyse viser at de realiserer en omhedsrelation (se også Borchmann 2015a). De er altså ikke emneløse. I tetiske konstruk-

tioner med prædikativ vil prædikativet per konvention være (eller omfatte) fokus ligesom i den specificerende kopulakonstruktion. I og med at de realiserer specifikationer og indikerer fokus, indikerer de også hvad der er emneidentifikation. For disse konstruktioner gælder det altså at de kan anses for emneidentificerende funktioner.

De sidste eksempler den specifikationsbaserede analyse skal anvendes på, er fire markerede tegnvalg der er relativt velbeskrevne som indikationer på fokus: pseudokløvning, det-kløvning, fokusoperator og markeret højtone. Det er de fire tegnvalg der i sektion 2 blev illustreret med fire varianter af en ytring der realiserer samme udsagn. Bemærk at statussen emneidentifikation ikke kan tildeles de dele af ytringen der bidrager til at bestemme ytringens illokutionære værdi, herunder modalverber og operatorer som nægtelsen (Togeby 1994):

- (30) men den du skal køre afsted med, er måske ikke **Lars Bak**
- (31) men det er måske ikke **dig der** skal køre afsted med Lars Bak
- (32) men netop **du** skal måske ikke køre afsted med Lars Bak
- (33) men du skal måske ikke køre afsted med Lars ↑ **Bak**

Når de er interessante i forhold til spørgsmålet om det semantiske grundlag for analysen af illokutionære handlingers omhedsrelation, er det fordi de alle realiserer specifikationer. Det skal der redegøres for i det følgende.

Det der er karakteristisk for et markeret tegnvalg der indikerer fokus, er at det udpeger en tilstand i en afgrænset mængde af gensidigt udelukkende tilstande, og at den afgrænsede mængde af mulige tilstande er markeret som præsupponeret, dvs. en del af CG. Derfor kan de i henhold den specifikationsbaserede analyse anses for specifikationer. Det bemærkelsesværdige ved deres realisering af denne semantiske struktur kan anskueliggøres ved sammenholde dem med de umarkerede varianter: Den umarkerede variant af ytringen realiserer en prædikation der indlejrer en eller flere specifikationer; den markerede variant realiserer en specifikation der indlejrer en prædikation. I den markerede variant af ytringen bruges prædikationen til at definere den mængde af mulige tilstande der udpeges en tilstand i. Mekanikken er særligt tydelig i kløvninger.

- (34) det der rammer folk med lave indtægter er højredrejningen i samfundet (Debatråd til »Jeg mener udlændingepolitik er klassekamp« *Politiken* 28.03.18)

(34) er en pseudoklønning. Den umarkerede variant er følgende: *højredrejningen i samfundet rammer folk med lave indtægter*. Denne sætning realiserer en prædikation. Den har *højredrejningen i samfundet* som grammatisk subjekt i fundamentfeltet, og det opfylder kriterierne for emneidentifikationen i den prædikationsbaserede analyse. I pseudoklønningen er *højredrejningen i samfundet* prædikativ i en specificerende kopulakonstruktion. Det vil sige at prædikativet *højredrejningen i samfundet* er markeret som fokus. Det grammatiske subjekt omfatter en relativ ledsætning der er markeret som præsupponeret, og som realiserer en prædikation der definerer den mængde af mulige, gensidigt udelukkende tilstande der udpeges en tilstand i med fokuset, nemlig mængden af det der rammer folk med lave indtægter. I den specificationsbaserede analyse er det grammatiske subjekt i fundamentfeltet *det der rammer folk med lave indtægter*, altså emneidentifikation. Og pseudoklønningen markerer det grammatiske subjekt som emneidentifikation i og med at den markerer prædikativ som fokus. Det grammatiske subjekt, mere præcist den relative ledsætning, i pseudoklønningen kan altså anses for en emneidentificerende funktion.

- (35) og det er altså de her sår der går og kan drille os lidt
(Sygeplejerske til patient med et operationssår på albuen
der er sprunget op, regionshospital i provinsen 2020)

(35) er en det-klønning. Den umarkerede variant er prædikationen *de her sår går og kan drille os lidt*, der i henhold til den prædikationsbaserede analyse har *de her sår* som emneidentifikation. Med den markerede variant (35) udpeges sår på steder som albuen (det vil sige steder hvor der er stor mobilitet og et tyndt lag væv) i den mængde af sår der vil kunne drille sundhedspersonalet lidt. Grammatisk sker det ved at den informationsenhed taleren anvender til at udpege den aktuelle tilstand, gøres til prædikativ i en helsætning med *det* som subjekt og *er* (eller *bliver*) som finit verbum og med en efterstillet ledsætning i ekstraposition

(Diderichsen 1987: 196; se også Christensen 2019). Den efterstillede ledsætning beskriver Diderichsen samme sted som 'Den sætning, hvori Leddet "skulle have haft plads"'. Det er imidlertid - som Diderichsen selv angiver med anførselstegnene - misvisende. For det giver det indtryk at den umarkerede variant er normen og talerens udgangspunkt. Men den norm der styrer talerens valg af udtryksmåde i et kommunikativt samarbejde, er jo ikke hvad en grammatiker ved en kvantitativ analyse af et givet korpus kan konstatere er den mest hyppige; den norm der styrer valget, er at taleren tilpasser ytringen til lytterens sociokognitive tilstand (se sektion 3). I stedet kan ledsætningen beskrives ud fra den opgave den varetager i specifikationen, nemlig at identificere den mængde af alternative, mulige tilstande den udpegede tilstand indgår i. I (35) bidrager informationsenheden *der går og kan drille os lidt* til at identificere den mængde af sår som antageligvis vil kunne drille sundhedspersonalet lidt. Og i den specifikationsbaserede analyse skal denne informationsenhed derfor tildeles statussen emneidentifikation (se også Togeby 1994, Hansen & Heltoft 2011: 1793). Det-kløvningen kan derfor også anses for en emneidentificerende funktion.

- (36) Kun **god dømmekraft og øvelse** giver dig den korrekte følelse af, hvornår, hvor meget og hvor hurtigt pinden skal føres tilbage. (*Flyveteori EK 2018*)

(36) ville have været en prædikation hvis det ikke lige havde været for adverbiet *kun*. *Kun* konverterer prædikationen til en specifikation: Med (32) udpeges *god dømmekraft og øvelse* i mængden af det der giver læseren den korrekte følelse af, hvornår, hvor meget og hvor hurtigt pinden skal føres tilbage, og dermed udelukkes de præsupponerede alternativer til god dømmekraft og øvelse. *Kun* fungerer som en operator der angiver at den udpegede informationsenhed er en variabel, og at den resterende del af udsagnet bidrager til at definere variabelen (Rooth 1992). I henhold til den specifikationsbaserede analyse realiserer hele den resterende del af udsagnet, dvs. verbalet, således emneidentifikation. Adverbier der fungerer som fokusoperatorer, er altså også emneidentificerende funktioner.

- (37) men du skal måske ikke køre afsted med Lars ↑Bak
(Sportsdirektør til ryttere Post Danmark Rundt 2014)

(37) er et eksempel på markeret højtone. Dette tegnvalg er beskrevet som en fokusindikerende funktion. I (37) markeres informationsenheden *Lars Bak* som fokus. Dermed konverteres den syntaktisk angivne prædikation til en specifikation. Og det betyder at den også indikerer emneidentifikation. På det semantiske niveau sker det ved at den markerede højtone angiver at den markerede informationsenhed er en variabel, og at den resterende del af udsagnet definerer variabelen (Jackendoff 1972), det vil sige: DU KØRER AFSTED MED X. Definitionen af variabelen afgrænser en fokusalternativ mængde. I henhold til den specifikationsbaserede analyse skal *du køre afsted med* således tildeles statussen emneidentifikation. Markeret højtone kan altså også betragtes som en emneidentificerende funktion.

Fælles for de fire mønstergyldige fokusindikerende funktioner pseudoklønning, det-klønning, fokusoperator og markeret højtone er altså at de realiserer specifikationer, og at de dermed også realiserer en emneidentificerende funktion.

6 DISKUSSION

Ovenfor har vi set to meddelelsesstrukturelle analyser anvendt på forskellige udtryksformer som de hver især har en forklaringsværdi for. Den prædikationsbaserede analyses udgangspunkt er den umarkerede udtryksform referentielt subjekt i fundamentfeltet, og det er primært den som den har en forklaringsværdi for. Den specifikationsbaserede analyses udgangspunkt er markerede udtryksformer der indikerer fokus, og den har en meddelelsesstrukturel forklaringsværdi for samtlige disse udtryksformer. Fra et tekstanalytisk synspunkt kunne man måske nok stille sig tilfreds med at dele sprogbrugen op i to mængder af udtryksformer således at man anvendte den ene analyse på forekomster af udtryksformer der tilhører den ene mængde, og den anden analyse på forekomster af udtryksformer der tilhører den anden mængde. Men fra et funktionel lingvistisk synspunkt er der mere på spil. I en funktionel lingvistisk beskrivelse opererer man med antagelser om basale kommunikative opgaver som drivkræfter i formningen af et sprogs grammatik

og som grundlag for analysen af et sprogs funktioner. Den prædikationsbaserede analyse forudsætter at kategorisering af genstande er den basale opgave og drivkraft. Og nu rejser det forhold at den specificationsbaserede analyse har en forklaringsværdi for en række markerede udtryksformer, følgende spørgsmål: Er behovet for at differentiere handlemuligheder og dermed for specification, en mere basal drivkraft i formningen af et sprog end behovet for at kategorisere genstande og dermed for prædikation? Det er et uendeligt stort spørgsmål, og ikke et der kan besvares her. Men med udgangspunkt i resultaterne af undersøgelserne af de to analysers forklaringsværdi kan man i det mindste genoverveje nogle argumenter for hvilken semantisk struktur og dermed også hvilke udtryksformer man skal basere den meddelelsesstrukturelle analyse af et sprog på.

Allerede Gabelentz (1869) er opmærksom på at markerede udtryksformer realiserer specificationer, og at specificationers emneidentifikationer definerer variable, nemlig når han i den meddelelsesstrukturelle analyse af ytringen *mit Speck fångt man Mäuse* bestemmer middel som det der deles information om: 'In dem Sprichworte: "Mit Speck fångt man Mäuse" ist das grammatische Subject "man". Ganz gewiss ist dies aber nicht das psychologische Subject, nicht Dasjenige, wovon die Rede ist. Vielmehr ist die Rede vom Mittel' (Gabelentz 1869: 371). Det er dog ikke noget han udvikler til en metodisk pointe. Reinhart (1981) er derimod helt eksplicit; hun afviser at emneidentifikationen kan være en definition af en variabel med udgangspunkt i kopulakonstruktioner af følgende type: *Peter er selvstændig og grundig*. Reinhart angiver at hvis man spørger hvad denne ytring er om, vil følgende to svar ganske vist begge være passende intuitivt set: (A) Den er om Peter, og (B) den er om Peters kvalifikationer. Men Reinhart anfører så at den tekniske term *omhed* begrænser sig til den tolkning (A) repræsenterer. Ytringen er om Peter i teknisk forstand fordi den prædicerer noget om Peter (Reinhart 1981: 54). Den tolkning (B) repræsenterer, kaldes *discourse topic*, og discourse topic falder ifølge Reinhart uden for den meddelelsesstrukturelle analyse. Pointen er at emnet må svare til et udtryk i sætningen (Reinhart 1981: 54). Det første problem ved dette argument er at kvalifikationer faktisk svarer til noget i sætningen, nemlig *selvstændig* og *grundig*; disse adjektiver betegner eksempler på kvalifikationer.

Svarer til-relationen kan med andre ord også realiseres pars pro toto (se sektion 5). Det andet problem ved argumentet er at vi kan observere kopulakonstruktioner af følgende type: *Peters kvalifikationer er selvstændighed og grundighed*. Hvis vi i den meddelelsesstrukturelle analyse af denne ytring hævder at kvalifikationer er discourse topic, ignorerer vi det kriterium at emnet skal svare til et udtryk i sætningen; for kvalifikationer svarer til det grammatiske subjekts kerneled *kvalifikationer*. Hvis vi omvendt bestemmer kvalifikationer som det ytringen er om i den tekniske forstand, udstiller vi det semantiske kriterium at der prædiceres noget om emnet, som misvisende. For ytringen realiserer ikke prædikation, men en specifikation. Så der prædiceres ikke noget om kvalifikationer med ytringen. Derimod specificeres kvalifikationer. Den specifikationsbaserede analyse tydeliggør at Reinharts argument for at basere den meddelelsesstrukturelle analyse på prædikationen ikke er tilstrækkelig gennemtænkt eller i det mindste ikke er funderet på et repræsentativt udsnit af de udtryksformer der kendetegner et sprog som dansk.

Påvisningen af svaghederne i Reinharts argument for analysens semantiske udgangspunkt giver samtidig anledning til at genoverveje analysen af nogle af de udtryksformer vi har analyseret semantisk som prædikationer. Her er eksempel (16) interessant fordi den udtryksform den er et eksempel på, synes at befinde sig i et grænseområde mellem prædikationer og specifikationer¹: *så den kan vi godt starte for*. I analysen af dette eksempel i sektion 4 bemærker jeg at det middelbare objekt *den* er betonet, men at der ikke er tale om markeret højtone. Prosodien realiserer således ikke en fokusindikerende funktion, og dermed kan man ikke med henvisning til prosodien analysere (16) som en specifikation. Det der gør at konstruktionen anses for markeret, er at det middelbare objekt står i fundamentfeltet. Denne udfyldning af fundamentfeltet kan imidlertid heller ikke anses for en fokusindikerende funktion. Af disse to grunde blev (16) analyseret som en prædikation med *den* som emneidentifikation. Problemet ved denne analyse er at *den* ikke opfylder relevanskriteriet for emneidentifikationen. Flyet der refereres til med *den*, kan ikke i sig selv siges at være noget der tildeles opmærksomhed og som ligger sprogbrugerne på sinde i kommunikationsfællesskabet. Det som tildeles opmærksomhed, og som ligger

svæveflyvepiloter på sinde, er de handlemuligheder flyet udgør. Det kan være flyet som et likvidt middel, noget man kan flyve i, noget der kræver vedligeholdelse, noget der kræver hangarplads eller noget der udgør en forhindring for at starte. I det aktuelle tilfælde er det eleven tildeler og skal tildele opmærksomhed, og som ligger eleven og skal ligge eleven på sinde, forhindringer for at starte. Og her er flyet E4 blot en mulig forhindring i en mængde af mulige forhindringer. Fra et sociokognitivt synspunkt kan man derfor antage at taleren bruger (16) som en specifikation, og at lytteren tolker (16) som en specifikation der har forhindringer for at starte som emne. Men det er altså ikke noget der beror på udtryksformen; det er noget taleren og lytteren tilføjer som en konversationel implikatur (Grice 2001). Til gengæld er der heller ikke noget i udtryksformen der blokerer for denne tilføjelse. Den udtryksform der kendetegner (16), er altså åben for at man tolker den både som prædikation og som en specifikation. Det er derfor at der kan opstå uenighed i den meddelelsesstrukturelle analyse. Og det viser netop at denne udtryksform - selvom den angiveligt er markeret i en eller anden henseende - ikke er meddelelsesstrukturelt markeret. Bemærk at man til forskel herfra ikke kan tolke de udtryksformer der kendetegner (27)-(37), som prædikationer; de kan kun tolkes som specifikationer, og det vil sige at emneidentifikationen definerer en variabel. Denne semantiske begrænsning er netop det der gør dem til meddelelsesstrukturelt markerede udtryksformer. Sammenholder vi denne redegørelse med Reinharts kan man sige at Hallidays term informationsstruktur i kombination med Andersens distinktion markeret og umarkeret tilbyder en opdatering af det krav Reinhart forbinder med brugen af den tekniske term omhed: Fra et funktionel lingvistisk synspunkt er kravet ikke at emnet ”svarer til noget i sætningen”, men at emnet er indikeret med en markeret udtryksform.

På ovenstående baggrund er det også interessant at genoverveje analysen af den udtryksform som er udgangspunkt for den prædikationsbaserede analyse, og som den netop skal have en forklaringsværdi for, nemlig den simple kopulakonstruktion som (14) eksemplificerer: *hooden er låst*. I sektion 4 blev (14) uden videre analyseret som en prædikation med *hooden* som emneidentifikation. Men som Reinhart ganske rigtigt peger på, er der to mulige svar på hvad en ytring som (14) kan

være om, nemlig: (A) hooden og (B) hoodens sikringstilstand. Reinhart begrænser så den tekniske term til den tolkning (A) repræsenterer. Vi har nu set at Reinharts argument for denne begrænsning er tvivlsomt, og med den specifikationsbaserede analyse kan vi kvalificere den tolkning (B) repræsenterer, semantisk og tilføje den til det genstandsområde den tekniske term omhed dækker. (14) indlejrer en specifikation i og med talerens valg af udtrykket *låst*; *låst* indgår i paradigmet SIKRINGSTILSTAND[*låst*, *ulåst/låben*] der bruges til at skelne mellem sikringstilstandene af plexiglaslågene på svæveflys cockpitter. Variationen sikringstilstand identificeres pars pro toto via det fokusindikerende prædikativ *låst*. Sikringstilstanden er en del af piloternes CG; det er en variation der tildeler opmærksomhed og som ligger dem på sinde; at tildele opmærksomhed til hoodens sikringstilstand indgår endog i en fast procedure for et cockpitcheck. Da udtrykket *låst* kan bruges til at identificere variationen sikringstilstand, opfylder det altså både tilgængelighedskriteriet og relevanskriteriet. Det er lidt mere tvivlsomt om *låst* opfylder adgangskriteriet som emneidentifikation; det afhænger af hvordan man tolker kriteriet. Og den traditionelle tolkning er at det skal være en reference. Den mere detaljerede analyse af hvordan tilgængelighedskriteriet kan opfyldes af en fokusindikerende udtryksform er der ikke plads til her; den har jeg præsenteret andetsteds med distinktionen *deling* og *indlejring* (Borchmann 2016). Men det er heller ikke afgørende. Det afgørende er at en udtryksform som (14) indebærer en specifikation, og at der ikke er noget i udtryksformen der blokerer for at taleren bruger den som en specifikation, eller at lytteren tolker den som en specifikation. Det understøttes af sekvenser som (13). Talers 2's umarkerede ytring *jeg ligger lige syd for banen*, har et referentielt grammatisk subjekt i fundamentfeltet; men hvis taler 1 skal tolke denne ytring som et svar på spørgsmålet *hvad er din position*, må den nødvendigvis tolkes som en specifikation med position som emne, og *lige syd for banen* som emneidentifikation pars pro toto. Udtryksformen referentielt subjekt i fundamentfeltet er altså åben for forskellige meddelelsesstrukturelle tolkninger. Den specifikationsbaserede analyse understøtter således den antagelse at det er en meddelelsesstrukturelt umarkeret form i den forstand at den er ikke-specifik med hensyn til tildelingen af statussen som emneidentifikation.

Ovenstående diskussion gør det ikke muligt at konkludere noget om hvad der er den basale opgave og drivkraft i formningen af meddelelsesstrukturen i dansk. Men den har en metodisk indebyrd. De umarkerede former er ikke et godt udgangspunkt for en analyse af meddelelsesstrukturen i dansk; de er åbne for forskellige tolkninger af omhedsrelationen og fører til uenigheder der kun kan opløses med henvisning til det aktuelle kommunikationsfællesskabs CG. Og hvis genstanden for analysen er meddelelsesstrukturelle funktioner forstået som stabile, konventionelle relationer mellem udtryksformer og opgaver, må man nødvendigvis tage udgangspunkt i de meddelelsesstrukturelt markerede former.

7 SAMMENFATNING OG KONKLUSION

Analyserne af nogle udvalgte varianter af sætningsformede udtryk viser at den prædikationsbaserede meddelelsesstrukturelle analyses semantiske og grammatiske kriterier har en forklaringsværdi for den umarkerede variant referentielt grammatisk subjekt i fundamentfeltet, men at der opstår problemer lige så snart man ændrer på en af disse tre parametre. Analysen bekræfter at initialkriteriet generelt er misvisende i beskrivelsen af dansk meddelelsesstruktur, og at man både må tage en række ledstillingsmæssige og semantiske forbehold for subjektkriteriet der gør at det grammatiske subjekt ikke kan anses for en emneidentificerende funktion. Selv referentielt grammatisk subjekt i fundamentfeltet er åbent for flere meddelelsesstrukturelle tolkninger. Det bekræfter at det er en meddelelsesstrukturelt umarkeret udtryksform.

Den specifikationsbaserede meddelelsesstrukturelle analyse viser imidlertid at det ikke tillader den konklusion at dansk ikke har meddelelsesstrukturelle funktioner. Hvis man konkluderer det, beror det på udgangspunktet i prædikationen og dermed de meddelelsesstrukturelt umarkerede former. Den specifikationsbaserede analyse viser for det første at den specificerende kopulakonstruktion er en fokusindikerende og emneidentificerende funktion. Dernæst viser den at konstruktioner man i henhold til den prædikationsbaserede analyse må anse for emneløse, ikke alene kan etablere en omhedsrelation, men faktisk kan anses for emneidentificerende funktioner. Analysen viser endelig at fire mønstergyldige fokusindikerende udtryksformer på dansk, nemlig

pseudokløvning, det-kløvning, fokusoperatorer og markeret højtone, realiserer specifikationer, og at de dermed også har en emneidentificerende funktion.

Den specifikationsbaserede analyse viser til gengæld også at den topologiske realisering af emneidentifikationen er uensartet, og analyser som (27) der splitter et enkelt sætningsled op i to komplementære funktioner, må få det til at løbe koldt ned ad ryggen på enhver der har ambitioner om en topologisk baseret meddelelsesstrukturel analyse. Hvad den specifikationsbaserede analyse måske først og fremmest viser, er at omhedsrelationen er grammatisk og semantisk væsentligt mere kompleks end man har antaget i den prædikationsbaserede analyse, og at kravet om at emnet skal svare til et udtryk i sætningen, resulterer i en grov forenkling. Det kunne tale for at man i en meddelelsesstrukturel analyse af dansk tager udgangspunkt i den mest simple og basale struktur og i de meddelelsesstrukturelt markerede former. Det er denne forsigtige anbefaling der er konklusionen på denne artikel. I dette arbejde kan man med fordel benytte sig af den præsenterede semiotiske model af omhedsrelationen som ramme for beskrivelsen og den pragmatiske og semantiske analyse af specifikationen der er redegjort for, som basis for den grammatiske analyse.

TAK

Redaktørerne Jacob Thøgersen og Michael Nguyen og fagfællen har ydet et værdifuldt bidrag til artiklens formidling og præcision. Artiklen adskiller sig således væsentligt fra den første udgave. Tak for det! Det fremgår af referencerne undervejs hvem der har bidraget til udviklingen af artiklens argument. Ingen nævnt, ingen glemt. Men flere af forfatterne har endvidere bidraget til udviklingen af argumentet ved diskussioner i Pragmatikkredsen. Derfor en særlig tak til Peter Harder, Lars Heltoft, Ole Ravnholt og Ole Togeby.

Simon Borchmann, professor

Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet

sub@ruc.dk

LITTERATUR

Akmajian, A. 1970. *Aspects of the grammar of focus in English*. MIT.

Andersen, H. 2001. Markedness and the theory of linguistic change. H. Andersen (red.), *Actualization: linguistic change in progress*, 21-57. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/cilt.219.02and.

Austin, J.L. 1962. *How to do things with words*. London: Oxford University Press.

Borchmann, S. 2010. Tekster og sproghandlinger: introduktion til et tema og en problematik. *Scandinavian Studies in Language* 1(1). 1-39. DOI: 10.7146/sss.v1i1.3787.

Borchmann, S. 2013. Det mentale cockpit - en epistemologisk og psykologisk karakteristik af den meddelelsesstrukturelle konstituent variablen. *14. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. 77-103.

Borchmann, S. 2015a. Tetiske sætninger i udøversprogbrug. *15. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. 47-68.

Borchmann, S. 2015b. "Fordi man ved aldrig" – emne, fokus og kohærens i informativ udøversprogbrug. *Skandinaviske Sprogstudier* 6(4). 17-106. DOI: 10.7146/sss.v6i4.22983.

Borchmann, S. 2016. En funktionel semantik baseret på økologisk psykologi. *NyS - Nydanske Sprogstudier* 50. 183-220. DOI: 10.7146/nys.v1i50.23802.

Borchmann, S. 2018. Utterances as tool-mediated specifications of affordances: Ecological pragmatics. *Psychology of Language and Communication* 22. 125-163. DOI: 10.2478/plc-2018-0006.

Brentano, F. 1925. Vorstellung und Urteil, zwei Klassen. *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, 38-82. Leipzig: Felix Meiner.

Carlson, G. 2006. Reference. L.R. Horn & G. Ward (red.), *The handbook of pragmatics*, 74-96. Malden: Blackwell Publishing. DOI: 10.1111/b.9780631225485.2005.00006.x.

Christensen, T.K. 2007. *Hyperparadigmer - en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemet*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitetscenters trykkeri.

Christensen, M.H. 2019. Kløvnings - hvad er det det er? Danske sætningskløvningsstruktur, funktion og brug. Ph.d.-afhandling. Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.

- Clark, H.H. & G.L. Murphy. 1982. Audience Design in meaning and reference. *Advances in Psychology* 9. 287-299. DOI: 10.1016/S0166-4115(09)60059-5.
- Clark, H. 1996. *Using language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Danes, F. 1974. Functional sentence perspective and the organisation of text. F. Danes (red.), *Papers on Functional Sentence Perspective*, 106-128. Prag: Academia, Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences.
- Diderichsen, P. 1966 [1935]. Prolegomena til en metodisk dansk Syntax. I *Helhed og Struktur*. København: G.E.C. Gads Forlag.
- Diderichsen, P. 1987 [1946]. *Elementær Dansk Grammatik*. 3. udg., 9. oplag, København: Gyldendal.
- Féry, C. & M. Krifka. 2008. Information structure. Notional distinctions, ways of expression. P. van Sterkenburg (red.), *Unity and diversity of languages*, 123-136. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/z.141.13kri.
- Firbas, J. 1964. On defining theme in functional sentence analysis. *Travaux Linguistiques de Prague* 1, 267-280. Prag: Académie tchécoslovaque des Sciences.
- Gabelentz, G.v.d. 1869. Ideen zu einer vergleichenden Syntax. *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft* 6. 376-384.
- Garrod, S. 1995. Distinguishing between explicit and implicit focus during text comprehension. G. Richeit & C. Habel (red.), *Focus and coherence in discourse processing*, 3-17. Berlin: Walter de Gruyter.
- Gibson, J.J. 1986/1979. *The ecological approach to visual perception*. New York: Psychology Press.
- Givon, T. 1984. *Topic continuity in discourse: A quantitative cross-language study*. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/tsl.3.
- Grice, P. 2001 [1975]. Logic and conversation. C. Henriksen (red.), *Can you reach the salt? - Pragmatikkens klassiske tekster*, 251-262. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Grønnum, N. 2004 [2001]. *Fonetik og Fonologi – Almen og Dansk*. 2.udg. København: Akademisk Forlag.
- Gundel, J. 1988. Universals of topic-comment structure. M. Hammond, E. Moravcsik & J. Worth (red.), *Studies in syntactic typology*, 209-239. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/tsl.17.16gun.
- Gundel, J.K. & T. Fretheim. 2005. Topic and focus. L.R. Horn & G. Ward (red.), *The handbook of pragmatics*, 175-196. Malden: Blackweel Publishing. DOI: 10.1002/9780470756959.ch8.

- Gundel, J.K. 2012. Pragmatics and information structure. K. Allen & M.M. Jaszczolt (red.), *The Cambridge handbook of pragmatics*, 585-598. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9781139022453.032.
- Gøtzsche, P.C. 2013. *Dødelig medicin og organiseret kriminalitet. Hvordan medicinalindustrien har korrumperet sundhedsvæsenet*. København: People's Press.
- Hajicova, E. 1991. Topic-focus articulation and coreference in models of discourse production. *Journal of Pragmatics* 16. 157-166. DOI: 10.1016/0378-2166(91)90078-C.
- Halliday, M.A.K. 1967. Notes on transitivity and theme in English. *Journal of linguistics* 3. 199-244. DOI: 10.1017/S0022226700016613.
- Halliday, M.A.K., 2004. *Introduction to functional grammar*. 3 udg. London: Arnold.
- Hansen, E. & L. Heltoft. 2011. *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.
- Harder, P. 1996. *Functional semantics*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Harder, P. 2010. *Meaning in mind and society*. Berlin: De Gruyter Mouton. DOI: 10.1515/9783110216059.
- Haspelmath, M. 2006. Against markedness (and what to replace it with). *Journal of Linguistics* 42. 25-70. DOI: 10.1017/S0022226705003683.
- Haviland, S.E. & H.H. Clark. 1977. Comprehension and the given-new contract. R. Freedle (red.), *Discourse production and comprehension*, 1-39. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
- Heltoft, L. 1996. Topics in Danish and in universal pragmatics. L. Heltoft & H. Haberland (red.), *Proceedings of the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics*, 251-262. Roskilde University, Department of Language and Culture.
- Higgins, R.F. 1979. *The pseudo-cleft construction in English*. New York: Garland.
- Hutchins, E. 1995. *Cognition in the wild*. Cambridge: The MIT Press.
- Jackendoff, R.S. 1972. *Semantics interpretation in generative grammar*. Cambridge: The MIT Press.
- Jakobson, R. 1967. Lingvistik og poetik. *Vindrosen* 14(7). 41-52.
- Krifka, M. 2008. Basic notions of information structure. *Acta Linguistica Hungarica* 55. 243-276. DOI: 10.1556/aling.55.2008.3-4.2.
- Krifka, M. & R. Musan. 2012. Information structure: Overview and linguistic issues. M. Krifka, R. Musan & W. Klein (red.), *Expression of cognitive categories: Expression of information structure*, 1-44. München: Walter de Gruyter. DOI: 10.1515/9783110261608.1.

- Kuroda, S.-Y. 1972. The categorical and the thetic judgment. *Foundations of Language* 9. 153-185.
- Lambrecht, K. 1994. *Information structure and sentence form*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511620607.
- Laursen, A.L. 1989. Tema-remå struktur og oversættelse. *HERMES - Journal of Language and Communication in Business* 2(3). 29-50. DOI: 10.7146/hjlc.v2i3.21402.
- Levinson, S.C. 2000. *Presumptive meanings*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Press. DOI: 10.7551/mitpress/5526.001.0001.
- Lewis, D.K. 1969. *Convention: A philosophical study*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mikkelsen, L. 2005. *Copular clauses. Specification, predication and equation*. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/la.85.
- Paul, H. 1898. *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Halle A.S.: Max Niemeyer.
- Prince, E. 1981. Toward a taxonomy of given-new information. P. Cole (red.), *Radical pragmatics*, 223-254. New York: Academic Press.
- Ravnholt, O. 1996. Information packaging in Ælta. L. Dybkjær (red.), *Proceedings of the second Spoken Dialogue and Discourse Workshop*, 28-41. Centre for Cognitive Informatics, Risø National Laboratory/Roskilde University.
- Ravnholt, O. 2011. Links og topics i tredje klasse. 13. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. 261-275.
- Reed, E.S. 1996. *Encountering the world*. New York: Oxford University Press.
- Reinhart, T. 1981. Pragmatics and linguistics. Analysis of sentence topics. *Philosophical* 27. 53-94.
- Rooth, M. 1985. *Association with focus*. Ph.d.-afhandling, University of Massachusetts. DOI: 10.1007/BF02342617.
- Rooth, M. 1992. A theory of focus interpretation. *Natural Language Semantics* 1. 75-116.
- Rosengren, I. 1997. The thetic/categorical distinction revisited once more. *Linguistics* 35. 439-479. DOI: 10.1515/ling.1997.35.3.439.
- Sanford, A. & S.C. Garrod. 1981. *Understanding written language*. New York: John Wiley & Sons.
- Sanford, A. & S.C. Garrod 1994. Selective processing in text understanding. M.A. Gernsbacher (red.), *Handbook of psycholinguistics*, 699-719. San Diego: Academic Press.

- Sasse, H.-J. 1987. Thethetic/categorical distinction revisited. *Linguistics* 25. 511-580. DOI: 10.1515/ling.1987.25.3.511.
- Searle, J. 1969. *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, J. 1979. *Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stalnaker, R.C. 1999 [1974]. Pragmatic presuppositions. *Context and content: Essays on intentionality in speech and thought*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/0198237073.003.0003.
- Stalnaker, R. 2002. Common ground. *Linguistics and Philosophy* 25(5/6). 701-721. DOI: 10.1023/A:1020867916902.
- Strawson, P.F. 1964. Identifying reference and truth values. *Theoria* 30. 96-118. DOI: 10.1111/j.1755-2567.1964.tb00404.
- Strawson, P.F. 1974. *Subject and predicate in logic and grammar*. London: Methuen.
- Togeby, O. 1993. *PRAXT – pragmatisk tekstteori*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Togeby, O. 1994. Speech acts and information structure. E. Engberg-Pedersen, L.F. Jakobsen & L.S. Rasmussen (red.), *Function and expression in functional grammar*, 183-195. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Togeby, O. 2003. *Fungerer denne sætning?* København: Gads Forlag.
- Togeby, O. 2009. Ordkløveri? Om sætningskløvning på dansk. R. Therkelsen & E.S. Jensen (red.), *Dramatikken i grammatikken*, 439-455. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Tomasello, M. 2008. *Origins of human communication*. Cambridge: The MIT Press. DOI: 10.7551/mitpress/7551.001.0001.
- Vallduví, E. 1992. *The informational component*. New York: Garland.
- Weil, H. 1978 [1887]. *The order of words in the ancient languages compared with that of the modern languages*. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/acil.14.
- Zukow-Goldring, P. & K.R. Ferko. 1994. An ecological approach to the emergence of the lexicon: Socializing attention. V. John-Steiner, C. Panofsky & L. Smith (red.), *Sociocultural approaches to language and literacy: An interactionist perspective*, 170-190. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511897047.008.

ⁱ En fagfælle mente at den skulle analyseres som en specifikation.

Forgrundsinformationsnominativ eller kasusløshed

En analyse af kasussystemerne i den gammelskånske tekst *Sjælens Trøst*

BJARNE SIMMELKJÆR SANDGAARD HANSEN

ABSTRACT

I denne artikel præsenterer jeg en gennemgang af alle forekomster af teoretisk mulige nominativformer og/eller tilsyneladende kasusløse former i nominalsystemet i den gammelskånske tekst *Sjælens Trøst* (ca. 1425) med henblik på at afdække såvel deres grammatiske funktion inden for det samtidige kasussystems rammer som deres mulige betydning for den nutidige kasusløshed i det danske nominalsystem. Mere præcist undersøger jeg, om alle disse former kan analyseres som forgrundsinformation i overensstemmelse med Eva Skafte Jensens teori om, at forgrundsinformation kan markeres med nominativ i gammeldansk, eller om alle eller nogle af dem alternativt som tidligere påstået af mig selv må analyseres som eksempler på sidste stadie af kasusudviklingen i dansk, hvor hverken substantiver eller typiske nominalsyntagmeled markeres for kasus som følge af redundansreduktion i nominalsyntagmets kongruensudtryk. I undersøgelsen fastslår jeg, at hovedparten af forekomsterne stemmer overens med Jensens teori, men tilbage står en række decideret endelsesløse former, der – selvom de formelt stammer fra analogi med andre endelsesløse nominativformer – ikke kan siges at være markeret for kasus, og disse anvendes ikke kun i forgrundsinformationskontekster og som subjekt eller subjektsprædikat, hvor nominativ ville være at forvente, men også i baggrundsinformationskontekster samt til markering af andre sætningsled. Disse former udgør en væsentlig kilde til det nudanske nominalsystems kasusløshed.

EMNEORD: gammeldansk, skånsk, kasusreduktion, informationsstruktur, nominativ

1 INTRODUKTION

Ulig nudansk udviser gammeldansk og i særlig grad den skånske variant heraf en rig kasusmorfologi i nominalsystemet med talrige eksempler på både nominativ (NOM), akkusativ (AKK), genitiv (GEN) og dativ (DAT). Tydeligst er det i olddansk (ca. 800-1100) og i ældre middeldansk (ca. 1100-1350) med teksteksempler som *Skånske Lov* efter Cod. Holm. B 69 (SkL) fra ca. 1350 (Kroman 1944: 58–59, Jensen 2011b:

85, 343, 349). Det oprindelige kasussystem, som det også kendes fra bl.a. fællesnordisk og old(vest)nordisk (Skautrup 1944: 135–137, Andersen 1962: 40–78, Jensen 2011b: 101–111), afvikles dog gradvis. Allerede i den yngre middeldanske periode (ca. 1350–1525) ser vi i en tekst som *Sjælens Trøst* (SjT), der er belagt i de to skånske manuskripter Cod. Holm. A 109 og Cod. Ups. C 529 fra ca. 1425 (Brøndum-Nielsen 1934–1935: 188, 192, Jensen 2011b: 344), således eksempler på noget, der til forveksling ligner et kasusløst nominalsystem, eksistere side om side med både det traditionelle system og flere forskellige mellemstadier mellem disse to yderpunkter.

Netop funktionel kasusløshed argumenterer da også Kathrine Thisted Petersen (2018: 85, 139–150) for i sin afhandling om udviklingen af inkorporation i dansk, idet hun fokuserer på, at hvis vi ser bort fra forholdene omkring GEN, har de fleste artikelløse substantiver i SjT kun én underspecificerende (dvs. tve- eller flertydig) kasusform eller en ikke-funktionsbetinget variation mellem to former. Hun anfører videre, at vi må forstå SjT's funktionelle kasusløshed ud fra den betragtning, at kasussystemet ikke som i ældre middelskånsk har skullet markere referentialitet (Petersen 2018: 80–83, 100–120), da den funktion nu er overgået til artikelsystemet. Som Petersen også selv gør opmærksom på (2018: 151), tager hendes påstand om funktionel og delvis formel kasusløshed imidlertid ikke højde for, at mange af de typiske nominalsyntagmeled såsom adjektiver og pronominer udviser en rigere kasusmorfologi end de nøgne substantiver, idet der dog også her registreres en vis kasusfunktionel forvirring. Dertil kommer, at hun qua sit fokus på artikelløse substantiver heller ikke berører kasusvariationen i den efterstillede bestemte (BEST) artikel. Medens Petersens analysefokus på de artikelløse substantiver uden adled bestemt er velvalgt til hendes formål om at følge inkorporationens historie i dansk, efterlader det et ufuldstændigt billede af det samlede kasussystem i SjT. Kun ved systematisk at inddrage de fulde nominalsyntagmer kan vi med sikkerhed fastslå, om det gammeldanske kasussystem helt har mistet sin funktion.

Ved en tidligere lejlighed (Hansen 2021: 16–21) har jeg selv påvist, at SjT vitterlig indeholder eksempler på hele nominalsyntagmer (substantiver med adled, bestemte artikler m.m.), der ikke synes at

være markeret for kasus – ikke kun funktionelt på indholdssiden, jf. Petersens (2018: 139–151) primære fokus på *funktionsdygtige endelsesforskelle*, men også formelt på udtrykssiden. Jeg argumenterede i den forbindelse for, at dette tilsyneladende kasusløse system er opstået som følge af redundansreduktion i kongruensudtrykket inden for nominalsyntagmet.

Petersen og jeg tilbyder således to forskellige – om end ikke gensidigt udelukkende – forklaringer på kasussystemets afvikling, men begge forklaringer kan vise sig at være potentielt problematiske. Spørgsmålet er nemlig, om disse forklaringer er fyldestgørende i sig selv, og ikke mindst om de formelt kasusløse former vitterlig også er kasusløse, eller om de snarere repræsenterer NOM-former anvendt i nye sammenhænge.

Eva Skafté Jensen har i sin doktorafhandling påvist, at NOM i SkL har til funktion at markere forgrundsinformation i subjekter og subjektsprædikativer (Jensen 2011b: 201–232), medens AKK fungerer som informationsstrukturelt umarkeret defaultkasus for markering af subjekter og subjektsprædikativer og således kan udtrykke såvel baggrunds- som forgrundsinformation. Hun gør samtidig opmærksom på, at lignende forhold kan registreres i andre kilder, men hendes redegørelse herfor ”indeholder ikke en udtømmende karakteristik af alle kilderne til senere sprogformer, men giver et udpluk af nogle af de interessante iagttagelser der peger i retning af at den tekstpragmatiske anvendelse i ældre middelskånsk kan have dannet basis for selvstændige og senere udviklinger” (Jensen 2011b: 233).

Beklageligvis har Jensen (2011b: 254–256) kun anført ganske få eksempler på denne brug af NOM i SjT. I denne artikel vil jeg derfor bygge videre på Jensens studie ved at inddrage alle forekomster af teoretisk mulige NOM-markerede og/eller tilsyneladende kasusløse nominalsyntagmer i SjT. Jeg vil således undersøge, om de alle kan analyseres som forgrundsinformation i overensstemmelse med Jensens (2011b: 256) teori, eller om alle eller nogle af dem alternativt, som jeg påstår i Hansen (2021: 5–6), må analyseres som eksempler på sidste stadie af kasusudviklingen i dansk, hvor hverken substantiver eller typiske nominalsyntagmeadled markeres for kasus. Jeg skal her understrege, at den samlende betegnelse ”typiske nominalsyntagmeadled” i denne kontekst ikke kun omfatter adjektiver, fritstående artikler, demonstrative pronominer,

possessive pronominer, numeraler m.fl., men for nemheds skyld også efterstillede bestemte artikler. Samtidig skal jeg for en god ordens skyld understrege, at det ikke er mit formål at bekræfte den del af Jensens teori, at AKK fungerer som defaultkasus for markering af subjekter og subjektsprædikativer, hvorfor jeg ikke inddrager forekomster af teoretisk mulige AKK-markerede nominalsyntaxmer i SjT i min analyse.

For at besvare spørgsmålet ovenfor gennemgår jeg konkret i afsnit 2 de måder, hvorpå den gammelskånske kasusbøjning kommer systematisk til udtryk i SjT, samt problematiserer, om SjT overhovedet udviser eksempler på et kasusløst system, hvorefter jeg i afsnit 3 præsenterer Jensens (2011b: 201–232, 283–311) teori om NOM som forgrunds-informationsmarkør og i afsnit 4 undersøger, om denne teori i virkeligheden kan forklare dataene fra SjT bedre, eller om kasusløshed er et fænomen, vi må tage med i betragtning. Herudover reflekterer jeg over, i hvilket omfang den nudanske kasusløshed i nominalsystemet kan stamme fra de(t) i SjT registrerede system(er).

2 KASUSSYSTEMER I *SJÆLENS TRØST*

SjT er en yderst bemærkelsesværdig tekst, hvad kasusmarkering angår. Særligt tydeligt er dette i kontekster, hvor man traditionelt ville have brugt DAT eller GEN på de oldskandinaviske sprog, men hvor der i SjT synes at eksistere en række forskellige kasusmarkeringssystemer side om side. Følgende fremstilling af kasussystemerne i SjT er baseret på Hansen (2021: 3–7), der netop tager udgangspunkt i forholdene omkring DAT og GEN.

Allerførst finder vi flere forekomster af det traditionelle system med fuldt udfoldet kasusmarkering på alle nominalsyntaxmedlemmer som i fælles- og old(vest)nordisk. Snævest udbredt er dette system ved typiske stærktbøjede substantiver, der – fraset muligheden for tilføjelse af -s i GEN – kun markeres for kasus i femininum (F) singularis (SG) samt i pluralis (PL) i alle tre genera, dvs. både i maskulinum (M), F og neutrum (N). Omvendt synes de svagtbøjede substantiver stadig at opretholde den oprindelige sondring mellem NOM og oblik (OBL) (dvs. en fællesform for AKK, DAT og GEN) i SG, idet vi dog også blandt disse registrerer en begyndende fremkomst af underspecificerende former (dvs. former umarkeret for kasus), uden at der samtidig er funktionelle for-

skelle mellem den nye underspecificerende og den klassiske OBL-form (Petersen 2018: 139–142). Typiske adled markeres også i vidt omfang for kasus, uanset hvilken substantivtype de lægger sig til. Eksempler på nominalsyntagmer bestående af kasusbøjede substantiver og ditto adled ser vi i (1)–(3).

- (1) *butho sin-um thïenar-um*
 bød sin-M.DAT.PL tjener(M)-DAT.PL
 'de påbød deres tjenere, [at de skulle ...]' (SjT: 70)

- (2) *mæth sin-um ordh-om*
 med sin-N.DAT.PL ord(N)-DAT.PL
 'med sine ord' (SjT: 61)

- (3) *mæth en-e long-e iærnlænki-o*
 med en-F.DAT.SG lang-F.DAT.SG jernlænke(F)-OBL.SG
 'med en lang jernlænke' (SjT: 128)

For det andet finder vi et system i nærved komplementær distribution med det forrige, hvor der kun markeres for kasus på nominalsyntagmernes typiske adled, men ikke på substantiverne. Eftersom SjT – med undtagelse af ovennævnte svagtbøjede substantiver – ikke indeholder eksempler på alternering mellem kasus- og ikke-kasusmarkering af substantiver, hvor f.eks. en DAT-form af et substantiv er belagt side om side med en umarkeret form af samme substantiv med samme funktion, synes det rimeligt at antage, at kasusmarkering er ophørt ved de substantiver, der ikke omfattes af førstnævnte system, dvs. typiske stærktbøjede substantiver i M/N.SG. Eksempler herpå udgøres af (4)–(5), hvor hverken *kiærlikhet* 'kærlighed' eller *folk* 'folk' har fået det historisk forventede DAT-suffiks *-i* tilføjet.

- (4) *mæth stor-um kiærlikhet-Ø*
 med stor-M.DAT.SG kærlighed(M)-SG
 'med stor kærlighed' (SjT: 29)

- (5) *gifvin thøm fatig-o folk-Ø*
 giv dem fattig-N.DAT.SG folk(N)-SG
 'giv dem til fattige mennesker' (SjT: 75)

De to systemer er som nævnt nærvæd komplementært distribuerede, hvorfor man kan argumentere for, at der i virkeligheden kun er tale om ét system, hvor det med få undtagelser, jf. ovenfor og Petersen (2018: 139–142), er substantivets fleksionsklassetilhørsforhold og ikke et valg mellem forskellige kasusmarkeringssystemer, der afgør, hvorvidt der skal markeres for kasus på et substantiv.

Et egentligt konkurrerende system udgør først vort tredje system, hvor den historisk forventede kasus i de typiske adled kan erstattes af AKK, som dermed ophøjes til ny umarkeret kasus. Dette koncept går under navnet AKK-participation. Et eksempel på det ser vi i (6) nedenfor, hvor præpositionen *til* 'til', der traditionelt styrede GEN, følges af en utvetydig AKK-form. I et sådant præpositionssyntagmeeksempel er den analyse dog også mulig, at der ved præpositioner er valgfrihed mellem den historisk forventede kasus og AKK, sådan at forekomsten af AKK skyldes ændrede egenskaber i præpositionernes styringsforhold og ikke ændringer i nominalsyntagmernes kasusmarkering (Heltoft 2010: 17), men dette er ikke muligt i et tilfælde som (7), hvor et subjekt, der traditionelt ville have stået i NOM, i stedet står i AKK. Her er det værd at bemærke, at langt hovedparten af alle subjekter og subjektsprædikativer stadig står i NOM, jf. f.eks. (8).

- (6) *til en hælgh-an abod-a*
 til en-M.NOM/AKK.SG hellig-M.AKK.SG abbed(M)-OBL.SG
 'til en hellig abbed' (SjT: 96)

- (7) *præst-ir-na saago that ey*
 præst(M)-M.NOM/AKK.PL-BEST.M.AKK.PL så det ej
 'præsterne så det ikke' (SjT: 14)

- (8) *fiskar-ne* *svaratho*
 fisker(M)-BEST.M.NOM.PL svarede
 'fiskerne svarede, [at de havde solgt ham fisk og intet guldbord]'
 (SjT: 6)

Participation, som Hjlemslev (1935–1937, 1970 [1939]: 87) var en af de første til at beskrive (se også Bjerrum 1966: 8–10, 38–40, Andersen 2001: 46, Heltoft 2010: 16–18, Jensen 2012 osv.), udgør således et klassisk eksempel på et markerethedsforhold. I en modsætning mellem to medlemmer af et paradigme er det ene medlem funktionelt begrænset, hvorimod det andet både dækker sine egne begrænsede funktioner og kan overtage – dvs. deltage i (engelsk: *participate in*), vikariere for eller inkludere – det første medlems funktioner.

Eksempelvis står AKK og DAT principielt i modsætning til hinanden i det gammeldanske kasusparadigme, men hvor DAT kun kan forekomme i historiske DAT-kontekster såsom markering af indirekte objekter eller med DAT-styrende præpositioner, kan AKK både anvendes i disse historiske DAT-kontekster og i sine historiske AKK-kontekster såsom markering af direkte objekter, objektsprædikativer eller med oprindeligt AKK-styrende præpositioner. Samme type asymmetri er til stede i forholdet GEN-AKK samt i NOM-AKK som i (7), idet Jensens (2011b: 201–232, 283–311) og Petersens (2018: 81–83, 100–119) analyser af SkL dog antyder, at diverse informationsstrukturelle og referentialitetsmarkeringsrelaterede forhold begrænser anvendelsen af NOM yderligere (se desuden afsnit 3).

Ganske ofte er det dog i praksis umuligt at sondre mellem forekomster af ægte AKK-participation, hvor AKK overtager en anden kasus' funktion, og forekomster af ren substantivstamme uden kasusmarkering, da substantivstammen i de fleste fleksionsklasser (de stærktbøjede substantiver, dvs. bl.a. alle de historiske vokalstammeklasser og rodnominer) formelt er identisk med den oprindelige AKK. (Se Norde 2001: 250–251 for tilsvarende problemer i fornsvensk.) Reelt kan vi kun sondre mellem disse to muligheder i de tilfælde, hvor AKK formelt adskiller sig fra den nøgne stamme, dvs. i praksis når et *m* eller *f* substantiv er svagt bøjet (refleks af en historisk *m an/nd*-stamme eller *f òn*-stamme), når nominalsyntagmet inkluderer et stærktbøjet adjektiv

i M.AKK.SG (AKK *-an* versus nøgen stamme *-Ø*) eller F.AKK.SG (AKK *-a* versus nøgen stamme *-Ø*), eller alternativt når substantivet følges af en efterstillet bestemt artikel i F.AKK.SG (AKK *-inal-ena* eller *-unal-ona* versus nøgen stamme *-in/-en* eller *-an*). I andre tilfælde såsom (9)–(10) nedenfor er der ingen formel forskel mellem AKK og, hvis ikke den nøgne stamme, så i hvert fald stammen uden tilføjelse af en decideret *kasus*endelse.

- (9) *mæth edhar-t breef-Ø*
 med jeres-N.(AKK.?)SG brev(N)-SG
 ‘med jeres brev’ (SjT: 67)

- (10) *til keysare-n*
 til kejser(M).SG-BEST.M.(AKK.?)SG
 ‘til kejseren’ (SjT: 65, 72, 73)

I (9) er der tilføjet et *-t* til det possessive pronomen *edhar* ‘jeres’, men selvom dette *-t* oprindeligt markerede N.NOM/AKK.SG, udvikler det sig senere til kun at markere N.SG uden sondring mellem kasus, sådan som vi ser det i nudansk. I dette konkrete tilfælde afslører en undersøgelse af hele teksten imidlertid en paradigmatiske kendsgerning, der umuliggør analysen af *edhart* ‘jeres’ som umarkeret for kasus, nemlig eksistensen af eksplicit markerede DAT-former såsom *edbro* i N.SG (SjT: 51, 99) og *edhrum* i PL (SjT: 48). Disse former forudsætter automatisk en analyse af *edhart* som (NOM/)/AKK snarere end som umarkeret for kasus.

Hvad (10) angår, markeredes den oprindelige M.NOM/AKK.SG i den bestemte artikel med et efterstillet *-n*, som sammen med den oprindelige F.NOM.SG-form også har udviklet sig til den måde, vi udtrykker commune (= fælleskøn) (c) SG i den efterstillede bestemte artikel i vort kasussystemløse nudansk, f.eks. *kejseren*. I modsætning til denne systemisk tvetydige bestemte artikel repræsenterer stammedelen af *keysaren* ‘kejseren’ i (10) med sikkerhed ikke en AKK, men snarere en kasusløs form. Fordi den oprindelige AKK-form ville have været **keysara* og ikke *keysare*, kan vi let skelne de to former fra hinanden og med sikkerhed fastslå, at denne ubøjede form, der er baseret på den oprindelige NOM-form, har erstattet den originale kasusbøjede form.

Dette fører os direkte til det fjerde og sidste overordnede kasusmarkeringssystem i SjT, nemlig ingen kasusmarkering. Som vi allerede har set, indebærer dette system dog ingenlunde, at al morfologisk markering på de nominale ordklasser ophører. Både substantiver og de typiske adled bøjes stadig i numerus, og de typiske adled endogså stadig i genus. Eksempler på, hvad der ligner totalt fravær af kasusmarkering i alle nominalsyntagmets led i SjT, fremgår af (11)–(12) nedenfor.

- (11) *mæth en-Ø stor-Ø hær-Ø*
 med en-M.SG stor-M.SG hær(M)-SG
 'med en stor hær' (SjT: 122)

- (12) *i læst-Ø-in*
 i læsning(F)-SG-BEST.F.SG
 'i evangeliet' (SjT: 123)

At der vitterlig eksisterer forskellige kasusmarkeringssystemer inden for samme tekst, bliver endnu tydeligere, når vi sammenligner (11) med (13), der ligesom (4)–(5) repræsenterer systemet med markering for kasus på typiske adled, men ikke på substantiver. SjT udviser ikke den samme type variant af (12), dvs. vi har intet **i læstinne* 'i evangeliet' (med bestemt artikel i F.DAT.SG) belagt, men vi har dog det strukturelt parallelle eksempel *for syndinne* 'mod synden' (SjT: 107), og i den nogenlunde samtidige tekst *Søndagevangelier* (SdE) efter Cod. GKS 1390 fra ca. 1450 finder vi faktisk den relevante variant *ij læstenne* 'i evangeliet' (SdE: 40).

- (13) *mæth en-um stor-um hær-Ø*
 med en-M.DAT.SG stor-M.DAT.SG hær(M)-SG
 'med en stor hær' (SjT: 122)

Systemet i (11)–(12) synes at være identisk med det, vi kender fra nutidens danske nominalsyntagmer, jf. (14)–(15) nedenfor, hvor kasus ikke længere spiller nogen rolle i nominalparadigmerne. Her må vi dog se bort fra GEN-markøren *-s*, der i dette system ikke længere fungerer som klassisk kasusmarkør, men snarere som et klitikon, der tilføjes hele nomi-

nalsyntagmet én gang i stedet for på hvert enkelt medlem med henblik på at omdanne nominalsyntagmet fra et argument til en attributiv determinant (Knudsen 1967: 11, Heltoft 1996a: 480–482, 2010: 18–19, 21, Herslund 2001: især 14–17, Norde 1997, 2001: 248–249, 2006). Denne nye form for GEN-markeringsproces sker på sammenlignelige, men ikke helt identiske måder i yngre gammeldansk og nudansk.

- (14) *til e-n ung-Ø dreng-Ø*
 til en-C.SG ung-C.SG dreng(C)-SG
 'til en ung dreng'

- (15) *jeg giver e-t klog-t barn bog-Ø-en*
 jeg giver en-N.SG klog-N.SG barn(N)\SG bog(C)-SG-BEST.C.SG
 'jeg giver et klogt barn bogen'

Det er særligt dette sidste system uden kasusmarkering, der giver anledning til undren, dels fordi det synes voldsomt, at der i samme tekst skulle kunne findes eksempler på alt lige fra fuld kasusmarkering på alle led til ingen kasusmarkering, dels fordi vi bedre kan forstå de tre andre systemer ud fra paradigmatiske principper. Som allerede nævnt er de to første systemer nærmest komplementært distribuerede og kan således med lidt god vilje anses for at udgøre ét system, og det tredje system med AKK-participation kan forklares ud fra almindelige principper om markerethedsasymmetri (Hansen 2021a: 23–26; se også Nørgård-Sørensen m.fl. 2011: 6 og Nørgård-Sørensen og Heltofts 2015: 263 femte kriterie for paradigmatisering). Kun dette fjerde system kan indtil videre ikke begrundes. Naturligvis er det muligt, at den overleverede udgave af Sjt simpelt hen er skrevet netop på det tidspunkt, hvor den paradigmatiske redundans i den nominalsyntagmeinterne kongruens reduceres (Hansen 2021: 16–21), og hvor der derfor som ved enhver anden sproglig forandring må forventes at herske en vis fluktuering mellem de gamle og de nye former i sprogsamfundet, men vi bør også overveje andre muligheder.

3 NOMINATIV SOM FORGRUNDSINFORMATIONSMARKØR I GAMMELDANSK

En sådan anden mulighed kan Jensens (2011b: 201–232, 283–311) teori om NOM som forgrundsinformationsmarkør måske tilbyde.

Jensen (2011b: 201–232, 283–311) fokuserer på fordelingen mellem NOM og AKK i substantiver og adjektiver og især den lejlighedsvis brug af AKK i oprindelige NOM-kontekster i SkL. Hun betragter faldet i antal NOM-former i oprindelige NOM-kontekster (subjekt og subjektsprædikativ) som et resultat af en reanalyse af NOM's funktion kombineret med den også i SkL tilstedeværende mulighed for AKK-participation (se afsnit 2). Efter denne regrammering markerer NOM ikke længere alle forekomster af subjekter og subjektsprædikativer, men kun sådanne, der også bidrager med forgrundsinformation, som vi ifølge Jensen (2011b: 185–200) skal forstå som fokusinformation, indføring af en ny diskursreferent eller genoptagning af en allerede etableret diskursreferent. Subjekter og subjektsprædikativer, der kun bidrager med baggrundsinformation, står altid i AKK, men på grund af den generelle mulighed for AKK-participation kan AKK også vikariere for NOM selv ved forgrundsinformation.

Tabel 1 herunder, som er opstillet i overensstemmelse med Nørgård-Sørensen og Heltofts (2015: 262–263) fem kriterier for paradigmativering, illustrerer dette modsætningsforhold mellem NOM og AKK, herunder den af AKK-participation forårsagede markerethedsasymmetri.

TABEL 1. KASUSMODSÆTNINGER I RELATION TIL TEKSTPRAGMATISKE FORHOLD

Domæne	Subjekter og subjektsprædikativer	
Ramme	Tekstpragmatiske forhold (informationsstruktur)	
Indhold	Forgrundsinformation	Baggrundsinformation
Udtryk	NOM-endelse	AKK-endelse

Fokus kan defineres på mange måder. Jensen (2011b: 186–191) læner sig i sin definition op ad andre danske lingvister såsom Tøgeby (1993: 446), Hansen og Heltoft (2011: 75) og Nølle (1996: 63), idet hun lægger vægt på sætningsfokusset og dets evne til at meddele det, der er særligt relevant og centralt for modtageren, fordi det tilføjer, sammen-

føjer, sletter eller omorganiserer information i dennes mentale model. Derved bliver fokusleddet også det led, som modtageren bør benægte, hvis denne er uenig, og ofte vil et fokusled enten eksplicit eller implicit stå i et paradigmatiske modsætningsforhold til et andet fænomen. Eksempler på fokusinformation i Jensens (2011b: 201–232) gennemgang af subjekter og subjektsprædikativer i SkL er (16)–(17) nedenfor.

- (16) *ær kun-u san-Ø fore hordoms sac*
 er kvinde(F)-OBL.SG skyldig-F.NOM.SG for hordoms sag
 'hvis kvinden kendes skyldig i hor' (SkL: 257¹⁶)
- (17) *ænki-a ma sina iorth bæthe sælia borth oc skifta*
 enke(F)-NOM.SG må sin jord både sælge bort og skifte
 'en enke må både sælge og skifte sin jord' (SkL: 212^{29–30})

Det åbenlyse fokusled i (16) er *san* 'skyldig', da den centrale information i denne konditionalsætning er, om kvinden er eller ikke er skyldig, for kun hvis hun er skyldig, indtræder konsekvenserne i den følgende matrixætning. Således ser vi her et eksempel på førnævnte paradigmatiske modsætningsforhold i fokusleddet, hvor 'skyldig' implicit står over for 'ikke-skyldig'. Kvinden selv træder i tekstpragmatisk henseende i baggrunden og er således markeret med OBL.SG-endelsen *-u*, der ud over GEN og DAT også omfatter den i denne kontekst relevante defaultkasus AKK. I NOM.SG havde hun heddet **kuna* i stedet for *kunu*, og det er faktisk den endelse, vi finder i (17), hvor *ænki-a* 'enke' står i NOM og samtidig som fokusled står i et modsætningsforhold til andre typer jordejere, der ikke må sælge deres jord, og hvis rettigheder blev gennemgået i de forudgående tre sætninger (SkL: 212^{23–29}). For at et subjekt som *ænki-a* 'enke' i (17) skal være fokus, kræves der i øvrigt netop et særligt forhold såsom denne modsætning, da subjekter qua deres prototypiske temafunktion samtidig er prototypisk antifokus og skal kodes specifikt som fokus, for at modtageren skal kunne opfatte det som dette (Heltoft 1996b: 258, Hansen og Heltoft 2011: 1743–1748, Jensen 2011a: 197–200).

Ved de to andre forgrundsinformationskilder, dvs. indføring af en ny diskursreferent og genoptagning af en allerede etableret diskursreferent,

er vinkelskift nøgleordet (Jensen 2011b: 191–199). I begge tilfælde rettes opmærksomheden nemlig mod en diskursreferent, der ikke (kun) er anaforisk gentaget, og som således ikke blot er en fastholdt diskursreferent. Forholdet mellem gentagelse, vinkelskift og for- og baggrundsinformation fremgår af tabel 2, som er en modificeret udgave af figur 45 hos Jensen (2011b: 199).

TABEL 2. FORHOLDET MELLEM GENTAGELSE, VINKELSKIFT OG FOR- OG BAGGRUNDSINFORMATION

Gentagelse		Ikke gentagelse
Ren fastholdelse af diskursreferent uden yderligere funktioner	Genoptagning af allerede etableret diskursreferent	Indføring af ny diskursreferent
Ikke vinkelskift (= baggrundsinformation)	Vinkelskift (= potentiel forgrundsinformation)	

I virkeligheden er (17) herover ikke kun et eksempel på et fokusled, men også på indføring af en helt ny diskursreferent, dvs. en helt ny slags arving, som ikke tidligere har været nævnt i diskursen, hvilket også afsløres eksplicit i den nudanske gengivelse, hvor 'enke' ledsages af den ubestemte (UBEST) artikel: 'en enke'. Anvendelse af hhv. bestemt og ubestemt artikel på nudansk udgør dog ikke i sig selv noget klippefast indicie for, hvornår der er og ikke er gentagelse eller vinkelskift efter disse principper. Artiklerne på nudansk markerer nemlig først og fremmest identificerbarhed (Jensen 2011b: 191–192), og selvom en nyindført diskursreferent ofte vil være en endnu ikke identificeret entitet, der markeres med ubestemt artikel på nudansk, kan den også være en allerede identificerbar entitet, hvis identificerbarhed skyldes universel eller kulturspecifik viden om verden, f.eks. *solen*, *stjernerne*, *dronningen* og *præsten*.

Et andet eksempel på indføring af ny diskursreferent udgør (18) herunder, hvor det nye koncept 'uenighed om jord mht. arve- eller købejord' indføres, og i (19) ser vi, hvordan skiftet mellem og dermed den skiftevis genoptagning af de to diskursreferenter udløser forgrundsinformationsmarkering. Alle tre forekomster af *thæn/hin sæcti* 'den sagsøgte' står da også entydigt i NOM, idet AKK-formen ville have været **thæn/hin sæcta*. For overblikkets skyld er subjekterne i (19) fremhævet, idet

sagsøgeren er markeret med fed skrift i excerptet og den sagsøgte med understregning.

- (18) *warthær del-a* *um iorthswa at summi calla fæthrini*
vorder uenighed(F)-NOM.SG om jord så at nogle kalder fædrene
'opstår der en uenighed om noget jord, hvor nogle kalder det
fædrearv [eller mødrearv, og nogle kalder det købejord]'
(SkL: 208¹²⁻¹³)

- (19) *Cumbær thæn sæcti til thrithia thingi oc mælær i gen skære sic mæth*
*schus iarne oc **hin ær sac sökær** wete hanum eig asswaru eth. Swarar*
*han eig a thrithia thingi tha sökær **hin** frith hans wil thæn sæcti æn*
standa ofna fiartha thingi oc mæla i gen tha skære sic mæth tyltar ethum
***hin ær sac sökær** hafwær eig withni til thæs ath han ær forra sotær ofna*
*thrim thingum hafwær **han** twiggia manna withni tha bæri*
hin sæcti schys iarn 'Kommer den sagsøgte til tredje ting og tager
til genmæle, skal han rense sig med skudsjern, og **den, der**
sagsøger, skal ikke sværge på, at han er skyldig. Svarer han
ikke på tredje ting, kan **denne** tage hans fred. Vil den sagsøgte
endnu på fjerde ting stå frem og tage til genmæle, da skal han
rense sig med tolvmandsed, hvis **den, som sagsøger**, ikke har vidne
på, at han tidligere er blevet sagsøgt på tre ting. Har **han** to mands
vidne, da skal den sagsøgte bære skudsjern.'
(SkL: 208²⁰⁻²⁸; gengivet efter Jensen 2011b: 209)

Jensen lægger i sin undersøgelse som nævnt hovedvægten på SkL (2011b: 201–232, 343), men hun inddrager også perifert andre gammeldanske kilder, herunder Sjt. Netop ved denne tekst bemærker hun i sin gennemgang (Jensen 2011b: 254–256) ikke kun, at NOM i et udvalgt excerpt (Sjt: 63–65) synes anvendt efter samme princip som i SkL, men også at den lejlighedsvis synes anvendt til at markere andre sætningsfunktioner end blot subjekt og subjektsprædikat. Eksempelvis ville DAT efter det traditionelle mønster være at forvente i (20) pga. den DAT-styrende præposition *mæth* 'med', eller alternativt ville man forvente AKK som følge af enten AKK-participation eller ændrede styringsforhold i præpositionerne (se afsnit 2), men i stedet lader det ifølge

Jensen (2011b: 256) vitterlig til, at NOM tager over med det formål at markere forgrundsinformation.

- (20) *mæth ald-ir sin-Ø hær-Ø*
 med al-M.NOM.SG sin-M.NOM/AKK.SG hær(M)-SG
 'med hele sin hær' (SjT: 121)

Endnu senere, f.eks. i *Uppsalapostillen* (PostU) efter Cod. Ups. C 56 fra anden halvdel af 1400-tallet (Klemming 1893: 535, Brøndum-Nielsen 1959: 116, Jensen 2011b: 347), ser vi også eksempler på brug af den gamle M.NOM.SG-endelse *-(V)r* i F, jf. (21) gengivet efter Jensen (2011b: 258), og senere endnu ses NOM i den affektive eller emotive brug, der er videreført i stivnede former af typen *en slemmer karl* og *en ungersvend* (Hansen 1967: 389, Jensen 2011b: 269), men SjT synes altså iflg. Jensen (2011b: 256) at frembyde nogle af de tidligst kendte eksempler på brug af NOM uden for dennes oprindelige kontekst, dvs. tekstpragmatisk brug af NOM uden hensyntagen til syntaktisk funktion, genus eller numerus.

- (21) *thin quid-z frukt-Ø ällä blomster-Ø see*
 din livmoders frugt(F)-SG eller blomst(N)-SG skal.være
signadh-er
 velsignet-M.NOM.SG
 'din livmoders frugt eller blomst skal være velsignet'
 (PostU: 501²³⁻²⁴)

4 NOMINATIV ELLER ENDELSESLØSE FORMER

Et eksempel som (20), hvor NOM synes at træde ind i en oprindelig DAT-kontekst med det formål at markere forgrundsinformation, var ikke inkluderet i min gennemgang af SjT's kasussystemer i afsnit 2. Derimod inkluderede jeg et andet system i min gennemgang, nemlig totalt fravær af kasusmarkering i nominalsyntagmer, og jeg anførte (11)–(12) som paradeeksempler herpå.

Med Jensens (2011b: 201–311) teori in mente kan disse to eksempler imidlertid lige så vel tolkes som NOM-former, idet NOM i disse to konkrete tilfælde er markeret med *-Ø* på alle relevante nominalsyntagmedled.

Herunder gengiver jeg eksempel (11)–(12) som (22)–(23), denne gang dog med en analyse af de nævnte adled som markeret for NOM i stedet for kasusløse.

(22) *mæth en-Ø stor-Ø hær-Ø*
 med en-M.NOM(/AKK).SG stor-M.NOM.SG hær(M)-SG
 'med en stor hær' (SjT: 122)

(23) *i læst-Ø-in*
 i læsning(F)-SG-BEST.F.NOM.SG
 'i evangeliet' (SjT: 123)

I det følgende vil jeg gennemgå alle nominalsyntaxmer fra SjT, der entydigt står i NOM og/eller synes umarkerede for kasus, med henblik på at bestemme udbredelsen af den af Jensen (2011b: 254–256) foreslåede informationsstrukturelle kodning i teksten, herunder om alle de former, som jeg i Hansen (2021: 5–6) har forklaret som kasusløse, i virkeligheden blot står i NOM og markerer forgrundsinformation.

Da AKK via participation altid kan træde ind som defaultkasus og vikariere for en hvilken som helst anden kasus (se afsnit 2), er nominalsyntaxmer, hvor der grundet kasussynkretisme ikke kan sondres mellem NOM og AKK, lidet informative og bør derfor ikke inkluderes i min undersøgelse. For at kunne udelukke sådanne må vi derfor allerførst fastslå, i hvilke kontekster vi kan forvente at finde entydig NOM-markering, dvs. hvilke NOM-ender der entydigt er at tolke som NOM inden for hvert delparadigme og således ikke kan forveksles med eksempelvis AKK-ender. Da der endnu ikke eksisterer nogen moderne oversigt over kasusparadigmerne i yngre middelskånsk, må vi primært tage udgangspunkt i de ældre middelskånske kasusparadigmer som anført hos f.eks. Jensen (2011b: 113–150) og Bjerrum (1966: 29–36). Af disse lærer vi, at vi kun kan fastslå med sikkerhed, at en potentiel NOM-form vitterlig også er NOM i

- de svagtbøjede M og F substantivers SG (hhv. *-i* og *-a*)
- de stærktbøjede adjektivs M.SG (*-(V)r / -Ø*), F.SG (*-Ø*) og M.PL (*-i*)
- de svagtbøjede adjektivs M.SG (*-i*) og evt. F.SG (*-a*)

- den ubestemte artikels og de possessive pronominers F.SG (*en, sin*) og M.PL (*sini*)
- den bestemte artikels F.SG *-(i)n* og M.PL *-(i)ni*.

Endelig skal det bemærkes, at endelsesvokalerne *-i, -u* og *-a* pga. bl.a. den gammelskånske vokalpharmoni også kan optræde som *-e, -o* og *-æ* (Brøndum-Nielsen 1927–1928: 173–185, 1950: 382–386, Jensen 2011b: 114), og at Jensen (2011b: 132) foreslår *-a* i stedet for *-u* i de svagtbøjede adjektivets F.OBL.SG. Da der i Sjt imidlertid eksisterer talrige eksempler på begge endelser i denne kontekst, jf. også f.eks. både *for the visasta quinno* 'for den viseste kvinde' (Sjt: 59) og *vm the ærligo quinnona* 'om den ærværdige kvinde' (Sjt: 72), finder jeg det rimeligst at anføre *-u* som den egentlige OBL-endelse. Denne er på én gang den oprindelige endelse i nordisk (Andersen 1962: 65, Jensen 2011b: 107) og *lectio difficilior*, idet *-a* let kan forklares som NOM-endelsen og således også kan være et eksempel på netop det fænomen, som jeg vil belyse med denne artikel, nemlig NOM som forgrundsinformationsmarkør.

4.1 Potentielt tve- eller flertydige eksempler

I praksis udelukker ovenstående identifikation af relevante former alle nominalsyntagmer bestående af substantiver og dermed kongruerende adled i N.SG, N.PL og F.PL fra min undersøgelse, jf. *stort hærskap* 'stort herskab' i (24), men også adskillige andre med konstituenten i M.SG, M.PL og F.SG, herunder navnlig sådanne, der består af artikelløse stærktbøjede substantiver uden adled, jf. både *sol* 'sol' og *hemil* 'himmel' i (25). På de første 50 af de 130 Sjt-sider i Nielsens (1937) bearbejdning af teksten udgør sådanne tve- eller flertydige eksempler 1.493 (= 75,33 %) af de 1.982 nominalsyntagmer, der potentielt kan stå i NOM og/eller være kasusløse.

- (24) *mæth stor-t* *hærskap-Ø* *oc* *mang-e*
 med stor-N.NOM/AKK.SG hærskab(N)-SG og megen-M.NOM.PL
 riddar-a
 ridder(M)-NOM/AKK.PL
 'med stort herskab og mange riddere' (Sjt: 33)

- (25) *hær combir farande sol-Ø oc hemil-Ø*
her kommer farende sol(F)-SG og himmel(M)-SG
'her kommer solen og himmelen farende' (SjT: 45)

Af den fulde teksts tilbageværende 1.336 NOM-former, der ellers turde være entydige, kan der dog stadig være nogle, vi bør se bort fra. Eksempelvis har jeg oprindelig medregnet de 32 forekomster af nominalsyntagmer indeholdende *nogor* 'nogen' og *annar* 'anden' i M i listen over entydige NOM-former i SjT, da jeg modsat Jensen (2011b: 142–143) mener, at der trods alt er så mange forekomster af de oprindelige AKK-former *nogon* og *annan*, at de ikke kan afskrives per automatik. Ved nærmere gennemsyn viser det sig dog, at de på nær tre eksempler (26)–(28) udelukkende indgår i faste forbindelser af typen *annan daghin* 'næste dag, den anden dag' og *en annan tidh* 'en anden tid', idet *tidh* 'tid' generelt synes at være M i SjT og ikke F som i andre gammeldanske kilder (KO u.å., opslag *tid*) og i de øvrige nordiske sprog, så formodentlig er det alligevel sikrest at følge Jensens analyse og anse disse for residualformer snarere end bevis på en kasusmodsatning. Vore eksempler med *annar* og *nogor* bør derfor alligevel ikke regnes for entydige NOM-former.

- (26) *monum vi en-Ø anna-n finna*
kan.monstro vi en-M.NOM/AKK.SG anden-M.AKK.SG finde
'kan vi monstro finde en anden, [som en denne mands ligemand?]' (SjT: 44)

- (27) *dyrkatho ing-in anna-n gudh-Ø*
dyrkede ingen-M.NOM/AKK.SG anden-M.AKK.SG gud(M)-SG
'[de] dyrkede ingen anden gud' (SjT: 10)

- (28) *dyrka for nogo-n gudh-Ø*
dyrke for nogen-M.AKK.SG gud(M)-SG
'[du skal ikke tilbede nogen slags kreatur eller] dyrke [dem] som nogen gud' (SjT: 9)

Adjektivet *hælgh* 'hellig' i bestemt form byder også på visse vanskeligheder. Umiddelbart skulle man tro, at et nominalsyntagme som *thæn hælghē biskoben* 'den hellige biskop' i (29) var et sikkert eksempel på NOM. Når man perspektiverer dette til eksempler som *the hælghē skrift* 'den hellige skrift' i (30), hvor den forventede OBL-form ville være *the hælgho skrift* som i (31), eller som *sin hælghē anda* 'sin hellige ånd' i (32), hvor man ville have forventet **sin hælgha anda*, må man imidlertid konkludere, at netop dette adjektiv må være særligt udsat for infortissvækkelse. Herved bliver de 19 eksempler, der indeholder *hælghē* i BEST.SG, mindre informative og må regnes for tvetydige.

- (29) *thæn hælgh-e biskob-Ø-en saa*
 den hellig-BEST.M.NOM.SG biskop(M)-SG-BEST.M.NOM/AKK.SG så
 'den hellige biskop så [et åndeligt syn]' (SjT: 103)

- (30) *hon høre oc lære the hælgh-e skrift-Ø*
 hun skal.høre og skal.lære den hellig-BEST.*F.NOM.SG skrift(F)-SG
 'hun [= et kristent menneske] skal høre og lære den hellige skrift'
 (SjT: 7)

- (31) *vt af the hælgh-o skrift-Ø*
 ud af den hellig-BEST.F.OBL.SG skrift(F)-SG
 '[at sammenskrive en bog] ud fra den hellige skrift' (SjT: 8)

- (32) *honum gaf gudh sin-Ø hælgh-e and-a*
 ham gav gud sin-M.NOM/AKK.SG hellig-BEST.M.NOM.SG ånd(M)-OBL.SG
 'ham gav gud sin hellige ånd' (SjT: 64)

Infortissvækkelse, hvor den kvalitative forskel mellem de oprindelige ubetonede (endelses)vokaler *a*, *i* og *u* blev neutraliseret med et sammenfald af disse vokaler i schwa (ə) til følge, er generelt et fænomen, der kan have spillet ind i flere nominalsyntagmer. Ud over ved *hælghē* ser vi eksempelvis også mulige forekomster af infortissvækkelse i adjektiver på *lik/ligh/lig* '-lig', sådan at vi finder *somlige* 'sådanne', der ligner M.NOM.PL, i stedet for den ellers forventede F-form **somliga* i (33).

- (33) *somlig-e* *bøg-ir* *halda swa*
 sådan-"M.NOM.PL" bog(F)\PL-NOM/AKK.PL holder således
 'sådanne bøger siger således' (SjT: 59)

En tredje gruppe nominalsyntagmer, vi bør se bort fra, er dem, hvis kerne består af et substantiv med suffikset *-are* tilføjet den bestemte artikel. Da substantiver på *-are* er svagtbøjede M, skulle man forvente, at deres OBL.SG-form ville være *-ara*, og det er bestemt også tilfældet, jf. (34). Følgelig skulle man vente en sondring mellem BEST.NOM.SG *-aren* og BEST.AKK.SG *-aran*, men vi finder i hele SjT ikke et eneste eksempel på *-aran*. Det lader således til, at både NOM og AKK i BEST.SG ender på *-aren*, og denne antagelse underbygges af fem eksempler, heriblandt (35), hvor det foranstillede adled er entydigt bøjet i OBL. Som følge deraf må vi fratrække disse samt yderligere 85 nu tvetydige eksempler fra vor liste over entydige NOM-forekomster.

- (34) *af en-om mæstar-a*
 af en-M.DAT.SG mester(M)-OBL.SG
 'af en mester' (SjT: 113)

- (35) *til thæn fatig-a ridar-e-n*
 til den fattig-BEST.M.OBL.SG ridder(M)-NOM.SG-BEST.M.NOM/AKK.SG
 'til den fattige ridder' (SjT: 65)

Endelig kan usikkerhed omkring substantivets genus bidrage til, at et nominalsyntagme ikke entydigt kan defineres som bøjet i NOM. Substantivet *sot* 'sot, sygdom' defineres eksempelsvis som F (KO u.å., opslag *sot*) og er også F i de øvrige nordiske sprog. Adskillige steder i SjT ser vi da også entydige tegn på, at *sot* er F, jf. (36), men vi finder lige så entydige tegn på M andre steder, jf. (37). Dette gør det vanskeligt at bestemme, om f.eks. *spitalska sot* 'spedalskhed' i (38) er F og står i BEST.NOM.SG, eller om det er M og står i BEST.OBL.SG.

- (36) *hel af all-e sin-e sot-Ø*
 hel af al-F.DAT.SG sin-F.DAT.SG sot(F)-SG
 'helbredt for al sin sygdom' (SjT: 29)

- (37) *helbredha af all-um sin-um sot-Ø*
 helbredt af al-M.DAT.SG sin-M.DAT.SG sot(M)-SG
 'helbredt for al sin sygdom' (SjT: 29)

- (38) *som hafvirsitalask-a* *sot-Ø*
 som har spedalsk-BEST.M.OBL.SG/BEST.F.NOM.SG? sot(M/F)-SG
 'som har spedalskhed' (SjT: 71)

4.2 Forgrundsinformationsanalyse af de entydige eksempler

Efter alle de ovennævnte og et par yderligere mindre forbehold står vi tilbage med 1.173 nominalsyntagmer, som vitterlig står entydigt i NOM og/eller er endelsesløse, men 125 af disse står uden for sætningsstrukturen, da de fungerer som tiltale, jf. (39). Disse giver det ikke mening at underkaste en informationsstrukturel analyse, så vi står i virkeligheden tilbage med kun 1.046 relevante nominalsyntagmer.

- (39) *o thu ful-e* *kiot mongar-e*
 o du ond-BEST.M.NOM.SG slagter(M)-NOM.SG
 'o du onde slagter, [alle dine pinsler rør mig ikke]' (SjT: 17)

Af disse lader langt hovedparten sig uproblematisk fortolke som forgrundsinformation i overensstemmelse med Jensens (2011b: 185–200) definition heraf. Konkret drejer det sig om hele 1.019 (= 97,42 %) af de 1.046.

Tydeligt fokus ser vi eksempelvis i (40), hvor den sætningskløvningslignende konstruktion bestemmer *hwat sigvir man* 'hvilken syg mand' som sætningens fokus. En anden oplagt fokuskandidat udgør *than rige mannin* 'den rige mand' i (41), som fungerer som svar på spørgsmålet i den forudgående sætning: *The spordho hwa som dødhir var* 'de spurgte, hvem der var død'. I de to sideordnede prædikater i (42) ser vi et tredje eksempel på fokus i form af både *fatigir* 'fattig' og *rikir* 'rig', der jo netop fremhæves qua deres indbyrdes kontrast og i sidstnævnte prædikats til-

fælde også kan defineres som muligt fokus ud fra en sætningstopologisk analyse som følge af dets placering i midterfeltet efter fokusoperatoren *gerna* 'gerne' (Heltoft (2003: 71–77). Samme type kontrastive fremhævning og dermed fokus ser vi i (43), hvor bl.a. *thæn ene* 'den ene' og *rigir* 'rig' stilles over for hhv. *thæn andre* 'den anden' og *fatigir* 'fattig'. Endelig ser vi adskillige eksempler på, at fokus er på, om indholdet negeres eller ej, jf. f.eks. (44), hvor *ingin människa* 'intet menneske' er det led, der kan negeres og i dette tilfælde også er eksplicit negeret. Her kan man dog argumentere for, at subjektsprædikativerne også kunne indtage en naturlig fokusrolle, da de forstærkes af adverbiet *swa* 'så' og uddybes i den følgende ledsætning.

- (40) *spordho hwat siwg-ir man-Ø som thæt var som the*
 spurgte hvad syg-M.NOM.SG mand(M)-SG som det var som de
fördho
 førte
 'de spurgte, hvilken syg mand som det var, at de førte' (SjT: 81)

- (41) *thøm var sakt at thæn rig-e*
 dem var sagt at den rig-BEST.M.NOM.SG
mann-in dødhe afbradhdød
 mand(M)\SG-BEST.M.NOM/AKK.SG døde af pludselig.voldsom.død
 'dem blev det sagt, at den rige mand døde pludseligt og voldsomt' (SjT: 106)

- (42) *han ar fatig-ir oc vil gerna rik-ir vara*
 han er fattig-M.NOM.SG og vil gerne rig-M.NOM.SG være
 'han er fattig, men vil gerne være rig' (SjT: 20)

- (43) *Thæt voro twa mæn thæn en-e hafðhe mang faar oc*
 det var to mænd den en-BEST.M.NOM.SG havde mange får og
var folkomliga rig-ir. thæn andr-e var
 var fuldkommen rig-M.NOM.SG den anden-BEST.M.NOM.SG var
fatig-ir oc hafðhe ey mer æn et faar.
 fattig-M.NOM.SG og havde ikke mere end et får
 'Der var to mænd. Den ene havde mange får og var helt igen-
 nem rig. Den anden var fattig og havde ikke mere end ét får.'
 (SjT: 108–109)

- (44) *ingin mænnisk-a ær oc swa stark-Ø. ælla*
 ingen menneske(F)-NOM.SG er også så stærk-F.NOM.SG eller
viis-Ø at ey fins hænna liga
 vis-F.NOM.SG at ikke findes hendes lige
 'intet menneske er heller så stærkt eller klogt, at dets lige ikke
 findes' (SjT: 126)

Som nævnt i afsnit 3 er fokus imidlertid ikke den eneste kilde til forgrundsinformation. Nyindførte og genoptagne diskursreferenter udgør også forgrundsinformation, og sådanne finder vi ligeledes mange af i SjT. Subjekterne *en skion ung quinna* 'en smuk ung kvinde' i (45) samt *jomfrughan* 'jomfruen' i (46) og *flane* 'elefanterne' i (47) tjener som vore paradeeksempler på hhv. nyindførte og genoptagne diskursreferenter. Nominalsyntagmet i (45) udgør den allerførste nævnelse af den pågældende kvinde i afsnittet om ren livsførelse (SjT: 40), og jomfruen i (46), der nogle linjer tidligere præsenteres som den rige og fremstående ægypter Potifars datter, var ellers trådt i baggrunden til fordel for en længere passage om Josefs forestående besøg, indtil hun igen træder ind på scenen her. På samme måde er elefanterne i (47) først blevet introduceret og deres styrke beskrevet et par sætninger tidligere, inden perspektivet skiftede til Alexander og planlægningen af hans fælde for elefanterne. Først herefter vender vi tilbage til dem i (47) og ser, hvordan de går i fælden.

(45) *thit com en-Ø skion-Ø ung-Ø quinn-a*
 did kom en-F.NOM.SG skøn-F.NOM.SG ung-F.NOM.SG kvinde(F)-NOM.SG
 'der kom en smuk ung kvinde derind' (SjT: 40)

(46) *tha saa jomfrugh-a-n ofan af tornit*
 da så jomfru(F)-NOM.SG-BEST.F.NOM.SG oven af tårnet
 'da kiggede jomfruen ned fra tårnet' (SjT: 45)

(47) *tha fil-a-ne como tha tænkte the*
 da elefant(M)-NOM/AKK.PL-BEST.M.NOM.PL kom da tænkte de
 'da elefanterne kom, troede de, [at det var levende mennesker]'
 (SjT: 123)

Hovedparten eller nærmere bestemt 937 (= 91,77 %) af de 1.019 entydige NOM- og/eller endelsesløse former, der lader sig tolke tekstpragmatisk som forgrundsinformation, har funktion af subjekt eller subjektsprædikat, hvilket næppe kan undre, da nyindførte og genoptagne diskursreferenter ofte vil være subjekter, og da prædikativer (til subjekter såvel som til objekter) er særligt oplagte som fokuskandidater (Jensen 2011b: 190). Netop disse forhold forklarer velsagtens også, hvorfor det netop er NOM- og ikke f.eks. AKK- eller DAT-endelserne, der er blevet omfortolket som forgrundsinformationsmarkør i gammelskånsk.

De resterende 82 eksempler har andre funktioner, f.eks. direkte objekt som *stor kærleghet* 'stor kærlighed' i (48), hvor det forudgående adverbium *swa* 'så' retter fokus mod netop dette led, eller præpositionsstyrelse som hhv. *the swarta konstin* 'sortekunsten' og *en kosteliger stol* 'en prægtig stol' i (49)–(50). Også i (22)–(23) ovenfor ser vi forgrundsinformation markeret med NOM i præpositionsstyrelser.

(48) *Then til comande gæstin fik swa stor-Ø kærleghet-Ø*
 den tilkommende gæsten fik så stor-M.NOM.SG kærlighed(M)-SG
til jomfruona
 til jomfruen
 'den tilkommende gæst fik så stor kærlighed til jomfruen'
 (SjT: 91)

- (49) *vor konst hon gaar ofuir the swart-a*
 vor kunst hun går over den sort-BEST.F.NOM.SG
konst-Ø-in
 kunst(F)-SG-BEST.F.NOM.SG
 'vor kunst, den overstiger sortekunsten' (SjT: 18)
- (50) *thær sat konungen pa en-Ø kostelig-er*
 der sad kongen på en-M.NOM/AKK.SG prægtig-M.NOM.SG
stool-Ø
 stol(M)-SG
 'der sad kongen på en prægtig stol' (SjT: 20)

Sådanne eksempler er det tydeligste bevis på, at NOM i SjT kan have til funktion at markere forgrundsinformation, da vi her, dvs. uden for NOM's oprindelige anvendelsesområde (subjekt og subjektsprædikat), ikke kan finde nogen anden rimelig begrundelse for brug af NOM. Allertydeligt er dette i eksempler som (50), der indeholder et stærktbøjet adjektiv i M.NOM.SG, da sådanne qua deres ekspliciterede kasusendelse -*Vr* udgør den eneste entydige NOM-kontekst, der ikke samtidig er strukturelt identisk med den nudanske kasusløse form. Både *stor* i (22) og (48) og *swarta* og *konstin* i (49) svarer strukturelt til de nudanske former (*stor*, *sorte*, *kunsten*), der kun markeres for genus, numerus og bestemthed, men ikke for kasus.

4.3 Endelsesløse former

En form som *stor* 'stor' i (22) og (48) er særligt interessant af en anden grund. Selv om den står i M.NOM.SG, er den nemlig ikke markeret med ovennævnte eksplicitte kasusendelse -*Vr*, men med en nulendelse. Dette betyder dog ikke per se, at den er kasusløs. Adjektiver, hvis stamme slutter på *r* eller *s* eller på *l* eller *n* efter en tung stavelse, havde grundet diverse assimilationsprocesser allerede nulendelse i NOM i ældre gammeldansk og til dels i de øvrige nordiske sprog (Andersen 1962: 63, Brøndum-Nielsen 1962: 21–31, Jensen 2011b: 113–114). Derfor finder vi ikke kun potentielle NOM-former som *stor*, men også som eksempelvis *hel* 'hel', *skøn* 'skøn, smuk' og *viis* 'vis, klog' i (51)–(53).

- (51) *amicus wordh hel-Ø af sinum sot.*
 Amicus blev hel-M.NOM.SG af sin sygdom
 'Amicus blev helbredt for sin sygdom' (SjT: 87)
- (52) *hans brodhirs hustru hafde fongit en-Ø skøn-Ø*
 hans broders hustru havde fået en-M.NOM/AKK.SG skøn-M.NOM.SG
son-Ø.
 søn(M)-SG
 'hans broders hustru havde fået en smuk ung søn' (SjT: 66)
- (53) *EN-Ø viis-Ø mærkielig-er man-Ø*
 en-M.NOM/AKK.SG vis-M.NOM.SG fremtrædende-M.NOM.SG mand(M)-SG
la i sine hæsot
 lå i sin dødelig.sygdom
 'en klog, fremtrædende mand lå dødeligt syg' (SjT: 89)

Som allerede Brøndum-Nielsen (1962: 22–24) bemærker, synes den fonologiske kontekst for endelsesløshed i NOM i gammeldansk og til dels i fornsvensk imidlertid at være udvidet til ikke kun at gælde stærkt-bøjede adjektiver med disse typer stammeudlyd, men også sådanne på udlydende vokal, sådanne med en stamme på to eller flere stavelser (f.eks. adjektiver på *lik/ligh/lig* 'lig') og enkelte andre. Dette viser SjT eksempler på i form af *tro* 'trofast', *oloflik* 'ulovlig' og *glohet* 'glohed' i (54)–(56).

- (54) *han var folkomliga tro-Ø i sit venskap.*
 han var fuldkomment trofast-M.NOM.SG i sit venskab
 'han var helt igennem trofast i sit venskab' (SjT: 91)
- (55) *han fik oloflik-Ø kiærlek-Ø til hænne.*
 han fik ulovlig-M.NOM.SG kærlighed(M)-SG til hende
 'han fik forbudte følelser for hende' (SjT: 70)

- (56) *han skulde sit liif ænda i en-Ø* *glohet-Ø*
 han skulle sit liv ende i en-M.NOM/AKK.SG glohed-M.NOM.SG
oghn-Ø
 ovn(M)-SG
 'han ville komme til at ende sit liv i en glohed ovn' (SjT: 11)

I (55)–(56) forekommer disse endelsesløse former, der ifølge Andersen (1962: 63), Brøndum-Nielsen (1962: 21–31) og Jensen (2011b: 113–114) kan tolkes som NOM, uden for deres oprindelige NOM-kontekst. Med en sådan tolkning vil de være parallelle med (48)–(50). Det er imidlertid ikke umuligt alternativt at tolke dem som endelsesløse AKK-former. Eksempler som (57)–(58), hvor andre led i nominalsyntagmet (hhv. *helan* 'hel' og *mæstara* 'mester') afslører, at dette vittterlig står i AKK, understøtter denne alternative antagelse.

- (57) *hafvir thw nogor tidh funnit en-Ø* *hel-an* *oc*
 har du nogen tid fundet en-M.NOM/AKK.SG hel-M.AKK.SG og
fultro-Ø *vin-Ø*
 fuldstændigt.trofast-M.NOM/AKK.SG ven(M)-SG
 'har du nogensinde fundet en hel og fuldstændigt trofast ven?'
 (SjT: 90)

- (58) *Tha spordhe alexander en-Ø* *vis-Ø*
 da spurgte Alexander en-M.NOM/AKK.SG vis-M.NOM/AKK.SG
mæstar-a *hwat* *som* *thæt* *hafdlhe* *bethydh*
 mester(M)-OBL.SG hvad som det havde betydet
 'da spurgte Alexander en klog mester, hvad det havde betydet'
 (SjT: 128)

Vi har nu gjort to væsentlige iagttagelser. For det første har endelsesløshed spredt sig fra sin oprindelige fonologiske kontekst til flere kontekster, jf. (54)–(56), formodentlig ved en klassisk proportionel analogi af typen NOM *stor* : AKK *storan* :: NOM X : AKK *glohetan*, hvor X = *glohet* i stedet for den formodede oprindelige form **glohetir*. For det andet har endelsesløshed spredt sig fra NOM til AKK, jf. (57)–(58), formodentlig ved analogi med andre former, der udviser synkretisme mellem M.NOM.

SG og M.AKK.SG såsom den ubestemte artikel (*en*), de possessive pronominer (*min, sin, vor*) og de stærktbøjede verbers perfektum participium (*bundin* 'bundet') (Brøndum-Nielsen 1962: 23).

Følgelig kan vi faktisk opstille et paradigme for sproget i Sjt, hvor et stærktbøjet adjektiv af typen, hvortil endelsesløshed er analogisk spredt, kan udvise alle tre former: den oprindelige NOM på *-ir*, den oprindelige AKK på *-an* og den nye endelsesløse form *-Ø*, der kan vikariere for enten NOM eller AKK. Dette gælder f.eks. adjektiver på *-lik/ligh/lig* 'lig', jf. (59)–(61), idet (59) og (61) dog er identiske med hhv. (53) og (55) ovenfor.

- (59) *EN-Ø* *viis-Ø* *mærkielig-er* *man-Ø*
 en-M.NOM/AKK.SG vis-M.NOM.SG fremtrædende-M.NOM.SG mand(M)-SG
la *i* *sine* *hælsot*
 lå i sin dødelig.sygdom
 'en klog, fremtrædende mand lå dødeligt syg' (Sjt: 89)

- (60) *the leddo honum i en-Ø* *lystelig-an* *yrtagard-Ø*
 de ledte ham i en-M.NOM/AKK.SG lystig-M.AKK.SG have(M)-SG
 'de førte ham ind i en lystig have' (Sjt: 40)

- (61) *han fik oloflik-Ø* *kiærlek-Ø* *til hænne.*
 han fik ulovlig-M.NOM/AKK.SG kærlighed(M)-SG til hende
 'han fik forbudte følelser for hende' (Sjt: 70)

Vor tredje væsentlige iagttagelse skal blive, at endelsesløshed også har spredt sig uden for det domæne, der udgøres af de stærktbøjede adjektivers M.SG. Eksempelvis synes de bestemte artikler i *odhin* 'voddet' i (62) og *jordhin* 'jorden' i (63) at være (kasus)endelsesløse.

- (62) *The drogho odh-Ø-ina* *til* *landz,oc gribo j*
 de trak vod(F)-SG-BEST:F.AKK.SG til lands og greb i
bland fiskin som j odh-Ø-in *var et guldbordh*
 blandt fisken som i vod(F)-SG-BEST.F.NOM.SG? var et guldbord
 'de trak voddet i land og fangede et guldbord iblandt fiskene,
 som var i voddet' (Sjt: 6)

- (63) *thær væxto træ vm priims tidh vt af*
 der voksede træer om prims tid ud af
jordh-Ø-in, oc baro frukt vm sext tima.
 jord(F)-SG-BEST.F.NOM.SG? og bar frugt om sjette time
 'der voksede træer op af jorden ved primtid [dvs. tidspunktet
 for morgenbøn i den katolske kirke], og de bar frugt i den sjette
 time' (SjT: 125)

Begge artikler ligner til forveksling BEST.F.NOM.SG, og at de vitterlig lægger sig til feminine substantiver, afsløres af andre forekomster af disse substantiver i AKK og DAT, f.eks. *odhina* 'voddet' (SjT: 6) i AKK og *jordhene* 'jorden' (SjT: 13) i DAT. Alligevel er det højst usandsynligt, at disse to står i NOM. Dels fungerer de ikke som subjekt eller subjektsprædikat i sætningen, dels lader de sig kun dårligt tolke som forgrundsinformation.

Begge nominalsyntaxmer er faktisk at regne blandt de kun 27 (= 2,58 %) ud af vore i alt 1.046 eksempler på entydigt NOM- og/eller endelsesløse former, der ikke lader sig tolke som forgrundsinformation. I (62) er *et guldbordh* 'et guldbord' sætningens åbenlyse fokus, ikke mindst fordi man som følge af den forudgående sætning *oc bath thøm at the skuldo sælgha sek thæn drættin som the tha drogho* 'og [købmanden] bad dem om, at de skulle sælge ham den fangst, som de da trak i land' er særligt interesseret i at vide, hvad fiskerne fangede og dermed kunne sælge til købmanden. Derudover viser forekomsten af *odhina* 'voddet' i den første af de sideordnede sætninger, at *odhin* i den anden sideordnede sætning er en fortsat og ikke en nyindført eller genoptagen diskursreferent. Således tyder altså intet på, at en forgrundsinformationsanalyse er mulig i (62). I (63) er det interessante ikke, at træerne vokser op af jorden, men snarere, at de gør det så tidligt på dagen, og at de endog bærer frugt allerede på det tidspunkt. Heller ikke her er en forgrundsinformationsanalyse derfor sandsynlig. Både (62) og (63) samt adskillige andre nominalsyntaxmer fra SjT – f.eks. det i (23), som jeg gentager herunder som (64) – vidner altså om, at endelsesløse former af den bestemte artikel i F.SG kan bruges i kontekster, hvor vi kan udelukke en NOM-endelse.

(64) *i læst-Ø-in*

i læsning(F)-SG-BEST.F.NOM.SG

'i evangeliet' (SjT: 123)

Det kan næppe udelukkes, at de her beskrevne analogiske og grammatiske forandringer er blevet drevet yderligere fremad af det systemiske pres for størst mulig reduktion af redundans i kongruensudtrykket inden for nominalsyntaxmet (Hansen 2021: 16–21) og/eller af kasussystemets samtidige overdragelse af referentialitetsmarkering til artikelsystemet (Petersen 2018: 135–154). Uagtet årsagen til det (kasus)endelsesløse systems fremmarch står vi dog tilbage med én vigtig iagttagelse, nemlig at vi i SjT, dvs. allerede i ca. 1425, finder entydige eksempler på dette system, som strukturelt ligner det, vi anvender i nudansk.

5 KONKLUSION

I denne artikel har jeg med udgangspunkt i alle forekomster af teoretisk mulige NOM- og/eller tilsyneladende kasusløse former i nominalsystemet i SjT undersøgt, om de alle kan analyseres som forgrundsinformation i overensstemmelse med Jensens (2011b: 201–311) teori om, at forgrundsinformation kan markeres med NOM i gammeldansk, eller om alle eller nogle af dem alternativt som påstået i Hansen (2021: 5–6, 16–21) må analyseres som eksempler på sidste stadie af kasusudviklingen i dansk, hvor hverken substantiver eller typiske nominalsyntaxmeadled markeres for kasus som følge af redundansreduktion i nominalsyntaxmets kongruensudtryk (Hansen 2021: 16–21) og/eller kasussystemets samtidige overdragelse af referentialitetsmarkering til artikelsystemet (Petersen 2018: 135–154).

Med udgangspunkt i denne undersøgelse kan vi – til trods for en overvældende forekomst af NOM-former, der kan analyseres som forgrundsinformation – fastslå, at noget, der strukturelt ligner den nudanske kasusløshed i nominalsystemet, også var til stede allerede i en så tidlig tekst som SjT, og at dette nuludtryk for kasus kan skyldes to kombinerede faktorer. Dels har NOM bredt sig ud over sin oprindelige kontekst, bl.a. som følge af det af Jensen (2011b: 201–232, 283–311) identificerede system med NOM-markering af forgrundsinformation, dels har endelsesløse NOM-former spredt sig ud over sin oprindeli-

ge fonologiske kontekst og sit oprindelige paradigmatiske domæne. Endelig har et generelt systemisk pres for størst mulig reduktion af redundans i kongruensudtrykket inden for nominalsyntagmet (Hansen 2021: 16–21) og/eller kasussystemets overdragelse af referentialitetsmarkering til artikelsystemet (Petersen 2018: 135–154) med stor sandsynlighed foranlediget, at de endelsesløse former er tiltaget i popularitet og er blevet reanalyseret som kasusløse former snarere end blot endelsesløse NOM-former.

Bjarne Simmelkjær Sandgaard Hansen, lektor
 Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet
 bssh@hum.ku.dk

LITTERATUR

- Andersen, H. 1962. *Oldnordisk grammatik. Lydlære. Formlære. Hovedpunkter af syntaksen*. 2. reviderede udg., 2. oplag. København: J.H. Schultz.
- Andersen, H. 2001. Markedness and the theory of linguistic change. H. Andersen (red.), *Actualization: Linguistic change in progress. Papers from a workshop held at the 14th International Conference on Historical Linguistics, Vancouver, B.C., 14 August 1999*, 21–57. Amsterdam: Benjamins.
- Bjerrum, A. 1966. *Grammatik over Skånske Lov efter B 74*. København: Københavns Universitets Fond til Tilvejebringelse af Læremidler.
- Brøndum-Nielsen, J. 1927–1928. Studier i dansk Lydhistorie. *Acta Philologica Scandinavica* 2. 150–185.
- Brøndum-Nielsen, J. 1934–1935. Om Fragmenterne af den gammeldanske Siæla Trøst. *Acta Philologica Scandinavica* 9. 187–192.
- Brøndum-Nielsen, J. 1950. *Gammeldansk Grammatik I. Indledning. Tekstkildernes Lydbetegnelse. Vokalisme*. 2. ændrede udg. København: J.H. Schultz.
- Brøndum-Nielsen, J. 1959. *Fra Skaanes Senmiddelalder* (Festskrift udgivet af Københavns Universitet i Anledning af Hans Majestæt Kong Frexderik IX's 60 Aars Fødselsdag den 11. marts 1959). København: Bianco Lunos Bogtrykkeri.
- Brøndum-Nielsen, J. 1962. *Gammeldansk Grammatik IV. Adjektiver. Adverbier. Numeralier*. København: J.H. Schultz.
- Hansen, B.S.S. 2021 (under udgivelse). From case to topology. Changes in the Late Middle Danish case system and the reasons for them. *North-Western European Language Evolution (NOWELE)* 74(1). 26 s.

- Hansen, B.S.S. 2021a (under udgivelse). Redundant indexicality and paradigmatic re-organisations in the Middle Danish case system. *Proceedings of the SLE 2019 workshop Paradigms Regained* [arbejdstitel], 31 s. Language Science Press.
- Hansen, E & L. Heltoft. 2011. *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hansen, Aa. 1967. *Moderne dansk II*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Grafisk Forlag.
- Heltoft, L. 1996a. Paradigmatic structure, word order and grammaticalisation. E. Engberg-Pedersen m.fl. (red.), *Content, expression and structure. Studies in Danish functional grammar*, 469–494. Amsterdam: Benjamins. DOI: 10.1075/slcs.29.
- Heltoft, L. 1996b. Topics in Danish and in Universal Pragmatics. L. Heltoft & H. Haberland (red.), *Proceedings of the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics*, 251–262. Roskilde: Department of Language and Culture, Roskilde University.
- Heltoft, L. 2003. Iconic and categorical focus systems in Scandinavian. V. Molnár & J. Hetland (red.), *Structures of focus and grammatical relations*, 43–87. Tübingen: Max Niemeyer. DOI: 10.1515/9783110949483.41.
- Heltoft, L. 2010. Paradigmatic structure and reanalysis: from NPs to DPs in Scandinavian. *Acta Linguistica Hafniensia* 42. 11–25. DOI: 10.1080/03740463.2010.486912.
- Herslund, M. 2001. The Danish *s*-genitive: From affix to clitic. *Acta Linguistica Hafniensia* 33. 7–18. DOI: 10.1080/03740463.2001.10412193.
- Hjelmslev, L. 1935–1937. *La catégorie des cas* 1–2. København: Munksgaard.
- Hjelmslev, L. 1970 [1939]. Notes sur les oppositions supprimables. *Travaux du Cercle linguistique de Copenhague* 8. 51–57. Genudgivelse i *Essais linguistiques* (Travaux du Cercle linguistique de Copenhague 12), 82–88. 2. udg. København: Nordisk Sprog- og Kulturforlag.
- Jensen, E.S. 2011a. Er subjektet virkelig antifokus? I.S. Hansen & P. Widell (red.), *13. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, Aarhus Universitet, 14.-15. oktober 2010*, 195–206. Århus: Nordisk Institut, Aarhus Universitet.
- Jensen, E.S. 2011b. *Nominativ i gammelskånsk. Afvikling og udviklinger med udgangspunkt i Skånske Lov i Stockholm B* 69. Odense: Universitets-Jubilæets danske Samfund & Syddansk Universitetsforlag.
- Jensen, E.S. 2012. Markedness, participation and grammatical paradigms: Jakobson and Hjelmslev revisited. *Nordic Journal of Linguistics* 35. 145–168. DOI: 10.1017/S0332586512000170.

- Klemming, G.E. 1893. *Svenska Medeltids-Postillor efter gamla handskrifter* 3. Stockholm: Kungl. Boktryckeriet & P.A. Norstedt & Söner.
- Knudsen, T. 1967. *Kasuslære* 1. *Innledning, nominativ, akkusativ*. Oslo: Universitetsforlaget.
- KO (*Kalkars Ordbog*). u.å. <https://kalkarsordbog.dk/> (tilgået 21. december 2020).
- Kroman, E. 1944. Dansk Palæografi. J. Brøndum Nielsen (red.), *Palæografi A, Danmark og Sverige* (Nordisk Kultur XXVIII:A), 36–81. Stockholm: Bonnier m.fl.
- Nielsen, N. (red.). 1937. *Sjælens Trøst*. Udg. for Universitets-Jubilæets Danske Samfund. København: J.H. Schultz.
- Norde, M. 1997. *The history of the genitive in Swedish. A case study in grammaticalisation*. Ph.d.-afhandling. Amsterdam Universitet.
- Norde, M. 2001. The loss of lexical case in Swedish. J.T. Faarlund (red.), *Grammatical relations in change* (Studies in Language Companion Series 56), 241–272. Amsterdam: Benjamins. DOI: 10.1075/slcs.56.11nor.
- Norde, M. 2006. Demarcating degrammaticalization. The Swedish s-genitive revisited. *Nordic Journal of Linguistics* 29(2). 201–238. DOI: 10.1017/S0332586506001582.
- Nølle, H. 1996. Det attributive adjektivs stilling på fransk. M. Herslund (red.), *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation* 3, 49–83. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Nørgård-Sørensen, J. & L. Heltoft. 2015. Grammaticalisation as paradigmatisation. A.D.M. Smith, G. Trousdale & R. Waltereit (red.), *New directions in grammaticalisation research*, 261–292. Amsterdam: Benjamins. DOI: 10.1075/slcs.166.12nor.
- Nørgård-Sørensen, J., L. Heltoft & L. Schøsler. 2011. *Connecting grammaticalisation*. Amsterdam: Benjamins. DOI: 10.1075/sfsl.65.
- Petersen, K.T. 2018. *Udviklingen af inkorporation fra gammeldansk til moderne dansk. Fra umarkerede kasusformer til markeret artikelløshed og enhedstryk*. København: Universitets-Jubilæets danske Samfund.
- PostU = G.E. Klemming (red.). 1893. *Svenska medeltidspostillor*, del 3. Stockholm: P.A. Norstedt & söner.
- SdE = B. Ejder (red.). 1983. *Svenska medeltidspostillor*, del 8. Lund: Svenska Fornskrift-sällskapet.
- SjT = Nielsen 1937.
- Skautrup, P. 1944. *Det danske Sprogs Historie* 1. København: Gyldendalske Boghandel & Nordisk Forlag.

SkL [efter Cod. Holm. B 69] = Skaanske Lov. Text II. 1933. J. Brøndum-Nielsen m.fl. (red.), *Danmarks gamle Landskabslove* I, 203–263. København: Gyldendal & Nordisk Forlag.

Togeby, O. 1993. *Praxt*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Værdiladede betingelsessætninger i argumenterende tv-debat

LAURA BANG LINDEGAARD OG LINE SANDST

I denne artikel undersøger vi betingelsessætninger i argumenterende interaktion. Betingelsessætninger indledes oftest med *hvis* og kan defineres som sætninger hvor der angives en tilstrækkelig betingelse for et givent forhold. Data består af transskriptioner af fire forskellige episoder af DR's *Debatten*, og undersøgelsen fokuserer dermed på polemisk, argumenterende debatinteraktion. Med afsæt i tidligere undersøgelser af betingelsessætninger i dansk undersøger vi både værtens og deltagerens brug af betingelsessætninger og positivt og negativt ladet betydning (valoritet) i disse sætninger. På denne vis undersøger vi hvordan samtaledeltagerne og værten bruger værdiladede betingelsessætninger som en retorisk ressource i den argumenterende kontekst. Undersøgelsen bidrager med viden om betingelsessætninger i genren 'argumenterende tv-debat' som er en kontekst hvor brugen af betingelsessætninger endnu ikke er undersøgt indgående i dansk.

EMNEORD: betingelsessætninger, argumentation, valorisering, affekt, tv-debatinteraktion

Argumenterende tv-debatinteraktion er blevet en væsentlig del af den offentlige, politiske debat, og i denne interaktion spiller værdiladede betingelsessætninger ofte en rolle. En sætning som *Naturen er vred, og vi narre os selv hvis vi tror vi kan narre naturen* fremsætter det forestillede scenarie *vi tror vi kan narre naturen*, men uden at udsigeren af ytringen behøver at hæfte for sætningens grad af realitet. Samtidig præsenteres forestillingen affektivt; *vred* og *narre* er negativt ladede ord, og sætningen fremsætter dermed det forestillede scenarie med ord der har potentiale til at ramme lytterne og moddebattørerne i følelserne – hvilket inviterer til at de som modtagere positionerer sig i forhold til det sagte.

Sætningen stammer fra DR's debatprogram *Debatten*. I denne artikel undersøger vi hvordan værten og debatdeltagerne i *Debatten* bruger

betingelsessætninger som del af deres argumentation for eller imod et synspunkt. Betingelsessætninger indledes ofte med *hvis* (Mikkelsen, 1975; Dahlerup m.fl. 1926: 904; Jensen 1999, 2005 og 2008) og kan defineres som sætninger hvor der angives en tilstrækkelig betingelse for et givent forhold. De er derfor todelt i en 'forsætning' (ledsætning) og en 'følgesætning' (oversætning). De danske termer antyder at forsætningen kommer før følgesætningen, men det er imidlertid ikke altid tilfældet (Jensen 2008: 27). Når værten Clement Kjersgaard fx siger *for 10 dage siden der sagde de konservative så at de også vil bakke op om ambitionen hvis vejen derhen ikke kommer til at koste Danmark vækst og arbejdspladser*, kommer forsætningen (ledsætningen der initieres med *hvis*) nemlig sidst mens følgesætningen altså står først (hvad den i øvrigt også gør i det førstnævnte eksempel).

Torben Juel Jensen har i flere studier undersøgt brugen af betingelsessætninger i genrerne *sociolingvistiske interviews* og *medarbejdersamtaler* og vist at betingelsessætninger er mere frekvente i sidstnævnte genre (Jensen 1999, 2005 og 2008). Således er der 2,23 *hvis*-konstruktioner pr. 1000 ord i de sociolingvistiske interview mens der er 4,19 konstruktioner pr. 1000 ord i medarbejdersamtaler (Jensen 2008: 176). Jensen mener at den højere frekvens af *hvis*-sætninger i medarbejdersamtalerne skyldes det forhold at man i højere grad diskuterer mulige fremtidige scenarier til medarbejdersamtaler (Jensen 2008: 242). Vores korpus består af fire udsendelser af *Debatten*, og her bruger værten og deltagerne 5,06 *hvis*-sætninger pr. 1000 ord med en variation fra 2,9 til 7,2 udsendelserne imellem. Sammenlignet med Jensens resultater er betingelsessætninger altså væsentligt mere frekvente i vores data. Når vi således finder så relativt mange *hvis*-sætninger i vores korpus, skyldes det måske at de fire udsendelser vi undersøger, alle har *klima* som emne, og at dette emne netop er karakteriseret ved at angå fremtiden. Man kan dermed antage at eftersom vi endnu ikke kender konsekvenserne af klimaforandringerne, er debatten rig på projektioner af mulige fremtidige scenarier.

Dertil er over halvdelen af betingelsessætningerne i vores data valøriserede, dvs. de er positivt eller negativt ladede. Dette finder vi særlig interessant da det giver sætningerne en affektiv eller patosladet karakter der for så vidt står i modsætning til den mere logosorienterede

argumentationsstruktur betingelsessætningen i øvrigt har. Derfor er det primært sammenhængen mellem betingelsessætninger og valorisering som argumenterende ressource der er fokus i vores analyse. I det følgende ridser vi først problemfeltet op, dernæst præsenterer vi data og metode, og sidst følger analysen af betingelsessætninger og valorisering i argumenterende debatinteraktion.

1 TEORI

Betingelsessætninger er blevet undersøgt fra flere forskellige vinkler. I formallogikken fokuseres på følgerigtighed og sandhedsfunktionalitet (fx Forbes 1994: 20f, Bennett 2003, Edgington 2003), imens Chafe (1984) og Ford (1993) fra et informationsstrukturelt perspektiv peger på initiale *hvis*-ledsætningers potentiale som "vejvisere" der kan angive hvordan det næste i sætningen skal forstås. Fra et pragmatisk perspektiv kan man anskue betingelsessætninger som sproghandlinger der har den funktion at de skal fremkalde en bestemt perlokutionær effekt hos modtageren (Austin 1975). Evans (2005) mener at "The use of 'if' in any communicative context invites the listeners to engage in hypothetical thinking based upon the supposition of the antecedent statement" (Evans 2005: 109), og han viser hvordan sætningstypen kan anvendes til at overbevise eller modbevise (ibid.:108). Netop denne sidstnævnte forståelsesramme er væsentlig for vores undersøgelse da vi i vores data har observeret at debatdeltagerne bruger betingelsessætninger når de forsøger at overbevise hinanden og seerne om deres respektive synspunkter. Fra en kognitivt-funktionelt vinkel viser Fauconnier (1994, 1997) hvordan betingelsessætningerne opstiller et hypotetisk 'mentalt rum' som kan anvendes i argumentationen. Når en debatdeltager siger *hvis vi år for år bliver fattigere, så bliver det jo sværere*, opstilles det mentale rum *vi bliver fattigere* som det hypotetiske rum der er den tilstrækkelige betingelse for at følgesætningen *det bliver sværere* gælder. Således kræver sætningskonstruktionen at modtageren forholder sig til relationen

mellem for- og følgesætning, fx om der er kausalitet.¹ Selvom størstedelen af dagligsprogets betingelsessætninger ikke implicerer nogen tvingende logisk følgerigtighed, implicerer de gerne en *forestilling* om en rationel, logospræget relation mellem for- og følgesætning. Og dette er ofte tilstrækkeligt i den argumenterende kontekst.

I det følgende undersøger vi dels værtens, dels deltagernes brug af betingelsessætninger. Femø Nielsen (2001) har brugt Goffmans footing-begreb (Goffman 1981) til at vise hvordan interviewere skifter mellem at repræsentere forskellige synspunkter for at fremstå neutrale (Femø Nielsen 2001: 33). I denne interviewteknik skifter interviewerens 'fod' mellem egne og andres synspunkter, hvilket Goffman synliggør ved at skelne mellem tre forskellige afsenderroller. Den første rolle, *animator*, er den som udsiger ordene, anden rolle er *ophavspersonen* som har konstrueret det sproglige udtryk til lejligheden, og den tredje rolle er *hovedpersonen* som er den der har ansvaret for indholdet af det sagte (Goffman 1981: 144). Intervieweren skifter fx fod som en del af sin interviewteknik når han eller hun fremstår som *animator* for forskellige holdninger. Derved kan interviewerens fremstå som en objektiv gengiver af flere forskellige, mere eller mindre repræsentative synspunkter som interviewerens ikke selv kan drages til ansvar for. Som Femø Nielsen anfører, sker dette blandt andet ved at værten benytter betingelsessætninger til at fremlægge andres synspunkter som hypotetisk udgangspunkt for videre diskussion (Femø Nielsen 2001: 38).

1 Ifølge Jensen er den forudsigende, hypotetiske betingelsessætning den prototypiske betingelsessætning (Jensen 2008: 66). Med inspiration fra Sweetser (1990 og 1996) og Dancygier og Sweetser (2005) skelner Jensen mellem to forskellige typer indholds-betingelsessætninger, nemlig hypotetiske betingelsessætninger og generaliserende betingelsessætninger, og derudover indeholder hans typologi epistemiske betingelsessætninger, talehandlingsbetingelsessætninger og metalingvistiske betingelsessætninger (Jensen 2008: 58). Fælles for typerne af *hvis*-konstruktioner er at der postuleres en relation mellem for- og følgesætning, men relationen imellem dem er forskellig. Såvel hypotetiske som generaliserende sætninger er karakteriseret ved en relation der angår kausalitet. Men hvor de hypotetiske betingelsessætninger angår en forudsigelse, angår generaliserede sætninger generelle forhold. Epistemiske betingelsessætninger postulerer en slutning mellem præmis og konklusion. Denne konstruktion kendes også fra den klassiske argumentationsteori, og dermed er det altså denne type betingelsessætninger der minder mest om den logiske implikation skitseret ovenfor. Dertil skelner Jensen mellem sproghandlingsbetingelsessætninger hvor relationen angår relevansen af sproghandlingen, og metalingvistiske betingelsessætninger der angår sproglig reference (Jensen 2008: 58).

Som nævnt er en stor andel af betingelsessætningerne i vores korpus valoriserede, og de fremsættes både af deltagerne og af værten.² Der opstår således en spænding mellem betingelsessætningens argumentlignende og logosprægede struktur og den patosprægede affektivitet der opstår i valorisering. Dette er særlig interessant i forbindelse med værtsrollen da værtens animator-rolle og footing-skifte ellers ofte forbindes med en vis neutralitet. I det følgende ser vi nærmere på forekomsten af betingelsessætninger, valorisering og den affektive relation til fremlagte holdninger og synspunkter. Men først præsenterer vi vores data og den anvendte metode.

2 DATA OG METODE

Vores data består af fire udsendelser om klimaforandringer fra DR's *Debatten*. For hver episode af *Debatten* bliver udsendelsens deltagere valgt ud fra en formodning om at de repræsenterer forskellige, konkurrerende synspunkter i forhold til det emne der debatteres. Værtens primære rolle er at bringe deltagerens synspunkter frem, og det er de enkelte deltagers primære opgave at repræsentere deres respektive synspunkter. Tv-debatprogrammerne har således karakter af 'argumenterende kontekst'. I det følgende præsenterer vi først de fire tv-debatprogrammer og de begreber fra konversationsanalysen (CA) som vi benytter i vores analyse. Dernæst præsenterer vi vores korpus af betingelsessætninger.

Debatten har en specifik struktur som deltagerne dels kender fra andre episoder af tv-programmet, dels er blevet oplyst om inden optagelserne til programmet. Dermed har alle involverede en fælles viden om programmets emne, deres egen og andres roller, og hvordan programmet kommer til at forløbe. Udover at deltagerne er valgt til programmet fordi de repræsenterer forskellige holdninger til det debatterede emne, er de også offentlige personer, fx politikere, erhvervsfolk, kulturpersoner og græsrodsrepræsentanter.

2 Clancy et al. (1997) og Akatsuka og Strauss (2000) har undersøgt kontrafaktiske betingelsessætninger og konkluderet at disse sætningstyper *altid* er valoriserede og tæt knyttet til talerens attitude til det forestillede udfald. Vores korpus indeholder i overvejende grad ikke-kontrafaktiske betingelsessætninger. Når vi i det følgende alligevel knytter valorisering og affekt sammen med ikke-kontrafaktiske betingelsessætninger, skal det ses i forlængelse af Jensens korpus hvor der ikke er væsentlig forskel på kontrafaktiske og ikke-kontrafaktiske betingelsessætninger, uanset om følgesætningerne er valoriserede eller neutrale (Jensen 2008: 162).

Det kan således antages at deltagerne ofte kender hinandens synspunkter forud for programmerne.

De fire udsendelser ”Grøn, grønnere, grønnest”, ”Farvel til flyveturen?”, ”Hvem løser klimakrisen?” og ”Klima - snak eller handling?” er blevet sendt i perioden mellem den 11. oktober 2018 og den 11. juni 2020. Vores data består af transskriptioner af disse fire tv-debatprogrammer. Ud over værten, Clement Kjersgaard, deltager 12-15 debattører i hvert program, og deltagersammensætningen består i alle programmer af personer der repræsenterer politiske holdninger fra højre til venstre, samt af centrale personer fra dansk erhvervsliv, klimaorganisationer eller klimaaktivister.

I analysen fokuserer vi på brugen af *hvis*-betingelsessætninger hos henholdsvis værten og deltagerne samt på hvordan betingelsessætningerne er valoriseret. Analysen består af to dele. I første del præsenterer vi resultatet af vores digitale søgning i transskriptionerne på ordet *hvis*. Gentagelser og selvreparatur (hvor taleren ’retter’ sig selv) er blevet frasorteret, ligesom vi har frasorteret ufuldstændige *hvis*-konstruktioner, som fx når en debattør bliver afbrudt af en anden debattør og betingelsessætningen ikke fuldføres. Dette har vi valgt at gøre da det er vanskeligt at afgøre en ufuldstændig sætnings valoritet. Analysen er udført i overensstemmelse med Jensen (1999, 2005, 2008), der kategoriserer *hvis*-sætninger efter følgesætningens (oversætningens) valoritet på baggrund af forekomsten af negativt, positivt eller neutralt ladede ord. Betingelsessætningerne er dernæst kategoriseret efter om konsekvenserne af det scenarie de opstiller, præsenteres som positivt, negativt eller neutralt i den kontekst ytringerne udtales i. Antallet og fordelingen af forekomster på hhv. vært og deltagere er samlet i tabel 1, der præsenteres i analyseafsnittet (afsnit 3).

I anden del af analysen går vi i dybden med udvalgte eksempler for at afdække hvordan valorisering og sekventialitet spiller sammen. Denne del af analysen er inspireret af etnometodologisk konversationsanalyse (CA). CA's grundpræmis er at samtaleture hverken er produceret i isolation eller er meningsfulde i isolation, men derimod er organiseret i sekventiel interaktion i såkaldte retro- og prospektive tursekvenser hvor (sprog)handling konstitueres som resultatet af løbende interaktionel forhandling. I denne forståelsesrammes ses valoritet på baggrund af den

forudgående projektion, dvs. hvad den forudgående interaktion 'lægger op til'. Den grundlæggende organisation er i 'turpar' som består af en første del (First Pair Part, FPP) og en anden del (Second Pair Part, SPP) (Schegloff 2007: 13f). En FPP kan fx være et spørgsmål, en forespørgsel eller en invitation, imens en SPP kan være et svar, en tilladelse eller en accept. Dermed hænger et turpar sammen ved at en given FPP projicerer ('lægger op til') produktionen af en bestemt SPP, mens den faktiske realisation af SPP'en kan være enten præfereret eller dispræfereret (Pomerantz 1984). Et præfereret svar er det svar man forventer (normativt anskuet), og det dispræfererede svar er et svar i modstrid hermed. Fx vil det præfererede svar til en hilsen være en hilsen-tilbage. Det betyder at selvom en hilsen ikke altid afstedkommer en hilsen-tilbage, så orienterer samtalepartnere sig mod en hilsen-tilbage som det normativt præfererede svar. Hvis den ikke kommer, bliver det behandlet som noget der kræver en form for forklaring.

Ved at inddrage CA i den følgende analyse kan vi opnå et mere dybdegående indblik i hvordan valorisering i betingelsessætninger ikke blot udfolder sig i følgesætningen, men også i den relation mellem for- og følgesætningen som bliver projiceret af den forudgående interaktion.

3 ANALYSE

I det følgende undersøger vi hvordan værten og deltagerne i *Debat-ten* anvender betingelsessætninger til at præsentere og forhandle mulige debatsynspunkter. Som nævnt medvirker deltagerne til at skabe en type debatinterview hvor en vært (her Clement Kjersgaard) modererer en emnespecifik diskussion blandt en gruppe deltagere. Tabel 1 viser forekomsten af *hvis*-konstruktioner fordelt efter valoritet og rolle i tv-debatprogrammet.

TABEL 1. FORDELINGEN AF *HVIS*-KONSTRUKTIONER FORDELT EFTER ROLLE I TV-DEBATPROGRAMMET OG VALORITET.

Hvem løser klimakrisen? Positive: Vært: 1 Deltagere: 10 Negative: Vært: 16 Deltagere: 16 Neutrale: Vært: 12 Deltagere: 6 <i>Hvis</i>-konstruktioner i alt: 61	Klima – snak eller handling? Positive: Vært: 3 Deltagere: 13 Negative: Vært: 14 Deltagere: 24 Neutrale: Vært: 11 Deltagere: 8 <i>Hvis</i>-konstruktioner i alt: 73
Grøn, grønnere, grønnest Positive: Vært: 12 Deltagere: 27 Negative: Vært: 19 Deltagere: 37 Neutrale: Vært: 28 Deltagere: 14 <i>Hvis</i>-konstruktioner i alt: 137	Farvel til flyveturen? Positive: Vært: 5 Deltagere: 9 Negative: Vært: 8 Deltagere: 26 Neutrale: Vært: 15 Deltagere: 9 <i>Hvis</i>-konstruktioner i alt: 72

Ud af de i alt 343 *hvis*-betingelsessætninger fremsagt af deltagerne og værten i de fire tv-debatprogrammer er 240 valoriserede og 103 neutrale. Fordelingen mellem valoriserede og neutrale sætninger er relativt jævnt fordelt hos værten med en fordeling på 78 valoriserede og 66 neutrale sætninger. Derimod ses en klar overvægt af valoriserede betingelsessætninger hos deltagerne med 162 forekomster over for 37 neutrale. Det er således deltagerne der anvender flest valoriserede sætninger og dermed står for hovedparten af den mere patosprægede affektivitet der kan stå i modsætning til betingelsessætningens i øvrigt argumentlignende og logosprægede struktur. Imidlertid ses der også en betydelig andel valoriserede sætninger hos værten – hvilket umiddelbart står i modsætning til en forventning om at værten bør optræde neutralt.

En nærmere inspicering af data viste at værten gør brug af en relativt frekvent spørgeteknik med flere sideordnede forsætninger til samme følgesætning, se fx (1).

- (1) *pernille vermund det er ikke det eneste det eneste ipcc siger det videnskaben siger det er vi har et vindue nu hvis det her ikke skal blive værre hvis det ikke skal accelerere hvis ikke det skal få konsekvenser vi ikke kan overskue så skal vi handle af hensyn til dem der lever (vores understregninger).*

Selvom der i eksempler som (1) kun er én følgesætning, har vi valgt at optælle forekomsten af forsætninger. Det skyldes at forsætningerne til samme følgesætning kan udtrykke forskellige valoriteter. Dermed tæller uddraget i (1) som tre *hvis*-betingelsessætninger i tabellen. Det gør os i stand til at kategorisere sætningerne efter valorisering i konstruktioner som (2):

- (2) *men hvis du vil have folk til at ofre dele af deres levestandard hvis du vil have dem til at sige vi skal investere så massivt i det her som der i hvert fald er nogen der mener at vi skal [...] (vores understregninger).*

I dette tilfælde kategoriserer vi den første forsætning som negativ ('ofre levestandard') og den anden forsætning som neutral ('investering'). Der-

med introducerer liste-*hvis*'erne en kompleksitet hvor sideordningen af flere præmisser (forsætninger) gør det sværere at holde styr på hvilken relation mellem for- og følgesætning man som modtager først og fremmest skal forholde sig til. Endvidere kræver det meget ekspliciteringsarbejde og metatale af debatdeltagerne når de svarer hvis de vil afvise en eller flere af de præmisser der opstilles som forsætninger for deres argumentation.

Denne kompleksitet gjorde at vi ønskede at dykke dybere ned og undersøge hvad sekventialiteten betyder for hvad der konstitueres som positivt, negativt og neutralt. I det følgende fokuserer vi derfor på udvalgte eksempler fra tv-debatten *Grøn, grønnere, grønnest* der er den udsendelse der indeholder flest betingelsessætninger. Vi fokuserer på sekventialiteten i interaktionen for at undersøge valoritet som et sekventielt distribueret fænomen, altså som et fænomen der hænger sammen med hvordan deltagerne i øvrigt positionerer sig i forhold til hinanden. Analysen falder i to dele hvor vi først undersøger udvalgte eksempler knyttet til værten, dernæst udvalgte eksempler knyttet til deltagerne.

3.1 Værten

Vi analyserer først tre eksempler knyttet til værten som kan siges at være repræsentative for variationen i datamaterialet. Første eksempel eksemplificerer en type betingelsessætning der ikke knytter sig til debatten som sådan, men til handlingsregulering i tv-studiet. Det er en neutralt valoriseret betingelsessætning der udfører en sproghandling. Det andet og tredje eksempel viser den meget karakteristiske anvendelse af betingelsessætninger til at styre debatten ved at bruge negativ og positiv valorisering. I alle tre eksempler indgår betingelsessætningen i et FPP. Det afspejler det forhold at denne type debatinteraktion er karakteriseret ved at værten stiller spørgsmålene (gennem forskellige typer af spørgsmåls-FPP), og deltagerne efterfølgende besvarer dem (gennem forskellige typer af svar-SPP).

Eksempel 1:

I det første neutrale eksempel bruger Kjersgaard en betingelsessætning til at bede deltagerne om at flytte sig så der bliver plads til de næste deltagere i programmet.

Kjer: Clement Kjersgaard, vært

1. Kjer: alright hvis i rykker et par pladser
2. (.) ((deltagerne rykker sig))
3. her kommer mai villadsen esther o:::g nogle
4. andre gæster (.) ind til os

Da linje 1 indleder en ny sekvens, kan forsætningen i linje 1 ikke siges at være projiceret af noget i den umiddelbart forudgående tekstuelle kontekst. Derimod fungerer forsætningen som et genkendeligt struktureringsprincip fordi *Debatten*-episoderne altid er opbygget efter den samme struktur hvor de debatdeltagere der er kommet ind tidligere i programmet, bliver bedt om at flytte sig efterhånden som der bliver kaldt nye debatdeltagere ind. Betingelsessætningens følgesætning er ikke verbalt realiseret, men deltagerne flytter sig (linje 2) hvilket kunne tyde på at konstruktionen er så konventionaliseret at det slet ikke er nødvendig at realisere følgesætningen. I linje 3 starter Kjersgaard en ny sekvens (en præsentationssekvens), og derved kan han siges at behandle sekvensen i linje 1 og 2 som afsluttet på passende vis.

Den sekventielle analyse understøtter den klassificering som eksemplet vurderes at have i optællingen af forekomster i data. Da følgesætningen jo ikke er verbalt realiseret, kan vi ikke udpege relevante enkeltord for at vurdere valoriseringen. Men for så vidt som følgesætningen bliver realiseret i den ikke-sproglige kontekst, bliver det gjort uden at nogen udtrykker nogen værdiladede holdninger til denne faste struktur. Dermed anskuer vi eksemplet som en neutral betingelsessætning.

Eksempel 2:

Dette eksempel på negativ valorisering stammer fra episodens begyndelse. I linje 1 og 2 bruger Kjersgaard betingelsessætningen *hvis planen skal holde, så er der noget der ligner ti år til at nå en 70 procents reduktion*.

Kjer: Clement Kjersgaard, vært

Gjer: Mickey Gjerris, bioetiker, Københavns Universitet

1. Kjer: mickey hvis planen skal holde så er der noget der
2. ligner TI år til at nå en 70 procents
reduktion
3. tro:r du vi når det?
4. Gjer: .tk nej
5. Kjer: hvorfor ikk

Forud for denne interaktion har Kjersgaard dels præsenteret det overordnede emne 'truslen mod det klima vi kender, er endnu større end hidtil antaget', dels præsenteret nogle af deltagerne, dels præsenteret programmet med dets faste slogan 'dette er programmet der samler danskerne om det der deler os'. Derefter zoomer introen ind på aftenens første delemne, nemlig regeringens ambition om at sænke CO₂-udslippet med 70 procent inden 2030. Først opsummerer Kjersgaard baggrunden ved at nævne at Alternativet, Enhedslisten, SF og De Radikale under valgkampen præsenterede Socialdemokratiet for dette krav, og der er klip til en optagelse med Enhedslistens Pernille Skipper der siger: "Det kræver reduktionsmål på 70 procent i 2030". Dernæst siger Kjersgaard: "Og det lykkedes de fire partier at komme igennem med kravet; ønsket om de 70 procents reduktion blev skrevet ind i det såkaldte forståelsespapir" inden der bliver klippet tilbage til studiet og til Kjersgaards studie-tale i linje 1.

På den baggrund fremstår forsætningen *hvis planen skal holde* som en præmis formuleret af Kjersgaard selv. *Planen* henviser til *det såkaldte forståelsespapir*, men spørgsmålet om dens holdbarhed er formuleret af Kjersgaard selv, ligesom slutningen *så er der noget der ligner ti år til at nå en 70 procents reduktion*. I første del af analysen tolkede vi det som neutralt at 'nå noget inden for en tiårig ramme'. Men hvis vi kigger

nærmere på fremsigelsen af ytringen, bemærker vi at det enfatiske tryk på *ti* understøtter den fortolkning at det er kort tid til at opnå reduktionen. Dermed impliceres argumentet 'hvis vi ikke når det, så holder planen ikke' hvilket vi tolker som negativ valorisering – fordi det almindeligvis betragtes som bedst at holde planer. Man kan dermed sige at Kjersgaard bruger potentialet i betingelsessætningen til at generere *affektiv* debat. Bemærk også at hvor al snak om fremtiden for så vidt er hypotetisk, fremhæver betingelsessætningen det hypotetiske scenarie via den leksikalske betydning der ligger i *hvis* i modsætning til hvad fx en deklarativ ('planen holder') ville gøre.

Eksempel 3:

Vores sidste vært-eksempel udmærker sig ved at være et liste-*hvis*. Kjersgaard oplister en række *hvis*'er og en række *så*'er i linjerne 1-9 der hænger sammen med fire forsætninger (*hvis i selv vil gå foran hvis du er klar til at være vegetar veganer hvad du er hvis du er det hvis du er klar til at lade være med at flyve hvis du er klar til at sige farvel til det hele*), og fire følgesætninger (*så kommer det til at ske af sig selv så vil forbrugerne efterspørge det så vil markedet levere det og så får vi løsningerne helt automatisk*). I opmærkningen har vi noteret de to første forsætninger som positive, den tredje som neutral og den sidste som negativ.

Kjer: Clement Kjersgaard, vært

Kjel: Esther Kjeldahl, Den grønne studenterbevægelse

1. Kjer: hvis i selv vil (.) kjeldahl hvis i selv
2. vil gå foran hvis du er klar til å å være
3. vegetar veganer hvad du er hvis d- hvis du er
4. det (.) hvis du er klar til å lade være med å
5. flyve hvis du er klar til å sige farvel til det
6. hele (.) så kommer det til at ske af sig selv
7. (.) så vil forbrugerne efterspørge det (.) så
8. vil markedet levere det å så får vi løsningerne
9. helt automatisk
10. Kjel: jamen det er jo en historie ((fortsættes))

Kjersgaard behandler de fire dele af forsætningen som allerede fremførte opfattelser af virkeligheden. Imidlertid har Kjeldahl tidligere blot sagt to ud af de fire ting: Hun har sagt ”for det første det føles ikke særlig godt i maven at være vegetar og lade være med at flyve når vi bliver ved med at investere i olie og bliver ved med at hive olie op af Nordsøen”, og hun har argumenteret for indførelsen af klimaafgift, indførelsen af en EU-model og bonusser til klimavenlige initiativer syv taleture forinden. Dermed har Kjersgaard nok hjemmel for to af liste-forsætningens propositioner, men ikke til ”hvis du er klar til at sige farvel til det hele” (linje 5-6).

Følgesætningerne synes her at være positivt valoriseret. Det vil næppe være en kontroversiel fortolkning at forstå følgesætningernes samlede indhold omtrentligt som propositionen *klimaproblemerne løser sig (af sig selv)*, og det er nok en mulighed de fleste ville finde attraktiv. Imidlertid følger dette positive forhold af betingelsen *hvis du er klar til at sige farvel til det hele*, og det er jo ikke noget Kjeldahl har sagt. Endvidere er det negativt valoriseret at ’sige farvel til det hele’, og dermed bliver Kjeldahls ’løsning’ i Kjersgaards gengivelse gjort mindre attraktiv end hun selv tidligere har givet udtryk for.

Eksemplet ligner et af de eksempler vi nævnte i analysens første del: *men hvis du vil have folk til at ofre dele af deres levestandard, hvis du vil have dem til at sige vi skal investere så massivt i det her som der i hvert fald er nogen der mener vi skal*. Denne betingelsessætning er en del af et FPP som Kjersgaard henvender til Ida Auken. Imidlertid har Auken ikke tidligere talt om at ’ofre dele af levestandarden’, men derimod fem taleture forinden sagt at hvis alle var indstillede på at nå den 70 procents reduktion, *så bliver det faktisk ikke noget der nødvendigvis behøver at gøre livet ringere her*. Gennem negativ valorisering tillægger Kjersgaard Auken en holdning der implicerer en forringelse af levestandarden selv om det ikke var det Auken tidligere sagde. Gennem betingelsessætningerne og listeformatet kan Kjersgaard altså tillægge debatdeltagerne værdiladede holdninger de ikke har udtrykt, og dermed kan Kjersgaard vanskeligt kaldes neutral: På den ene side ligner Kjersgaard en neutral vært fordi han fremlægger noget *som om* han blot er animator, men på den anden side ændrer han valoriteten i det han fremsiger som animator, dvs. han ændrer valoriteten i det han citerer. Den generelle spæn-

ding mellem betingelsessætningens argumentlignende og logosprægede struktur og den patosprægede valorisering er således særlig interessant her hvor den ydermere påvirker værtens footing-skifte og hans fremtræden som (knap så) neutral animator.

3.2 Deltagerne

Debatdeltagernes brug af betingelsessætninger indgår overvejende som dele af de SPP'er de producerer som svar på værtens spørgsmål. I det følgende analyserer vi to eksempler, eksemplerne 4 og 5, som følger umiddelbart efter hinanden i udsendelsen. I eksempel 5 spørger værten således den næste deltager om hun er enig i det den første deltager lige har sagt i eksempel 4. I vores indledende analytiske opmærkning har vi noteret begge eksempler som negativt valoriserede.

Eksempel 4:

I eksemplet bruger Kjeldahl en hypotetisk betingelsessætning til at opsummere sit svar på Kjersgaards indledende spørgsmål: *hvis ikke den er i orden, så er der ikke rigtigt så meget liv og civilisation tilbage* (linjerne 12-14). Dette eksempel mener vi er illustrativt for hvordan valorisering ofte hænger sammen med hvad der er projiceret tidligere i sekvensen.

Kjer: Clement Kjersgaard, vært

Kjel: Esther Kjeldahl, Den grønne studenterbevægelse

1. Kjer: esther kjeldahl (.) du har i virkeligheden
2. deltaget i denne her debat i mange år du har
3. osse oplevet hvordan den har forandret sig over
4. det sidste halvandet år hvorfor er klimaspørgsmålet
5. ikke bare (.) vigtigt men det vigtigste overhovedet
6. hvorfor mener du å andre omkring dig at det her det
7. skal være (.) emne ét altid hver dag hele tiden
8. (.)
9. Kjel: jamen de:t fordi alle andre problemer i verden
10. kan ikk løses hvis ikk vi løser klimakrisen (.)
11. altså klimakrisen det lissom rammen(.) for liv
12. (.) det rammen for liv på hele planeten (.) å hvis

13. ikk den er i orden jamen så: altså (.) så er der
14. ikk rigtig så meget (.) liv å civilisation tilbage

Kjersgaards FPP er bygget op om en form for "extreme case formulation" (Pomerantz 1986), dvs. som et spidsvinklet spørgsmål der projicerer en form for forsvar i SPP. Spidsvinklingen kommer til udtryk gennem superlativen 'det vigtigste' i linje 5 og listeopbygningen 'emne ét altid hver dag hele tiden' i linje 7. Derudover slutter turen med et direkte *hvorfor*-spørgsmål i linjerne 6-7. I linje 9 begynder Kjeldahl sin SPP i et typisk forsvarsformat med tegn på dispræference: Hun tøver i linje 8 og siger 'jamen' i linje 9. Resten af turen formulerer hun i et format der matcher den ekstreme formulering i FPP, og turen ender med den negativt valoriserede betingelsessætning *hvis ikke den er i orden, så er der ikke rigtigt så meget liv og civilisation tilbage*.

Denne valorisering er projiceret allerede i FPP fordi Kjersgaards extreme case-formulering, forpligter Kjeldahl på en tilsvarende stærk formulering i sit svar. I Kjeldahls svar er det ikke helt klart hvad forsætningens pronomen 'den' refererer til, men vi tolker det som at det refererer til *rammen for liv på hele planeten*. Dermed bliver hendes svar til et svar om at klimaspørgsmålet er vigtigt fordi 'livsrammen' er vigtig, og det er dette svar der foranlediger den stærkt valoriserede følgesætning om at der ikke vil være meget liv og civilisation tilbage.

Eksempel 5:

Eksempel 5 følger umiddelbart efter eksempel 4, så når Kjersgaard i linje 1 spørger Anni Grimm, *er det forkert* henviser pronomenet *det* til det Kjeldahl lige har sagt i eksempel 4. Fra linje 4 til 10 bruger Grimm en metalingvistisk betingelsessætning til at omdefinere Kjersgaards spørgsmål.

Kjer: Clement Kjersgaard, vært

Grimm: Anni Grimm, Dansk Folkeparti

1. Kjer: anni grimm er det forkert
2. (2,5)
3. Grimm: jeg- jeg-a- jeg har jeg har egentlig
4. mest lyst til å sige hvis jeg skulle illustrere

5. (.) hvor samfundsdebatten egentlig er havnet i øjeblikket (.)
6. .hhh ø:h så kunne man følge mindretalstyranniet å sige (.)
7. å sige at ø:::h (.) jeg føler mig krænketjeg føler mig
8. aldersdiskrimineret over jeg ikke har muligheden
9. for at stå å græde på øh fn's talerstol(.).hhh
10. øh å øh

Pronomenet *det* i linje 1 tolker vi som sagt som en anafor til det synspunkt Kjeldahl netop har fremlagt. Derudover er Kjersgaards FPP formuleret som et ja/nej-interrogativ som i de fleste sekvenstyper ville projicere et 'nej' som det korte, typekonforme og præfererede svar. I denne debatkontekst forventer vi imidlertid snarere at Grimm går imod og demonstrerer uenighed, og det gør hun da også. Selvom uenighed er forventeligt, behandler Grimm stadig sit eget svar som dispræfereret. Det kan vi se på den lange pause på 2,5 sekunder og på selvreparaturen ('jeg- jeg-a- jeg') inden hun påbegynder betingelsessætningen i linje 4. Grimm bruger betingelsessætningen til at 'reformulere' hvad hun er blevet spurgt om. Når Grimm siger 'samfundsdebatten' i bestemt form i linje 5, er det formentligt en anafor der rækker tilbage til Kjersgaards oprindelige spørgsmål til Kjeldahl hvor han nævner 'denne her debat' (i eksempel 4).

I stedet for at svare på Kjersgaards spørgsmål om hvorvidt Kjeldahl har ret, sætter Grimm altså konteksten for et svar på et andet spørgsmål, nemlig spørgsmålet om hvor samfundsdebatten er havnet. Forsætningen er neutralt valoriseret, men følgesætningen indeholder en mængde ord som vi betragter som negativt ladede, fx 'mindretalstyranni', 'krænket' og 'aldersdiskrimineret', og derfor er sætningen kategoriseret som negativt valoriseret. Her i den sekventielle analyse kan vi endvidere se hvordan denne negative valorisering hænger sammen med at betingelsessætningen indgår i et dispræfereret svar. Værdiladningen indgår dermed i forhandlingen af emnet: Kjersgaard har stillet Grimm et spørgsmål hun ikke har lyst til at besvare, og Grimm bruger så den eksplicit negative værdiladning i sit svar til at markere vigtigheden af det spørgsmål hun i stedet vælger at besvare, nemlig spørgsmålet om samfundsdebatten. Spændingen mellem den logosprægede betingelsessætningsstruktur og den affektive værdiladning bliver således brugt til at legitimere emneskiftet.

4 KONKLUSION

I denne artikel har vi undersøgt brugen af betingelsessætninger i argumenterende tv-debatinteraktion med udgangspunkt i fire episoder af DR's *Debatten*. Med afsæt i Jensens (1999, 2005 og 2008) arbejde med betingelsessætninger i dansk sprog kunne vi notere at betingelsessætninger er mere frekvente i vores data af 'argumenterende genre' sammenlignet med de genrer som Jensen undersøger, nemlig sociolingvistiske interviews og medarbejdersamtaler. En mulig delvis forklaring på hvorfor betingelsessætningerne er særligt højfrekvente i argumenterende debatinteraktion, kan være deres potentiale til at fremstille sandsynlige scenarier og 'lege med virkeligheden'. Debatdeltagerne kan bruge betingelsessætninger til at fremsætte (u)mulige scenarier uden at de behøver at redegøre for præcist hvor (u)muligt det foreslåede er; når en debatdeltager siger *hvis vi år for år bliver fattigere, så bliver det jo sværere*, hæfter hun ikke for at angive hvor sandsynligt det er at vi år for år bliver fattigere; hun kan uden videre bruge det til at præsentere en mulighed. Som vi har set, kunne det virke som om den affektive positionering er vigtigere end afdækningen af mulighedens præcise relation til virkeligheden.

Med afsæt i den indledende afdækning og opmærkning af andelen af valoriserede og neutrale betingelsessætninger hos vært og deltager i debatprogrammerne gav den sekventielle analyse et mere dybdegående indblik i hvordan valorisering hænger sammen med den fortløbende interaktion. I vores konversationsanalyse så vi hvordan valorisering hænger sammen med hvad der er projiceret tidligere i sekvensen, og det blev klart at de valoriserede betingelsessætninger deltagerne bruger i deres svar, ofte er resultatet af en valorisering værten har projiceret allerede i sit spørgsmål.

Vi mener at den høje andel af valoriserede betingelsessætninger i vores undersøgelse peger på et interessant fænomen i samtidens debatkultur. Som vi har vist, medfører valoriseringen at der opstår en spænding mellem på den ene side betingelsessætningens argumentlignende og logosprægede struktur og på den anden side den patosprægede affektivitet. Selvom fænomenet er mere udbredt blandt deltagerne, er der altså også en betydelig andel hos værten hvilket i nogen grad står i mod-

sætning til en forventning om at værten burde optræde neutralt. I de episoder af *Debatten* vi har undersøgt, synes det altså at være vigtigere for værten at generere affektiv positionering end at moderere en mere traditionel debat – hvor det bedre argument afgøres gennem dets ”ejendommelige tvangløse tvang” (Habermas 2001: 166). Da vores undersøgelse imidlertid er et casestudie, kan vi ikke konkludere om det er et generelt billede for den argumenterende genre, om det knytter sig til klimaemnet eller lige nøjagtigt til *Debatten*. Dette ville kunne undersøges nærmere i fremtidige studier af den argumentende genre på et større korpus fordelt på forskellige debatprogrammer og -emner.

Transskriptionskonventioner

Vi følger standardkonventionerne inden for konversationsanalyse og bruger et system inspireret af Jefferson (se fx Jefferson 1996):

[	overlappende tale
=	ingen naturlig pause mellem ture
(.)	mikropause
(2.1)	pauselængde i sekunder
:	lydforlængelse
.h	indånding
ekstra	tryk
eksTRA	højere/kraftigere
par-	afbrudt udtale
((latter))	kommentarer
()	ikke-hørbart
(måske)	usikker transskription

Laura Bang Lindegaard, lektor

Institut for Kultur og Læring, Aalborg Universitet

laura@hum.aau.dk

Line Sandst, adjunkt

Institut for Kultur og Læring, Aalborg Universitet

sandst@hum.aau.dk

LITTERATUR

- Akatsuka, N.M. & S. Strauss. 2000. Counterfactual reasoning and desirability. E. Couper-Kuhlen. & B. Kortmann (red.), *Cause - Condition - Concession - Contrast*. 206-234. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Austin, J.L. 1975. *How to do things with words*. Harvard: Harvard University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198245537.001.0001.
- Bennett, J. 2003. *A philosophical guide to conditionals*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/0199258872.001.0001.
- Clancy, P.M., N.M. Akatsuka & S. Strauss. 1997. Deontic modality and conditionality in discourse: A cross-linguistic study of adult speech to young children. Kamio, A. (red.), *Directions in functional linguistics*, 19-58. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/slcs.36.05cla.
- Dahlerup, V., A. Duekilde & S. Eegholm-Pedersen (red.). 1975-1977. *Ordbog over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
- Dancygier, B. 1998. *Conditionals and prediction: Time, knowledge and causation in conditional constructions*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511486463.
- Dancygier, B. & E. Sweetser. 2000. Constructions with *if*, *since*, and *because*: Causality, epistemic stance, and clause order. E. Couper-Kuhlen & B. Kortmann (red.), *Cause - Condition - Concession - Contrast*. 111-142. Berlin: Mouton de Gruyter. DOI: 10.1017/CBO9780511486463.
- Edgington, D. 2003. What if? Questions about conditionals. *Mind and Language* 18. 380-401 DOI: 10.1111/1468-0017.00233.
- Evans, J.St.B.T. 2005. The social and communicative function of conditional statements. *Mind & Society* 4: 97-113 DOI: 10.1007/s11299-005-0003-x
- Fauconnier, G. 1994. *Mental spaces*. Cambridge: Cambridge University Press
- Fauconnier, G. 1997. *Mappings in thought and language*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9781139174220.
- Fillmore, C.J. 1990. Epistemic stance and grammatical form in English conditional sentences. *Papers from the twenty-sixth regional meeting of the Chicago Linguistic Society*. 137-162.
- Forbes, G. 1994. *Modern logic. A text in elementary symbolic logic*. Oxford: Oxford University Press
- Ford, C.E. 1993. *Grammar in interaction. Adverbial clauses in American English conversations*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511554278.

- Gabrielatos, C. 2010. *A corpus-based examination of English if-conditionals through the lens of modality: Nature and types*. Ph.d.-afhandling. Lancaster University
- Gabrielatos, C. 2021. If-conditionals: corpus-based classification and frequency distribution. *Icame journal* (45). Postprint 22. marts 2021
- Goffman, E. 1981. *Forms of talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Habermas, J. 2001. Forberedende bemærkninger til en teori om den kommunikative kompetens. C. Henriksen (red.), *Can you reach the salt? Pragmatikkens klassiske tekster*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Hansen, E. & L. Heltoft. 2011. *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. DOI: 10.7146/nfg.v1i1.24079.
- Jefferson, G. 1996. A case of transcriptional stereotyping. *Journal of Pragmatics* 26. 159-170. DOI: 10.1016/0378-2166(96)00010-0.
- Jensen, T.J. 1999. *Hvis man kan sige det på den måde*. Specialeafhandling. Københavns Universitet.
- Jensen, T.J. 2008. *Betingelse, generalisering og realitet: Hvis-konstruktioner i dansk talesprog*. København: Hans Reitzels Forlag
- Jensen, T.J. 2005. *Irrealitetsmarkører i dansk talesprog: En korpuslingvistisk undersøgelse af hvis-konstruktioner og modalverber i medarbejdersamtaler og sociolingvistiske interview*. Ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Mikkelsen, K. 1975. *Dansk Ordføjningslære*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Nielsen, M.F. 2001. *Replik til journalistikken - mikroanalyse af medieinterviewet*. København: Akademisk Forlag.
- Pomerantz, A. 1984. Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. J.M. Atkinson & J. Heritage (red.), *Structures of social action: Studies in Conversation Analysis*, 57-101. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511665868.008.
- Pomerantz, A. 1986. Extreme case formulations: A way of legitimizing claims. *Human Studies* 9. 219-229. DOI: 10.1007/BF00148128.
- Schegloff, E.A. 2007. *Sequence organisation in interaction: A primer in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511791208.

Sproglige generationsforskelle på de sociale medier

**MARIANNE HAUGAARD HANSEN OG
ANDREAS CANDEFORS STÆHR**

I takt med at de sociale medier i stigende grad bliver anvendt på tværs af aldersgrupper, opstår der nye kommunikationskulturer og normer for sprogbrug, som danner grobund for oplevelser af sproglige generationsforskelle.

I denne artikel undersøger vi, hvordan unge (15-18 år) og deres forældre giver udtryk for sådanne sproglige generationsforskelle i private online kontekster. Vi fokuserer særligt på forskelle i forhold til brug af emojis og forkortelser samt orientering mod forskellige normer for tegnsætning, sproglig korrekthed og korrekturlæsning. Vi undersøger både, hvordan sådanne sproglige generationsforskelle artikuleres i interviews med de unge og deres forældre, og hvordan de kommer til udtryk i deres online interaktioner. Artiklen bidrager med ny viden om digitalt medieret sprogbrug i nutidige familier og giver en indsigt i, hvordan unge og voksne på trods af deres forskellige forventninger til online interaktion kan tilpasse sig hinandens sprogbrug, når de skriver sammen online.

EMNEORD: normativitet, registergørelse, akkommodation, sproglig etnografi

1 INTRODUKTION

”[...] jeg tror, jo ældre man bliver, jo mere vild er man med de der emojis” (Lea, 15 år).

Ifølge Lea anvender hendes mor og mormor flere emojis, end hun selv gør, når de skriver sammen på de sociale medier. Dette gør sig særligt gældende i deres private online korrespondancer over sms og via Facebook Messenger, som er de sociale medier, vi primært fokuserer på i denne undersøgelse. Beskrivelser som denne, hvor forældre og bedsteforældre fremstilles som særligt flittige emoji-brugere, er hyppigt forekommende blandt deltagerne i vores undersøgelse af sprog og sociale medier i familien. Ydermere bidrager sådanne beskrivelser til en nuancering af de stereotype forestillinger, der findes om forholdet mel-

lem alder, medie- og sprogbrug i den offentlige debat, hvor unge ofte fremstilles som de mest kreative sprogbrugere og som 'online pionerer' (Livingstone & Haddon 2009:1), ligesom de ofte gøres til hovedpersoner i panikdiskurser om online sprogbrug (Thurlow 2006; Stæhr 2016b). I dag har de ældre generationer også taget de sociale medier til sig (Danmarks Statistik 2018) og i takt med, at de i stigende grad kommunikerer med hinanden, deres børn og måske også børnebørn via skrift, opstår der nye normer for online sprogbrug, etablering af nye kommunikationskulturer og forventninger til, hvad der karakteriserer succesfuld online interaktion. At både unge og voksne i dag er flittige brugere af sociale medier, danner således også grobund for en oplevelse af sproglig forskelligartethed generationerne imellem, og det er netop sådanne sproglige generationsforskelle, vi fokuserer på i denne artikel.

Det er ikke nyt, at man inden for sociolingvistikken interesserer sig for sproglig variation på tværs af aldersgrupper, og tillægger alder stor forklaringskraft i undersøgelser af sproglige forandringsprocesser (Labov 1972: 136; Coupland 2004: 69). Alder har også været behandlet som et undersøgelsesobjekt i sig selv, hvor man har interesseret sig for generationssprog for at give et billede af hvilke sproglige træk, der kan anskues som generationsspecifikke (fx Eckert 1997, Coupland 2004, Cheshire 2005; Rathje 2010). Her har der enten været fokus på én generations sproglige træk (fx om der er træk, der kan associeres særligt med "voksen-" eller "ungdomssprog"), eller også har der været fokus på interaktionen på tværs af generationer (fx om unge og voksne talere akkommoderer sprogligt i bestemte situationer) (Rathje 2010: 33). Der er imidlertid forskel på, hvor meget opmærksomhed unges og voksnes sprogbrug har fået inden for sociolingvistikken. Overordnet set er ungdomssprog et velundersøgt fænomen, mens voksnes sprogbrug har fået knap så meget opmærksomhed – særligt hvad angår undersøgelser af alder ud fra et socialt og identitetsmæssigt perspektiv (Eckert 1997, Coupland 2004, Cheshire 2005). Dette skyldes muligvis, at ungdomssprog har været anskuet som (eller måske endda ophøjet til) omdrejningspunkt for det moderne, nyskabende og kreative – eller som Eckert (1997: 1) beskriver det: "adolescents are the linguistic movers and shakers". Et lignende billede tegner sig inden for den mediefokuserede sociolingvistik, hvor ungdomskulturelle praksis-

ser og unges online sprogbrug ligeledes har tiltrukket stor forskningsmæssig opmærksomhed (Barton & Lee 2010:13). Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at voksnes online sprogbrug er ubeskrevet (se fx Hougaard 2004, Kemp et al. 2014, Pérez-Sabater & Montero-Fleta 2015, Andersen 2015, Tagg & Seargant 2017, Monka 2018, Andersen & Rathje 2019). Endvidere synes der inden for de seneste år at være en stigende interesse for digitalt medieret sprogbrug i familiekontekster (se fx Madianou & Miller 2013, Lanza & Lexander 2019, Lexander & Androutsopoulos 2021, Stæhr & Nørreby under udgivelse), men dette har endnu ikke resulteret i en omfattende forskningslitteratur (se Lanza & Lexander 2019 for et overblik). Således mangler der stadig viden om digitalt medieret sprogbrug i nutidige familier.

I denne artikel fokuserer vi på sproglige generationsforskelle i familie-medlemmers interaktionelle praksisser i private online kontekster. Mere specifikt undersøger vi, hvilke sproglige karakteristika og normer for sprogbrug, der kendetegner henholdsvis unge og deres forældres digitalt medierede interaktioner. Vi belyser dette ved henholdsvis at undersøge, hvilke normer for sprogbrug (herunder hvilke sproglige generationsforskelle), der artikuleres i deltagernes metasproglige beretninger i interviews, og hvordan disse normer og forskelle kommer til udtryk i deltagernes faktiske online sprogbrug. Vi fokuserer særligt på brugen af forkortelser, korrektur- og tegnsætningspraksisser, emojibrug og beskedlængde, idet disse indgår i både de unges og deres forældres fortællinger om sproglige generationsforskelle. Endelig undersøger vi også, hvordan de unge og deres forældre sprogligt tilpasser sig hinanden, når de interagerer online via sms'er eller Facebook Messenger. Artiklen er struktureret således, at vi indledningsvis redegør for begreberne kommunikativ tilpasning og sproglig normativitet. Herunder beskriver vi, hvordan gruppenormer opstår og etableres som et led i registergørelsesprocesser. Herefter ser vi nærmere på alder som begreb samt den kritik begrebet har været underlagt inden for sociolingvistisk forskning. I forlængelse heraf redegør vi for begreberne 'ungdoms-' og 'voksensprog' samt giver en kort beskrivelse af de online sproglige praksisser og fænomener, som udgør omdrejningspunktet for vores analyser af sproglige generationsforskelle. Vores analyser er inddelt i to dele. I den første del giver vi et indblik i, hvad der kendetegner de to generationers normer

for online sprogbrug, og hvilke sproglige forskelle vi finder mellem de to generationer. I den anden del fokuserer vi på, hvordan de unge og deres forældre til trods for deres sproglige forskelligheder tilpasser sig hinanden, når de skriver sammen på sms eller via Facebook Messenger.

2 SPROGLIG NORMATIVITET OG KOMMUNIKATIV TILPASNING

Digitalt medieret sprogbrug har længe været en del af mange familiers kommunikationskulturer og kan defineres som kommunikative praksisser, der involverer brugen af digitalt medieret tekst, billeder, tale og andre betydningsbærende semiotiske ressourcer (så som emojis, emotikoner og sammensætninger af andre digitale tegn) (Mortensen & Stæhr 2018: 14). I denne artikel fokuserer vi på digitalt medieret sprogbrug i private online kontekster, som er kendetegnet ved at fordre intime samtaler (Ellison & boyd 2013). I vores data er disse private online kontekster ydermere kendetegnet ved, at samtaledeltagerne kender hinanden fra offline kontekster (fx en gymnasieklasse, venindegruppe eller familie). Som med al anden sprogbrug er digitalt medieret sprogbrug normativt organiseret – dvs. bundet op på regler og normer for passende og upassende social og sproglig opførsel. Ifølge Agha (2007: 124) kan normativitet gradinddeles i tre (nogle gange overlappende) niveauer. Det *første niveau* vedrører det, Agha definerer som eksternt observerbare normer. Dette er normer, der afspejler statistisk målbare adfærdsmønstre blandt en gruppe mennesker (fx når en sprogforsker med statistiske værktøjer peger på et bestemt sprogligt træk som karakteristisk for en gruppe sprogbrugere). På dette niveau er sprogbrugerne ikke nødvendigvis refleksive omkring, at et bestemt sprogligt handlemønster udgør en norm. Det er de imidlertid på det *andet niveau*, som vedrører sproglige adfærdsmønstre, der bliver opfattet og behandlet som 'normale' blandt en gruppe mennesker. Vi vender tilbage til, hvordan sådanne gruppenormer opstår. Aghas (2007) *trede niveau* vedrører de normative standarder. En standardnorm er ikke kun gældende for en bestemt gruppe, men er, grundet dens institutionelle og ideologiske status, ophøjet til at være en samfundsnorm. Et eksempel på dette er den ortografiske standard (jf. retskrivningsnormen), som på grund af sin høje status i samfundet anses som et (sprog)ideologisk

omdrejningspunkt, hvorfra alle andre normer for sprogbrug afviger (Silverstein 2003:219). På grund af standardens høje sociale status, kan det være socialt stigmatiserende at afvige fra denne norm, hvilket vi også skal se eksempler på i vores analyser. Det er bl.a. det, der er på spil, når deltagerne i vores undersøgelse kommenterer på hinandens korrekturlæsningspraksisser - eller mangel på samme.

Normer for sprogbrug er socialt konstruerede i interaktionen mellem mennesker og har at gøre med hvilke sproglige registre, der opleves som passende at anvende i forskellige sociale situationer, på bestemte medier eller i interaktioner med bestemte personer (Mortensen & Stæhr 2018:15). Den proces, hvorved sprog og herunder normer for sprogbrug bliver til, betegnes af Agha (2007) med begrebet *registergørelse* ('enregisterment'). Mere præcist beskriver dette begreb, hvordan forskellige måder at tale (eller skrive) på bliver knyttet til sociale aktiviteter, normer for sprogbrug, forskellige individer eller generationer. Disse forbindelser mellem sproglige og semiotiske tegn (i brug), normer, værdier og sociale handlinger kaldes også indeksikalske forbindelser (Ochs 1992, Silverstein 2003). Det er netop sådanne forbindelser mellem sprogbrug og normer, værdier og grupper vi fokuserer på i vores analyser og som bidrager med viden om igangværende registergørelsesprocesser. Når sådanne indeksikalske forbindelser bliver genkendelige for en større eller mindre gruppe af mennesker, opstår der en gruppenorm (Agha 2007:126). Det er altså det, der er på spil, når deltagerne i vores undersøgelse betegner bestemte måder at bruge digitalt medieret sprogbrug på som henholdsvis et ungdoms- eller voksenfænomen. Gruppegenererede normer konstrueres (og etableres) både gennem implicitte og eksplicitte metasproglige aktiviteter (Agha 2003). Normer for sprogbrug etableres *implicit* gennem selve den handling at bruge sprog (altså i interaktionen med andre) og etableres *eksplicit*, når sprogbrugere taler om sprogbrug, retter hinanden eller på andre måder orienterer sig mod hvilke former for sprogbrug, der er mere passende end andre. Normer kan således også gøres til genstand for forhandling, hvis sprogbrugere ikke er enige om, hvad der er passende eller upassende sprogbrug i en bestemt situation. Sådanne forhandlinger foregår på samme måde gennem både implicitte og eksplicitte metasproglige aktiviteter. Det vil altså sige, at normer både konstrueres og forhandles,

når mennesker bruger sprog, og når de taler om sprog. I denne artikel analyserer vi både normer for sprogbrug på baggrund af de normer, vi kan observere i deltagerne online interaktioner, og på baggrund af de normer, som deltagerne artikulerer i interviews, og vi fokuserer i vores analyser både på orientering mod gruppegenererede normer og den standardortografiske norm.

Både standard- og gruppegenererede normer kan sameksistere i et samfund eller for den sags skyld i en familie. Det skal vi se eksempler på i vores analyser, hvor henholdsvis de unge og deres forældre giver udtryk for at have forskellige normer for, hvordan man kommunikerer på de sociale medier. Dette er et udtryk for, at sproglig normativitet er polycentrisk organiseret (Blommaert 2010), hvilket betyder, at sprogbrugere kan orientere sig mod flere forskellige normcentre alt efter, hvilken kommunikativ situation de indgår i. Nogle gange kan det være forbundet med status at orientere sig mod normer forbundet med bestemte institutioner (Retskrivningsordbogen eller skolen), mens status andre gange kan opnås gennem orientering mod normer forbundet med bestemte grupper (jævnaldrende venner eller familien) eller individer (den seje dreng i klassen eller ens mor). Man kan derfor trække på forskellige normer til bestemte sociale formål, hvorfor man i en given situation fx kan følge én norm samtidig med, at man overtræder en anden. Dette er eksempelvis tilfældet, når unge skriver med hinanden og overholder deres 'egne' normer, men samtidig afviger fra standarden. Blandt de unge deltagere opleves sådanne afvigelser fra standarden i deres private online korrespondancer ofte som normale, mens deres forældre derimod typisk vil se sådanne afvigelser som stavfejl eller sjusk, som vi vil vise i vores analyser. I sådanne tilfælde kan man tale om, at bestemte måder at bruge sprog på fremstår *markeret*, i den forstand at den pågældende sprogbrug behandles som 'unormal' eller upassende i forhold til den gældende (og situationelt bestemte) norm. Omvendt kan sprogbrug også fremstå *umarkeret*, hvis sprogbrugerne overholder og deler den samme opfattelse af, hvilke normer for sprogbrug, der gælder i en given situation.

Selvom voksne og unge ikke altid har den samme opfattelse af passende og upassende sprogbrug, og voksen- og ungdomssprog ofte an-

skues som værende i opposition til hinanden (Jørgensen 2001), er det ikke ualmindeligt, at unge og voksne tilpasser sig hinanden sprogligt af forskellige årsager. Sprogbrugere har nemlig en evne til at tilpasse sig den sociale kontekst, de indgår i. Ifølge akkommodationsteorien (se fx Dragojevic et al. 2016) udgør kommunikativ tilpasning en fundamental social færdighed og bunder i et behov for at kunne lette forståelsen imellem samtalepartnere og for at forhandle den sociale afstand mellem dem. Dragojevic et al. (2016) beskriver tre forskellige grundlæggende akkommodationsstrategier: Sprogbrugere kan vælge at konvergere (nærme sig den anden), divergere (afvige fra den anden), eller opretholde deres eksisterende måde at kommunikere på. *Konvergerende adfærd* opfattes ofte som et tegn på velvillighed, samarbejde og som en indstilling til at lette kommunikationen samt et ønske om at opnå noget socialt. Det modsatte gør sig gældende for *divergerende adfærd*, der som regel opfattes negativt og som en strategi til at opretholde og fremhæve sociale forskelle, både på individ- og gruppeniveau, og til at mindske forståelsen. De to strategier er således tæt forbundet med identitetsarbejde og markering af gruppetilhørsforhold. Konvergerende og divergerende adfærd er motiveret eller påvirket af sociokulturelle og sproglige normer, og den enkelte er derfor begrænset af, hvilke sproglige repertoarer vedkommende har til rådighed. Man kan derfor ikke tilpasse sig en stil, man ikke behersker, har kendskab til eller rettighed til at anvende. I sådanne situationer må man derfor trække på nogle af de ressourcer, man har adgang til, og eksempelvis tilpasse sig i taletempo og kropssprog eller i tastetempo, beskedlængde og emojibrug, hvilket vi skal se eksempler på i vores analyser.

3 ALDER OG ONLINE SPROGLIG STIL

Kategorierne ”unge” og ”voksne/forældre” er centrale for vores undersøgelse, idet de udgør kategorier, som deltagerne orienterer sig imod i deres beskrivelser af sproglige generationsforskelle online. Sådanne alderskategorier kan imidlertid ikke ukritisk kobles til sproglige stile, ligesom alder som begreb (og undersøgelsesobjekt) har været underlagt kritik inden for sociolingvistisk forskning. Eckert (1997:156) fremhæver eksempelvis, at der er forskel på *kronologisk*, *biologisk* og *social* alder. Social alder (eller *kontekstuel* alder, som er det begreb Coupland (1997)

anvender) er tilknyttet særlige livsbegivenheder, familiestatus eller juridisk status. Det at være 'ung' eller 'voksen' er altså fleksible sociale kategorier (eller identiteter), som konstrueres (ofte i relation til hinanden) ved hjælp af forskellige sproglige og semiotiske ressourcer (Coupland 2004, Leppänen 2007). Forældrene i vores undersøgelse er mellem 33 og 56 år gamle. De kan på baggrund af deres kronologiske alder derfor ikke betegnes som en del af den samme generation. Dog kan de i kraft af deres sociale eller kontekstuelle alder (jf. deres fælles status som forældre til teenagebørn) betragtes som en samlet gruppe. På samme måde kan man heller ikke beskrive ungdoms- eller voksensprog som en stil eller et register, der er knyttet til en fysiologisk definerbar samfundsgruppe kaldet "unge" eller "voksne". I stedet skal sådanne sproglige stile anskues som bestående af sæt af sproglige og semiotiske træk, der inden for bestemte sociale, normative og kulturelle rammer anvendes til at konstruere og forhandle ungdoms- eller voksenkulturer, -praksisser og -identiteter (Leppänen 2007:151), og det er på baggrund af sådanne sproglige konstruktioner og forhandlinger, at man kan skelne "voksne" og "unge" fra hinanden (Androutsopoulos & Georgakopoulou 2004), hvilket vi vil vise i vores analyser. I det følgende redegør vi for nogle af de sproglige fænomener og kommunikative praksisser, som deltagerne i vores undersøgelse anvender i deres skelnen mellem voksnes og unges online sprogbrug – herunder hverdagsskriftsproglige forkortelser, beskedlængde og emojis.

Emojis er efterhånden et velundersøgt fænomen inden for både medie- og sprogforskning, hvor deres historiske ophav og deres interaktionelle, pragmatiske og affektive funktioner er blevet belyst (se bl.a. Dresner & Herring 2010, Stark and Crawford 2015, Danesei 2017 eller Hougaard 2020). I forhold til denne artikels fokus anskuer vi emojis som kontekstualiseringsmarkører (Gumperz 1982), idet de ofte udgør en central semiotisk ressource i forhold til en ytrings pragmatiske betydning (Dresner & Herring 2010), hvorfor emojis bidrager til, hvordan sprogbrugere skal opfatte den ytring eller korrespondance, de er en del af. Endvidere er emojis kulturelt ladede og flertydige på en måde, hvor brugen af dem kræver specifikke sproglige kompetencer og færdigheder samt kulturel viden (Danesei 2017). Derfor indgår emojis på linje med andre sproglige og semiotiske

træk også i registergørelsesprocesser blandt unge og voksne sprogbrugere, hvorved de gennem forskellige eksplicitte og implicitte metasproglige aktiviteter bliver associeret med bestemte sprogbrugere, stile, normer og indeksikalske værdier. Det samme gælder brugen af forskellige hverdagsskriftsproglige forkortelser.

Forkortelser er et sprogligt fænomen, der både forbindes med tale- og skriftsprog. I forhold til skriftsprog kan forkortelser, ifølge Jensen og Rathje (2004: 9), defineres som "[...] et ord der ikke er skrevet helt ud". Endvidere har forkortelser til formål at være henholdsvis plads- og tidsbesparende for den, der skriver. Fra et standardortografisk perspektiv kan man overordnet set tale om to typer af forkortelser – dem, som er i overensstemmelse med standardortografien (og anbefales i eksempelvis Retskrivningsordbogen) og dem, der kan kategoriseres som alternative eller tilhørende en bestemt sproglig stil, genre eller grupper af mennesker. I denne artikel fokuserer vi på brug af alternative forkortelser, der forekommer i hverdagsskriftsproget på de sociale medier. Eksempler på sådanne forkortelser kan være *omg* for 'oh my god', *k* for 'kæreste' eller 'ok', *wtf* for 'what the fuck' eller, *idk* for 'I don't know' (se også Hougaard 2014:50). Sådanne forkortelser bliver inden for den sprogfokuserede medieforskning forbundet med henholdsvis chatstil (Hougaard 2004), sms-sprog (Rotne 2009) eller hverdagsskriftsprog generelt (Stæhr 2015, jf. 'vernacular writing' Androutsopoulos 2011). Vi anvender i denne artikel termen hverdagsskriftsproglige forkortelser, idet deltagerne i vores undersøgelse beskriver denne type forkortelser som værende i opposition til den ortografiske standard. Hverdagsskriftsproglige forkortelser i digitalt medieret sprogbrug kan have forskellige kommunikative funktioner. Ud over at pege på en bestemt sproglig stil, som bl.a. er tilfældet i vores data, kan de også indgå i en økonomiseringsstrategi, der har til formål at spare tid og plads (Hougaard 2014:49). Det samme gør sig gældende for kort *beskedlængde*, der ifølge Androutsopoulos (2011:149), også kan indgå som led i en sproglig økonomiseringsstrategi. Tidligere har korte skrive-ture (med så få tegn som muligt) været forbundet med tegnbegrænsninger og det forhold, at det kostede penge at sende sms-beskeder. I dag, hvor de fleste sender beskeder 'gratis' og ikke er begrænsede i antallet af tegn, er korte skrive-ture i højere grad motiveret af høj kommunikationshastighed i

kvasi-synkrone beskedudvekslinger, hvilket vi bl.a. skal se eksempler på i vores analyser af de unges online beskeder. Inden vi ser nærmere på dette, redegør vi for artiklens empiriske grundlag.

4 DATA OG METODE

Denne undersøgelse er en del af det kollektive forskningsprojekt *SoMe-Family* (Sprog og Sociale Medier i Familien). Projektet er metodologisk forankret i et sprogligt etnografisk perspektiv (Rampton et. al. 2007, Stæhr 2018) og har til formål at undersøge, hvilke sociale og kommunikative funktioner sociale medier udfylder i familien. Over en periode på 7 måneder i 2018-2019 udførte vi online og offline etnografi (Androutsopoulos & Stæhr 2018) blandt en gruppe unge (15-18 år) og deres familier. Feltarbejdet blev udført af fem forskere og forløb i to forbundne faser.

I feltarbejdets *første fase* fulgte vi de unge i to gymnasieklasser (59 elever) på et københavnsk gymnasium over en periode på 3 måneder. Feltarbejdet bestod af ca. 80 besøg på gymnasiet, hvor en eller flere feltarbejdere udførte deltagerobservationer blandt de unge i timerne og i frikvarterne. Udover at interagere og socialisere med eleverne bad vi de elever, der havde lyst, om at foretage selvoptagelser i forskellige skole- og fritidssituationer. Herudover oprettede vi forskerprofiler på Instagram, Facebook og Snapchat, hvilket muliggjorde, at vi kunne indsamle online data og følge de unges sociale liv online. Af etiske hensyn bad vi de unge om at sende os venneanmodninger på disse sociale medier. Derudover gjorde vi kontinuerligt opmærksom på, at vi var til stede online, når vi talte med de unge i forskellige sammenhænge på skolen. I denne fase udførte vi også semistrukturerede gruppeinterviews med de unge, hvor vi talte med dem om deres brug af sociale medier og deres sproglige hverdagsliv med familie og venner. Vi udførte desuden såkaldte media go-along-samtaler (Jørgensen 2016) med udvalgte unge, hvorved vi fik indsigt i deres mere private online korrespondancer (såsom sms'er og Messenger-beskeder). Media go-along-samtaler er en type samtale, hvor man under samtalen ser på (og optager) deltagernes telefon- eller computerskærme, samtidig med at de fortæller om det, de viser på skærmen. I feltarbejdets *anden fase* sendte vi et brev til alle de unges familier, hvor vi spurgte, om vi måtte fortsætte feltarbejdet

hjemme hos de unge. Det var der 14 familier, der indvilligede i. Over en periode på fire måneder besøgte en feltarbejder derfor hver familie to til fire gange. Under disse besøg udførte feltarbejderen interviews og media go-along-samtaler med forældrene (33-56 år) og nogle gange med mindre søskende. Parallelt med disse forskeraktiviteter udførte vi også online etnografi ved at følge (og lave screenshots af) familiemedlemmernes aktiviteter på Facebook og Instagram. På trods af aldersspredningen i forældregruppen har de som nævnt det til fælles, at de har børn i teenagealderen (15-18 år).

Datagrundlaget for denne artikel udgøres af gruppeinterviews med 59 unge, interviews med forældrene fra de 14 familier samt media go-along-samtaler med 12 af de unge og 15 af forældrene. Media go-along-samtalerne giver adgang til skærmdata af og udtalelser om korrespondancer på Facebook Messenger, Snapchat, e-mail, sms'er osv. Alle interviewuddrag og media go-along-samtaler er udskrevet efter minimale CA-konventioner (se transskriptionsnøglen sidst i artiklen). Analyserne fokuserer på digitalt medieret sprogbrug, som udspiller sig i private grupper eller tråde på Facebook Messenger eller i form af sms-korrespondancer mellem to eller flere deltagere, der kender hinanden på forhånd. Mere specifikt er der tale om en Messenger-gruppe med 9 gymnasieelever (se uddrag 2), en Messenger-gruppe bestående af 5 veninder i 40-årsalderen (se uddrag 9) og sms-beskeder mellem teenagere og deres forældre. Alle data, som er anvendt i denne artikel, er desuden indholdskodet i programmet Atlas.ti, bl.a. med koder som "generationsforskelle" og "normer for sprogbrug". Endelig bygger vores analyser på de indsigter, vi har opnået gennem det etnografiske feltarbejde på skolen og hjemme hos familierne samt de observationer, vi har gjort os ved at være til stede i to Messenger-grupper, der blev oprettet af gymnasieklasserne. Begge grupper indeholder daglige korrespondancer mellem de unge over en periode på ca. 4 måneder.

5 NORMER FOR SPROGBRUG OG SPROGLIGE GENERATIONSFORSKELLE

I denne første del af analysen fokuserer vi på de sproglige generationsforskelle og normer for sprogbrug, der henholdsvis kommer til udtryk i deltagerne's metasproglige refleksioner i interviews og i deres online

sproglige praksisser. Vi fokuserer på sproglige generationsforskelle, der relaterer sig til brugen af og normer for forkortelser (5.1), korrekturlæsning (inkl. tegnsætning) (5.2), emojis (5.3) og beskedlængde (5.4), som er former for sprogbrug, hvor de unge og deres forældre oplever forskelle på tværs af generationerne.

5.1 Brug af hverdagssproglige forkortelser online

Både de unge og deres forældre karakteriserer online brug af hverdagsskriftssprogligeforkortelsersomet ungdomsfænomen. Derfor kan brugen af forkortelser altså anskues som en generationsforskel. I uddrag 1 skal vi se nærmere på, hvordan hverdagssproglige forkortelser udgør et centralt element i de unges beskrivelser af deres egen online sprogbrug. Forud for uddraget fortæller de om, hvordan de kommunikerer på de sociale medier. Intervieweren spørger i denne forbindelse ind til, hvad de kalder denne form for sprogbrug:

Uddrag 1: ”Ja der er mange forkortelser”

Gruppeinterview, deltagere: Louis (LOU) 15 år, Hannan (HAN) 16 år, Tobias (TOB) 18 år og Kaya 16 år. Interviewer: (Andreas) XAS

- 1 XAS: hvad vil I kalde det sprog man bruger (.) på sociale
2 medier
3 LOU: sms-sprog
4 HAN: ja haha
5 XAS: hva- hvad betyder det
6 LOU: kort og præcist (.) uden kommaer (.) og så videre
7 (.) meget flydende (.) o:g med mange forkortelser
8 HAN: ja
9 LOU: i stedet for kunne at skrive ku (.) o:g ik i
10 stedet for ikke
11 XAS: mm
12 HAN: eller O K så bare K
13 XAS: ja
14 LOU: ja
15 HAN: eller (.) ja der er mange forkortelser XXX
16 LOU: det er jo ikke et formelt sprog

17 jeg tror ikke man ville kunne klare sig så godt hvis
 18 man skrev det i en stil sådan K (.) "jeg ka ik"
 19 ((imiterer sms-sprog))
 20 XAS: mm
 21 TOB: nej (.) nej det er rigtig
 22 HAN: eller for eksempel I don't know
 23 XAS: ja
 24 HAN: det er bare I D K
 25 XAS: okay
 26 HAN: så det sådan ved man godt de der forkortelser

Forkortelser bliver i dette uddrag associeret med *sms-sprog* (l. 3), som er en sproglig stil, der står i kontrast til den standardortografiske norm (l. 16 og 18). Sammen med korte beskeder og ingen kommatering (l. 6-7) beskrives *mange forkortelser* (l. 15) som et online ungdomstræk. I forhold til forkortelsernes kommunikative funktion udgør de en ressource til at opretholde en *meget flydende* (l. 7) kommunikativ stil. Dette stemmer godt overens med Rathjes (2018) undersøgelse af unges sms'er, hvor hun ligeledes beskriver, hvordan unge forbinder kortformer med økonomisering og oralitet. Endelig fremstår de unges brug af hverdags-skriftsproglige forkortelser i dette uddrag som en umarkeret eller normaliseret sproglig praksis (l. 26), hvilket også stemmer overens med de observationer vi har gjort os under vores online etnografiske feltarbejde i de to Messenger-grupper, der blev oprettet af de to gymnasieklasser. Denne umarkerede brug af hverdagssproglige forkortelser skal vi se et eksempel på i uddrag 2, som er en Messenger-korrespondance mellem fem unge deltagere. Maya har postet et billede i gruppen, der forestiller Lea som barn. Billedets motiv er ikke relevant for analysen og er derfor fjernet af anonymiseringshensyn. Billedet udgør omdrejningspunktet for den efterfølgende interaktion:

Uddrag 2: ”Omg...”

Messenger-korrespondance. Deltagere: Nabil (16 år), Lea (15 år), Maya (16 år), Molly (16 år) og Mark (16 år)

Denne korrespondance er et typisk eksempel på, hvordan hverdagsinteraktionen blandt projektets unge deltagere kan se ud i Messenger-grupper. Særligt karakteristisk er de korte beskeder (eller skriveture), brug af alternativ stavning og tegnsætning, slåfejl, skriftlige repræsentationer af udtale og udbrud, som alle er fænomener, vi vender tilbage til senere i artiklen. Endelig er korrespondancen her også karakteriseret ved brug af forkortelser. Her anvendes både *Omg* ('oh my God') og *Wtf* ('what

the fuck'), der kan ansues som reaktioner på selve billedet eller den handling, at der bliver delt et børnebillede i gruppen. Begge forkortelser har vi observeret som hyppigt forekommende i de unges interaktioner på Facebook Messenger, og *omg* nævnes også i interviewene som et eksempel på en forkortelse, de unge bruger (se også Rotne 2009 og Hougaard 2004, 2014 for brug af lignende 'netkronymer' blandt unge). Dette uddrag viser, på linje med de unges metasproglige udsagn i uddrag 1, at brugen af hverdagsskriftsproglige forkortelser kan ansues som karakteristiske eller umarkerede i de unges kommunikative praksisser i private online kontekster. Begge uddrag belyser således en indeksikalsk forbindelse mellem brugen af hverdagssproglige forkortelser online og unge sprogbrugere.

Brugen af hverdagsskriftsproglige forkortelser er imidlertid ikke en normaliseret praksis blandt forældregenerationen. Tværtimod karakteriserer flere af forældrene sådanne forkortelser som et fænomen, der er associeret med de unges online sprogbrug. De genkender således den praksis og norm, som vi kan observere blandt de unge i uddrag 1 og 2. Nogle forældre anskuer endvidere denne type forkortelser som ukorrekt sprogbrug og som noget, der på linje med stavfejl ansues som afvigende (og endda forstyrrende) sprogbrug. Dette ser vi i uddrag 3, hvor Lily, som er mor til Tina, beskriver sin egen online sprogbrug på følgende måde:

Uddrag 3: "Ordene bliver skrevet fuldt ud"

Interview. Deltagere: Lily (LIL) 51 år (Tinas mor). Interviewer: Astrid (XAG)

- 1 LIL: ja jeg øh ja det er den gammeldags stil fordi det
2 er ikke alle mulige forkortelser for ord (.) altså
3 XAG: nej
4 LIL: det er øh ordene bliver skrevet fuldt ud og sådan
5 noget og jeg kan også godt finde på a:t kommunikere
6 eller kommentere tilbage på hvordan man staver hvis øh
7 jeg har fået en sms hvor jeg tænker det her det er jo
8 næsten ikke til at læse fordi man ikke kunne stave til
9 det for eksempel ikke

Lily karakteriserer her den måde, hun skriver på online, som en *gammeldags stil* (l. 1), der er karakteriseret ved, at ord ikke forkortes (l. 2) men skrives fuldt ud (l. 4). At hun refererer til forkortelserne som *alle mulige* (l. 2) indikerer, at hun her hentyder til hverdagsskriftsproglige forkortelser og ikke dem, der følger den standardortografiske norm. Ved at betegne sin egen stil som *gammeldags* fremstår denne i kontrast til den måde, de unge skriver på online. Endvidere sidestilles brugen af hverdagsskriftsproglige forkortelser her med meningsforstyrrende stavefejl (l. 7-9), hvorved Lilys *gammeldags stil* også forbindes med en korrekthedsnorm. En sådan orientering mod korrekthed er typisk forekommende blandt de voksne deltagere i undersøgelsen, hvilket vi skal se nærmere på i det følgende afsnit.

5.2 Korrektur og tegnsætning

Hvorvidt man læser korrektur og evt. retter tegnsætningen, inden man sender en besked, udgør en central forskel på tværs af de to generationer. Flere forældre giver nemlig udtryk for, at de ikke kun ynder at rette eller kommentere andres fejl, som Tinas mor gav udtryk for i uddrag 3, men også praktiserer at læse korrektur på egne beskeder, således at de fremstår sprogligt korrekte. De fleste deltagere fra den unge generation genkender i interviewene denne rettepraksis og orientering mod standardnormen blandt deres forældre. I uddrag 4 skal vi se, hvordan de unge ikke kun genkender denne praksis, men også eksplicit sætter den i kontrast til deres egne normer for korrektur og tegnsætning. Forud for dette uddrag spørger interviewerens ind til de unges korrekturpraksisser i forbindelse med online sprogbrug. Det får Maya til at fortælle følgende:

Uddrag 4: ”Du kan jo godt se hvad der skal stå”

Interview. Deltagere: Adam (ADA) 17 år, Lea (LEA) 15 år, Maya (MAY) 16 år og Eva (EVA) 16 år. Interviewer: Andreas (XAS)

- 1 MAY: men også det der med når jeg skriver til Lea sådan
- 2 så bruger jeg ikke kommatering (.) jeg er ligeglad
- 3 med kommaer og sådan noget når jeg skriver til Lea
- 4 (.) men min mor hun hun kan ikke engang sende en

5 besked til en af hendes nære veninder uden at bruge
6 sådan der
[...] ((ADA afbryder kort))
7 MAY: skrive komma rigtigt og stave alting rigtigt (.) ja
8 så sender jeg den bare
9 LEA: mm nej nej jeg er jo også ja jeg er jo også ligeglad
10 hvis jeg laver en tastefejl når jeg skriver ti:l
11 (.) ja ja sådan okay der der står ka når når
12 jeg skulle skrive ja
[...]
13 LEA: altså det er lige meget hvor min mor hun er sådan
14 (.) "jeg kan ikke læse hvad du skriver kan du skrive
15 det ordentligt" ((stiliseret udtale)) (.) hvor
16 sådan øh du k- du k- du kan jo godt se hvad der
17 skal stå (.) ja haha
18 MAY: ja sådan der (siges leende) (.) du for- du forstår
19 det jo godt

De unge i dette uddrag positionerer deres egen online hverdagsbrug i opposition til en sproglig korrekthedsnorm (l. 2-3 og l. 9-10), når de skriver private beskeder til hinanden. Dette syn på korrekthed og korrektur i private online kontekster går igen hos flere af de unge deltagere i undersøgelsen, hvilket også fremgik af Messenger-korrespondancen i uddrag 2, der (ud fra et standardortografisk perspektiv) indeholdt flere tastefejl (*hvem er set* vs. *hvem er det*, *Leaq* vs. *Lea*), alternativ tegnsætning (...) og grammatiske afvigelser (udeladelse af kopulaverbet *er* i ytringen *Ja det lea* (se også Christensen et al. 2018)), som de unge ikke reagerede på.

I uddraget sætter de unge ydermere deres egen tilgang til korrekthed i kontrast til den måde, hvorpå deres forældre prioriterer at rette beskeder og sætte komma, når de skriver til hinanden (l. 4-8). At orientere sig mod sproglig korrekthed, når modtageren er en nær veninde, fremstår i denne forbindelse som en markeret handling for Maya, idet hun siger, at moren *ikke engang* (l. 4) kan skrive til en veninde uden at korrekturlæse. Mayas ytring kan ydermere tolkes som, at en skrivestil uden fokus på korrektur og tegnsætning for de unge er forbundet med

en mere uformel og personlig stil, som anvendes i interaktionen med nære jævnaldrende. Lea tager ligeledes med en stiliseret mor-stemme (l. 14-15) afstand til den måde, hvorpå hendes mor orienterer sig mod korrekthed og stavfejl, når de skriver beskeder sammen. Denne afstandtagen markeres bl.a. ved at grine (linje 17) og nedtone stavfejls betydning for den intenderede mening (l. 18-19). Orientering mod korrekthed behandles altså i dette uddrag eksplicit som en generations-forskel, hvor forældrerettelser vurderes negativt. Det tyder således på, at *forståelse* (l. 18-19) går forud for korrekthed blandt de unge. Dette skal forstås således, at de unge nedvurderer rettelser af taste- og stavfejl, når de forekommer i situationer, hvor man *godt [kan] se hvad der skal stå* (l. 16-17), og hvor fejlen således ikke hindrer forståelsen af beskedens budskab. Endelig kan man argumentere for, at nedvurdering af sproglig korrekthed i dette uddrag udgør en praksis, som Lea og Maya kan anvende til at fremstille sig i opposition til deres forældre.

De unges holdninger til retstavning og tegnsætning bemærkes da også af forældrene. Dette så vi allerede et eksempel på i uddrag 3, hvor Tinas mor fortalte, hvorledes hun kommenterede sin datters stavfejl. I det følgende uddrag fortæller Mayas forældre, Sara og Brian, om deres oplevelse af Mayas online sprogbrug. Tidligere i interviewet har Sara givet udtryk for, at det er vigtigt for hende at bruge tid på at rette sine beskeder igennem, inden de sendes afsted. Dette stemmer godt overens med Mayas beskrivelse af sin mors forhold til korrekthed i det forrige uddrag. I uddrag 5 præsenterer intervieweren Sara og Brian for de unges opfattelse af, at de skriver anderledes end deres forældre:

Uddrag 5: ”Hun staver nærmest forkert med vilje”

Interview. Deltagere: Sara (SAR) 33 år og Brian (BRI) 35 år (Mayas forældre). Interviewer: Andreas (XAS)

- 1 XAS: så siger de at (.) at I skriver
- 2 anderledes (.) end de gør
- 3 SAR: ja
- 4 XAS: på de sociale medier (.) er det noget som I: har
- 5 tænkt over
- 6 BRI: øh altså det ved jeg ikke om vi gør men i forhold

7 til Maya så gør vi (.) men Maya sk-
 8 SAR: Maya hun er bedøvende ligeglad
 9 BRI: hun er hun er hun er doven når hun skriver
 10 SAR: hun staver nærmest forkert med vilje
 11 BRI: "nå det var forkert" ((imitation af doven teenager))
 12 SAR: haha ja
 13 BRI: så det s- det så det skal bare gå så stærkt

Både Brian og Sara genkender Mayas mindre korrekthedsorienterede skrivestil, som de karakteriserer som *ligeglad* (l. 8) og *doven* (l. 9), hvorved de implicit fremstiller sig selv som fornuftige voksne, der går op i retstavning. Forældrenes fremstilling af Mayas syn på korrekthed harmonerer med den måde, Maya fremstiller sig selv på i uddrag 4. Ifølge Brian er Mayas afslappede forhold til korrektur og korrekthed et udtryk for, at: *det skal bare gå så stærkt* (l. 13) – en ytring, der kan tolkes som, at han genkender de unges præference for et højt kommunikativt flow, når de skriver sammen online, hvilket vi ser nærmere på i afsnit 5.4.

Når man retter blikket mod deltagernes faktiske online sproglige praksisser, er forskellene mellem de unge og deres forældres orienteringer mod korrekthed også til stede. Fra vores online etnografiske feltarbejde på de unges Facebook Messenger-tråde har vi observeret, hvordan de unge kun sjældent retter hinandens eller deres egen sprogbrug. I forlængelse heraf så vi også, hvordan forkortelser, slåfejl og alternativ stavning fremstod umarkeret i de unges online korrespondance i uddrag 2. I uddrag 6 skal vi se, hvordan de voksnes orientering mod korrektur og korrekthed kommer til udtryk, når de skriver med deres børn. Karen skriver her følgende til sin søn Mark:

Uddrag 6 "Hvis"

Sms-korrespondance. Deltagere: Karen (Marks mor, 49 år) og Mark (16 år)

Det interessante i dette uddrag er Karens orientering mod den standard-ortografiske norm, hvilket kommer til udtryk i en selvinitieret rettelse, hvor hun retter tastefejlen *hvid* til *hvis*. At der her er tale om en tastefejl er sandsynligt, idet *s* og *d* er naboer på telefonens tastatur. Hyttel-Sørensen & Stæhr (2014) og Stæhr (2016a) peger på, at denne type rettelser blandt unge på Facebook enten kan fungere som en metasproglig strategi for at markere, at man kender til eller behersker standardortografien eller som en måde at udføre *face-work* på (Goffman 1955) i den forstand, at en selvinitieret kan beskytte en mod at blive konstrueret som en dårlig staver. I dette tilfælde er det nærliggende at tolke Karens rettelse som en strategi til at markere, at hun udmærket behersker den ortografiske standard, hvilket ydermere understøttes af den efterfølgende emoji, som kan tolkes som en måde at signalere over for Mark, at hendes tastefejl var fjollet. Derudover kan man se, at Karen i resten af beskeden anvender en standard(nær) tegnsætning og skriver i henhold til retskrivningsnormen, hvilket tyder på at retskrivning også i denne hverdagsskriftsproglige kontekst bliver prioriteret hos Karen. Udover at opretholdelse af den ortografiske standard kan være forbundet med høj status (Stæhr 2016a), kan man også argumentere for, at der er et sprogsocialiserende eller pædagogisk element på spil her, i den forstand

at Karen fremstår som et sprogligt forbillede for sin søn i kraft af hendes implicitte og eksplicitte orientering mod den ortografiske standard.

På baggrund af analyserne i dette afsnit (og vores online etnografiske viden generelt), tyder det på, at forældrene i højere grad er orienterede mod standardnormen end de unge, når det gælder sprogbrug i private online kontekster. Ydermere peger analyserne på, at de unge nedprioriterer korrektur og tegnsætning i beskeder til nære jævnaldrende. Hvorvidt dette mønster også gør sig gældende i offentlige eller semi-offentlige online kontekster, såsom Instagram og Facebook, har vi ikke undersøgt systematisk. Dog har vi bemærket, at de unge i deres opslag på Instagram ser ud til at orientere sig mere mod den standardortografiske norm. Endvidere giver de udtryk for, at det er vigtigt at skrive korrekt i fødselsdagshilsner på Facebook, som alle kan se: "sådan noget fødselsdagshilsner skal der nærmest ikke være nogen stavefejl" (Lea, gruppeinterview) (se også Hansen 2021:62). Til trods for dette viser vores analyser af de unges og deres forældres normative orienteringer, at både op- og nedvurdering af den standardortografiske norm udgør et centralt element i de igangværende registergørelsesprocesser, som ligger til grund for etableringen af henholdsvis online 'ungdoms-' og 'voksenstile'.

5.3 Emojibrug

Forskelle i emojibrug er et udbredt emne blandt både de unge og voksne deltagere i de interviews, vi har foretaget med dem. I dette afsnit undersøger vi, hvordan emojibrug bliver tilskrevet forskellige værdier og funktioner blandt de unge og voksne deltagere, og hvorvidt sådanne markører overhovedet opleves som nødvendige for at forstå konteksten af det skrevne i private online interaktioner. Overordnet set bliver emojibrug fremstillet som et forældre- eller børnefænomen og som noget, de unge kun sjældent bruger i deres private online korrespondancer. Det skal vi se et eksempel på i uddrag 7, hvor Saarah siger:

Uddrag 7: "Hvor gammel er du"

Interview. Deltagere: Sandra (SAN) 16 år, Mike (MIK) 17 år, Aayan (AAY) 16 år og Saarah (SAA) 16 år. Interviewer: Astrid (XAG)

1 SAA: ærligt ikke jeg tror at emojis at de er sådan lidt
2 døde (.) engang var det sådan noget så mang- (.)
3 engang var det sådan noget (.) engang var det sådan
4 noget så mange som muligt
5 MIK: emojis er helt! døde
6 SAN: ja sådan der så fucking (.) det er mega kikset
7 AAY: emojis er sådan noget du mest XXX sådan der
8 SAA: men nu er det bare sådan noget hvis du la- hvis du
9 laver sådan en hvor du bruger den der øh
10 brille-smiley og grine-sm- sådan halvfjerds
11 grine-smileyer og hjerte-smiley så sidder jeg bare
12 og tænker sådan "hvor gammel er du" ((siges
13 nedladende))
14 SAN: ja ja det er sådan noget man tænker
15 XAG: altså fordi man tænker at personen er e:r voksen
16 eller meget lille
17 MIK: meget lille
18 SAA: meget lille
19 SAN: ja
20 XAG: nå okay det er sådan en børneting
21 (...)
21 SAN: men min far gør det også
22 SAA: og jeg synes det er så irriterende altså

Emojibrug bliver her nedvurderet blandt de unge (l. 5, 6 og 22) og bliver fremstillet som en sproglig praksis, der er forbeholdt henholdsvis børn (l. 17-18) og forældre (l. 21). Således bliver emojibrug eksplicit fremhævet som en sproglig aldersmarkør (l. 11-12). De unge peger her på, hvordan deres egen emojibrug har været underlagt en sproglig forandringsproces, idet Saarah bl.a. fremhæver, hvordan hun selv brugte flere emojis, da hun var yngre (l. 3). Dette er et hyppigt forekommende narrativ blandt mange af de unge, vi har interviewet. Ydermere giver næsten alle de unge deltagere udtryk for, at forældregenerationen (og voksne i al almindelighed) er flittige emojibrugere, hvilket vi så, var tilfældet i det citat, vi indledte artiklen med. Forældregenerationen fremstilles imidlertid ikke kun som flittige emojibrugere, men også

som overforbrugere af emojis. En af de unge deltagere, Lea, siger eksempelvis om sin far ”der var fire emojis i de tre linjer han sendte” (Lea, gruppeinterview). Endelig fremstår emojibrug i dette uddrag som en sproglig praksis, de unge kan bruge til at positionere sig i opposition til både børn og voksne.

Det er ikke kun i de unges øjne, at emojis opfattes som et forældrefænomen eller et træk forbundet med voksnes online sprogbrug. Uddrag 8 illustrerer, hvordan de voksne deltagere også anskuer emojibrug som et forældrefænomen. Uddraget er fra en media go-along-samtale, hvor feltarbejderen og Karen, gennemgår hendes sms-beskeder med sønnen Mark. Feltarbejderen har bemærket, at Karen bruger væsentligt flere emojis sammenlignet med hendes søn i deres sms-korrespondance. Derfor spørger han:

Uddrag 8: ”Det er nok mere mig, det bruger han ikke”

Media go-along samtale. Deltagere: Karen (KAR) (Marks mor, 49 år). Interviewer: Andreas (XAS)

- 1 XAS: hvad med emojis og sådan noget det kan jeg se det
2 bruger du lidt
3 KAR: ja det haha det er nok mere mig det bruger han ikke
4 XAS: ja (.) ja for det er også ret sjovt at se altså
5 KAR: ja ja ja
6 men det tror jeg er typisk sådan en forældre- øh
7 det bruger jeg
8 XAS: mm (.) men det er jo sjovt altså for et par år
9 siden (.) så var det jo sådan noget med (.) øh
10 er emoji blevet et sprog (.) de unge de øh
11 skriver k- kommunikerer kun via emojis (.) men det
12 kan man faktisk det er ret sådan øh
13 KAR: ja (.) ja (.) øh jamen det bruger han faktisk ikke
14 kan du se han er faktisk ja (.) ja der tror jeg
15 mere det er mig der er øh jeg synes det er så
16 hyggeligt

Ud over at være et semiotisk træk, som hun selv bruger, karakteriserer Karen her emojis som et typisk forældretræk (l. 6). Hendes selvafbrydelse kan dog tolkes som en indikation på, at hun er forbeholden overfor at ytre sig på vegne af en hel generation. Da hun bliver bedt om at forholde sig til den stereotype opfattelse, at unge skulle være flittige brugere af emojis (l. 8-11), afviser hun dette og henviser i denne sammenhæng til korrespondancen på skærmen (l. 13-14), hvor man kan se, at hendes søn ikke bruger emojis. I denne forbindelse skal det nævnes, at vi fra vores online etnografi ved, at Mark nogle gange bruger emojis, når han skriver online med sin mor. Dog stemmer det overordnede billede af, at Karen bruger flere emojis end Mark, imidlertid godt overens med vores observationer af deres sms-korrespondancer. Endelig er det interessant at se, hvordan emojibrug i dette uddrag associeres med positive indeksikalske værdier (såsom *hygge*), der står i kontrast til de unges nedvurdering af emojibrug i uddrag 7.

Når man ser på deltagernes sproglige online praksisser, stemmer dette godt overens med deres metasproglige refleksioner, hvor forældrene fremhæves som den generation, der bruger emojis mest. Et eksempel på dette er uddrag 9, hvor en gruppe veninder i 40'erne skriver sammen for at arrangere julehygge hjemme hos Charlotte, inden de skal i biografen med deres døtre.

Uddrag 9: "Kære alle "

Messenger-korrespondance. Deltagere: Charlotte, Mette, Pia og Lisa

Dette uddrag er på mange måder repræsentativt for den måde, forældregenerationen i projektet bruger emoji's på. I uddraget kan vi eksempelvis se, hvordan der næsten forekommer emoji's i hver skrivetur. Hvis man sætter denne hyppige brug i relation til de unges måde at skrive på (som er eksemplificeret i uddrag 2), er det almindeligt, at der i en privat online interaktion mellem de unge forekommer flere skrivelser, hvor der ikke anvendes emoji's. Dette er ikke ensbetydende med, at de unge slet ikke anvender emoji's, men på baggrund af vores online etnografi i Messenger-grupperne finder vi, at der ofte kan være langt mellem emoji'erne, og at de ofte kun sender en eller to emoji's ad gangen. I dette uddrag er der flere eksempler på skrivelser, hvor der anvendes flere emoji's efter hinanden. Dette er tilfældet i Charlottes besked, hvor et juletræ, en snemand og en julemand sættes lige efter hinanden. Her er det hver enkelt emoji's ikoniske betydning (indsat i en betydningskæde af andre emoji's), der danner grundlaget for, hvordan ytringen skal forstås. Her

kan man argumentere for, at kæden af emojis, sammen med indholdet (gløgg og æbleskiver) og afsendelsestidspunktet (d. 3. december), skal indekseres julestemning eller -hygge. Det samme gør sig gældende for Mettes efterfølgende brug af tre efter hinanden stillede emojis (et ansigt med tungen ud ad munden, et grantræ og et hjerte), som kan tolkes som en understregelse af, at Mette ser frem til julehygge. Under vores online etnografi har vi observeret, at denne type sammensætning af emojis efter hinanden er mindre hyppigt forekommende hos de unge end hos de voksne. Når denne type af emojisammensætning forekommer hos de unge, er det ofte i form af ansigts-emojis, der sættes efter hinanden. I analysen af de voksnes emojibrug i dette uddrag er det vigtigt at anskue (og forstå) deres praksis i relation til en række andre sproglige træk, der ligeledes forbindes med voksen- eller forældresprog online. For eksempel består interaktionen af en række sproglige og kommunikative træk, som både de unge og voksne deltagere forbinder med en voksensproglig praksis: Det gælder den brev- eller e-mailliggende åbner *Kære* (besked 1 og 5), (en tilstræbt) korrekt tegnsætning, konsekvent brug af fuldt udskrevne former i stedet for forkortelser og lange beskedture (se også afsnit 6.4).

På baggrund af analyserne i dette afsnit ser vi, hvordan emojibrug bliver registreret som en semiotisk ressource associeret med en online voksen- eller forældrestil. Ydermere peger de unge deltagere på en sproglig forandringsproces, når de italesætter, hvordan de er blevet mere selektive i forhold til, hvornår og hvordan de bruger emojis, end de var tidligere. Flere af de unge deltagere giver imidlertid også udtryk for, at de sagtens kan forstå hinanden uden at sætte emojis, men understreger samtidig, at emojis er anvendelige, hvis man vil være meget eksplicit om, hvordan noget skal forstås. Hvis man ser på interaktionen mellem de unge i uddrag 2, hvor der ikke anvendes emojis, er det tydeligt, at de unge har kendskab og adgang til andre sproglige ressourcer, der på linje med emojis kan fungere som kontekstualiseringsmarkører, fx interjektionaler i form af skriftlige repræsentationer af latter (*abhahahahhahahaha*) eller andre udbrud (*nurgh*) samt hverdagsskriftsproglige forkortelser (eller netkronymer) som *omg* og *wtf*. Det interessante i denne forbindelse er, at disse træks betydningspotentialer i princippet ville

kunne udtrykkes med forskellige emojis. En yderligere forklaring på, at de unge i mindre grad anvender emojis til sådan kontekstualisering, er, at de unge ikke ”gider [...] at man skal til at ændre tastatur for at gå ind og vælge og så sidde og kigge dem ((emojierne)) igennem for hvad der passer til hvad man mener” (Laura, gruppeinterview). Ud over det besværlige i at vælge tastatur og de korrekte emojis er der ydermere et tidsaspekt forbundet med dette, idet Laura siger ”det har jeg ikke tid til”. Der er således ikke noget, der tyder på, at de unge ikke behersker eller har kompetencen til at anvende emojis, idet vi kan observere hvordan de (hyppigere) anvender emojis på eksempelvis Instagram, og at de i interviews redegør for, hvordan emojis kan have forskellige kontekstualiserende betydninger (fx understregning af ironi). Fravalget af emojis i private online kontekster kan snarere forklares med, at de unge anskuer dem dels som *kiksede* (uddrag 7) og dels som unødvendige og tidskrævende i kontekster, hvor der bl.a. er fokus på at opretholde et kommunikativt flow. Netop det, at kommunikativt flow og korte svar-tider udgør et centralt aspekt ved de unges online interaktion, skal vi se nærmere på i det næste afsnit.

5.4 Beskedlængde og kommunikativt flow

Både de unge og voksne deltagere giver udtryk for, at unge generelt skriver kortere beskeder end forældrene. Dette skal vi se nærmere på i uddrag 10, hvor interviewereren spørger ind til, hvad der karakteriserer unges kommunikation på de sociale medier:

Uddrag 10: ”Det skal være korte beskeder”

Interview. Deltagere: Andrea (AND) 16 år, Heidi (HEI) 16 år og Alex (ALE) 16 år. Interviewer: Andreas (XAS)

- 1 XAS: mm (.) okay så forkortelser er en ting (.) er der
- 2 andre ting som ligesom
- 3 AND: det er også man skal kunne svare hurtigt ikke
- 4 XAS: jo
- 5 AND: så det skal være (.) korte beskeder
- 6 HEI: ja
- 7 ALE: mm

8 AND: så man kan sådan (.) holde en normal samtale sådan
 9 der i længden og sådan noget
 10 HEI: mm
 11 XAS: ja
 12 HEI: og jeg ved også folk de altså jeg! er meget
 13 utålmodig så det det er andre unge også
 14 XAS: mm
 15 HEI: øh generelt til mange ting (.) men også når man
 16 skriver (.) så hvis de har skrevet en besked og man
 17 så sidder og er i gang med at skrive så (.) så meget
 18 tit så sender jeg dele af det
 19 XAS: mm
 20 AND: mm
 21 HEI: så de lige når øh skrive noget så skriver jeg noget
 22 nyt (.) så sådan trykker send ikke

Her italesættes hurtige svartider som en central norm for unges on-line kommunikation (l. 3). Motivationen for korte beskeder er således her at tage hensyn til andre (jævnealdrende) samtalepartnere, der ligesom dem selv er for *utålmodige* til at læse lange beskeder (l. 12-13). På baggrund af dette kan man argumentere for, at præferencen for korte beskeder er motiveret af at kunne svare hurtigt og således ikke skal anskues som økonomisering motiveret af tegnbeegrænsning. I forlængelse af dette efterlever mange unge også en praksis, hvor de deler længere beskeder op i mindre ture (l. 17-18). På den måde kan de sende større mængder information, mens de stadig kan overholde kravet om korte skriveture og svartider og således opretholde et ideal om et kommunikativt flow, som man kender fra talesproglige praksisser (l. 8 *en normal samtale*) – et ideal, som mange af de unge genkender i de interviews, vi har foretaget med dem.

I det følgende skal vi se, hvordan forældregenerationen forholder sig til det at skrive lange og korte beskeder. På baggrund af vores interviews med forældregenerationen er det tydeligt, at mange forældre genkender de unges 'korte' beskeder, hvilket også kommer til udtryk i uddrag 11. I uddraget møder vi Christina, som er mor til Lea. Konteksten for uddraget er, at Christina netop har vist feltarbejderen en række sms-korrespondancer med henholdsvis sin egen mor og datter. Her kan man se

et tydeligt mønster, der viser, at korrespondancerne med datteren består af kortere skriveure, mens skriveurene er længere, når hun skriver med sin mor. Derfor spørger feltarbejderen:

Uddrag 11: "Hun responderer jo ikke på det altså"

Media go-along-samtale. Deltagere: Christina (CHR) (Leas mor, 49 år).

Interviewer: Andreas (XAS)

- 1 XAS: er det noget du har tænkt over (.) at (.) om man
2 skriver længere eller kortere beskeder (.) til
3 for eksempel din mor eller til Lea
4 CHR: ((lang indånding)) jamen Lea hun responderer jo ikke
5 på det altså der skal det være enstavelses- nærmest
6 nogen gange ikke eller en en! sætning det er fint
7 (.) så får jeg svar på den så kan jeg spørge om
8 næste sætning
9 XAS: mm (.) ja (.) ja
10 CHR: hvis jeg skriver tre sætninger til Lea så svarer hun
11 på den første (.) eller den sidste (.) så svarer hun
12 ikke på alt det andet
13 XAS: ja okay ja (.) nej
14 CHR: så øh der kan man bedre sådan have en dialog med en
15 anden voksen

Christina genkender de unges praksis med at sende korte beskeder, og ifølge Cristina indvirker dette på, hvor lange beskeder hun kan skrive til sin datter. I modsætning til de unge, der ser de korte beskeder som et middel til at føre *en normal samtale* med et højt flow (uddrag 10, l. 8), giver Christina her udtryk for, at de korte beskeder er hæmmende og står i vejen for en *dialog* (l. 14), som man kan have *med en anden voksen* (l. 14-15). Uddrag 10 og 11 peger på, at de unge og deres forældre har forskellige opfattelser af, hvad der karakteriserer en online *dialog* eller *en normal samtale* online (uddrag 10, l. 8), og at dette bl.a. relateres til en norm om henholdsvis lange eller korte beskeder, som er hyppigt italesat blandt både de unge og deres forældre. Ydermere har vi generelt også observeret, at der er forskel på beskedlængden i de unges private

Messenger-grupper, når man sammenligner med de voksnes beskeder til jævnaldrende.

De unge og forældrenes præferencer for henholdsvis korte og lange beskeder skal ses i relation til de andre sproglige generationsforskelle, vi har peget på i vores analyser. Blandt de unge er korte beskeder med et højt kommunikativt flow normen og hænger bl.a. sammen med normerne for at bruge forkortelser (afsnit 5.1), ikke at bruge tid på korrekturlæsning (afsnit 5.2) og det, at de er mere selektive omkring, hvornår de bruger tid på at skifte tastatur og vælge emojis (afsnit 5.3). Omvendt er det normen blandt forældrene at have præference for længere beskeder, at bruge tid på korrekturlæsning, bruge emojis og at skrive ordene fuldt ud. Tilsammen udgør disse forskellige sproglige praksisser og normative orienteringer 'byggestenene' i de igangværende registergørelsesprocesser af online stile eller registre, der kan associeres med henholdsvis voksnes og unges online sprogbrug. Ydermere er det på baggrund af vores analyser også tydeligt, at både unge og de voksne genkender (og har en holdning til) hinandens normer for sprogbrug og sproglige online praksisser. Indtil nu har vi fokuseret på, hvordan de unge og deres forældres adskiller sig sprogligt og kommunikativt fra hinanden. I det følgende afsnit ser vi nærmere på, hvordan begge generationer ytrer et behov for nogle gange at tilpasse sig hinanden sprogligt, og at de til dette formål har forskellige strategier til rådighed.

6 SPROGLIG TILPASNING PÅ TVÆRS AF GENERATIONER

De to generationers kendskab til hinanden og hinandens normer for sprogbrug viser sig at være en nyttig ressource, når de skal tilpasse sig hinanden. Ved netop at skrue op (eller ned) for nogle af de sproglige og kommunikative træk, den anden generation bruger, kan de nemlig fremstå mere imødekommende over for hinanden, når de kommunikerer online. I dette afsnit vil vi primært fokusere på, hvordan de unge og voksne sprogbrugere tilpasser sig hinanden i forhold til emojibrug og beskedlængde. I uddrag 12 skal vi se, hvordan de unge giver udtryk for, hvordan de kan skrue op for brugen af emojis for at imødekomme deres forældres kommunikative stil:

Uddrag 12: ”Jeg bruger kun sådan der emojis når jeg skriver med min mor”

Media go-along samtale. Deltagere: Lea (LEA) 15 år, Maya (MAY) 16 år og Eva (EVA) 16 år. Interviewer: Andreas (XAS).

- 1 MAY: ej okay jeg bruger kun sådan der emojis når jeg
2 skriver med min mor
3 LEA: ja min mor
4 EVA: det gør jeg også
5 MAY: nej til chefer (.) og så ens mor (.) det er kun der
6 hvor jeg bruger emojis
7 LEA: ja
8 XAS: er det rigtig
[...]
9 EVA: men egentlig ikke jo det er kun når det er formelt
10 så skriver man hjerte eller sådan sådan for at være
11 venlig
12 MAY: ja (.) men det er kun kun sådan der min chef der
13 sender jeg lige en smile-emoji fordi der er man
14 venlig ikke
15 LEA: ja
[...]
16 EVA: min mor der er jeg bare nødt til det fordi hun gør
17 det ved mig
18 LEA: ja
19 EVA: det virker mærkeligt ikke at gøre det igen

I dette uddrag ser vi, hvordan det at spejle mødrenes brug af emojis bliver en måde, hvorpå de unge kan konvergere til mødrenes online sproglige stil. Eva fremhæver endvidere, hvordan det kan fremstå markeret ikke at spejle mødrenes emojibrug. Når man ser på Eva og hendes mors sms-korrespondancer, er det tydeligt at se, hvordan hun også tilpasser sin emojibrug i praksis. Det er imidlertid interessant, at hendes tilpasning nærmest fremstår ritualiseret, idet hun udelukkende anvender én type af emojis i beskederne – et rødt hjerte. Ydermere er

det interessant, at denne hjerte-emoji (og alle andre emojis for den sags skyld) er stort set fraværende i hendes sms-korrespondancer med sin far. Dette kan skyldes, at faren med få undtagelser heller ikke bruger emojis i sine beskeder til Eva. Det tyder således på, at Eva konvergerer sin sproglige stil forskelligt alt afhængigt af om hun skriver med sin mor eller far. I dette uddrag er det imidlertid også interessant at se, hvordan de unge også konvergerer deres emojibrug i mere formelle situationer – eksempelvis når de skriver med deres chef (l. 12). Motivationen for at konvergere sprogligt i denne type korrespondancer er, at man vil fremstå *venlig* (l. 14), hvorfor man kan argumentere for, at emojibrug kan tilskrives en formel høflighedsfunktion i sådanne situationer. Ydermere stemmer motivationen for sproglig tilpasning i dette tilfælde overens med den antagelse, at sprogbrugere akkommoderer dels for at opnå social anerkendelse hos andre samtalepartnere og dels for at kommunikationen foregår så uproblematisk og effektivt som muligt (Giles et al. 1991:18-20).

I de følgende to uddrag skal vi se nærmere på motivationen for, at de unge kan vælge at konvergere deres emojibrug, når de skriver med deres forældre. I uddrag 13 bliver de unge spurgt, om de bruger emojis med deres forældre:

Uddrag 13: ”Hvis man lige skal fedte lidt”

Interview. Deltagere: Jamir (JAM) 16 år, Molly (MOL) 16 år og Stephanie (STE) 16 år. Interviewer: Andreas (XAS).

- 1 MOL: det kommer an på øh hvad jeg skal skrive (.) hvis
- 2 jeg skal sådan have et eller andet eller må et
- 3 eller andet så kommer der hjerter på men hvis det
- 4 er ligegyldigt så er det bare uden
- 5 XAS: okay (.) haha
- 6 STE: hvis man lige skal fedte lidt (.) så!
- 7 JAM: haha
- 8 STE: så! kan man godt

De unge kan altså tilpasse deres emojibrug, hvis de ønsker at opnå noget socialt, eksempelvis hvis de vil øge deres chancer for at få tilladelse til noget eller få noget af deres forældre (l. 1-2). Stephanie uddyber ydermere, hvordan man kan indsætte emojis i beskeder, *hvis man lige skal fedte lidt* (l. 6 og 8). I sådanne tilfælde kan emojibrug også anskues som en nedtoningsstrategi i face-truende aktiviteter, hvor man risikerer at få afslag på en anmodning. På denne måde kan de unge rent sprogligt imødekomme deres forældre ved at anvende flere emojis, end de normalt gør. I denne sammenhæng handler det selvfølgelig ikke kun om at anvende emojis, men også om at anvende de 'rigtige' emojis i forhold til det, man gerne vil opnå – i Mollys tilfælde er der tale om hjerte-emojis (l. 3). I uddrag 14 skal vi se, hvordan Maya anvender emojis i en situation, hvor hun skal bede sin bonusfar om en tjeneste:

Uddrag 14: "Hej søde Brian"

Sms-korrespondance. Deltagere: Maya (16 år) og Brian (35 år) (Mayas stedfar)

I denne sms-korrespondance ser vi et eksempel på, hvordan emojis kan anvendes strategisk af de unge til at opnå det, de gerne vil i interaktionen med deres forældre. Brugen af emojis i dette uddrag fremstår nemlig alt andet end tilfældig, idet den står i tydelig kontrast til den mere begrænsede emojibrug, vi ellers har observeret i mange af Mayas beskeder. Kombinationen af emojierne og det kærlige adjektiv *søde* (som heller ikke er noget, hun normalt indleder sine beskeder med) tyder på, at Maya forsøger at virke særligt imødekommende over for Brian. Dette kan ses som en kommunikativ strategi, der gør, at han får sværere ved at afslå hendes anmodning. Brians respons, hvor han spørger, hvad han

får til gengæld (bemærk dollar-emojien), kan tolkes som, at han godt er klar over, at Maya søger at opnå noget bestemt med sin konvergerende og strategiske sprogbrug. At dette er tilfældet, understøttes yderligere af Mayas forældres metasproglige kommentarer til denne besked i en media go-along-samtale. Med henvisning til beskeden siger Sara grinende: ”Så kommer der lige hjerter på”, hvilket understøtter vores tolkning af, at beskeden dels fremstår konvergerende, og dels at hendes emojibrug fremstår markeret i forhold til den måde, hun normalt skriver på. Sara fortsætter: ”Så ved hun godt lige hvor hun skal”, men afbrydes af Brian, der supplerer ”der skal lige trykkes lidt der”. Således fremstår det som om, de genkender hendes brug af emojis som en strategisk handling, hun kan anvende til at opnå det, hun gerne vil.

Det er imidlertid ikke kun de unge deltagere, der ytrer et behov for at tilpasse deres sproglige stil til forældrene. Også blandt forældrene italesættes emojis som et kommunikativt træk, man kan tilpasse for at imødekomme ens børn. Her fortæller Sigrid, hvordan hun tilpasser sin emojibrug forskelligt, alt efter hvem af hendes to børn, hun skriver med. Hun forklarer dette med, at børnene har to forskellige stilarter, idet hun siger:

Uddrag 15: ”To forskellige stilarter”

Interview. Deltagere: Sigrid (SIG) 56 år (Luna og Jacobs mor). Interviewer: Thomas (XTN).

- 1 SIG: to forskellige stilarter om det er Jacob eller om
- 2 det er Luna
- 3 XTN: okay
- 4 SIG: fordi Jacob er ikke til emojis overhovedet
- 5 XTN: nej ((siges leende))
- 6 SIG: altså og sådan er det bare haha
- 7 XTN: har du hvordan har du lært det ((siges leende))
- 8 SIG: jamen det siger han jo bare

Her ser vi, hvordan forældrene også kan konvergere deres emojibrug, når de interagerer med deres børn. Ligesom de unge, der kunne bruge emojis som led i en tilpasningsstrategi, kan forældrene altså modsat helt undlade at skrive emojis som led i en lignende strategi. Ydermere er det interessant, at Sigrid giver udtryk for, at hun akkommoderer forskelligt alt efter, om hun skriver til sin søn eller datter, idet de skriver på forskellige måder (se Hansen 2021 for en uddybet analyse af morens emoji praksis med børnene). Det er imidlertid ikke kun gennem emojibrug, at forældrene kan konvergere deres sproglige stil. En anden tilpasningsstrategi, som flere forældre beskriver, er at sende korte beskeder. Eksempelvis fremhæver Monika (47 år), som er mor til en af de unge deltagere, hvordan hun skriver korte beskeder til sine børn: ”du kan se mine er bliver heller ikke lange [...] og det er jo et eller andet med jeg tænker øh jeg prøver at tilpasse mig noget” (Media go-along-samtale med Monika). En lignende overvejelse omkring beskedlængde så vi også italesat blandt en af de andre forældre i uddrag 11. Således bliver det at producere korte skrivelser en kommunikativ ressource til tilpasning på linje med den måde, hvorpå både unge og voksne kan konvergere deres emojibrug.

7 KONKLUSION

Vi har i denne artikel undersøgt sproglige generationsforskelle blandt en gruppe unge og deres forældre med særligt fokus på deres sprogbrug i private online kontekster. Vores analyser viser, at de unge og de voksne deltageres online sprogbrug adskiller sig fra hinanden. Overordnet set kan vi konkludere, at de unge og deres forældre har forskellige normer for digitalt medieret sprogbrug, når man fokuserer på deres brug af hverdagssproglige forkortelser, korrektur- og tegnsætningspraksisser, emojibrug og beskedlængde. Mere specifikt har vi vist, hvordan de unge italesætter en generel forventning om, at kommunikationen på de sociale medier skal have et højt kommunikativt flow. De orienterer sig således mod en stil, hvor idealet er at skrive hurtigt og på den måde fremstå nærværende. Dette opnås, ifølge de unge deltagere, ved at skrive korte beskeder, bruge hverdagssproglige forkortelser og begrænse det, de anskuer som tidskrævende kommunikative processer: fx at rette/korrekturlæse deres beskeder, sætte komma samt finde og sende pas-

sende emojis. Hvad angår emojis, understreger de unge i imidlertid, at disse kan have vigtige kontekstualiserende funktioner, hvis man eksempelvis ønsker at være meget eksplicit om, hvordan det skrevne skal forstås. I modsætning til de unge viser vores analyser, hvordan de voksne deltagere beskriver korrekt og fyldestgørende online kommunikation som deres normative ideal, hvilket resulterer i en kommunikationskultur, der indebærer at sende længere beskeder, der er korrekturlæste og akkompagneret af emojis.

På baggrund af de sproglige og kommunikative generationsforskelle, vi har peget på i vores analyser, kan man argumentere for, at de unge og deres forældre har forskellige forventninger til og forståelser af, hvad der karakteriserer selve kommunikationssituationen, når de interagerer i private online kontekster på de sociale medier. I forlængelse heraf kan vi også konkludere, at deres kommunikative præferencer har indflydelse på, hvilken status den ortografiske standard tillægges. For forældregenerationen er overholdelse af den ortografiske standard associeret med høj status, hvilket manifesterer sig i deres (for nogle omhyggelige) rette-praksisser samt fokus på korrekthed og tegnsætning i deres egne og deres børns beskeder. Til sammenligning har vi vist, hvordan de unge ikke tillægger den ortografiske standard eller korrekt tegnsætning den samme betydning, som deres forældre. På baggrund af de unges (og deres forældres) metasproglige refleksioner kan vi konkludere, at de unge ikke prioriterer korrekt stavning, korrekturlæsning og tegnsætning i private interaktioner med jævnaldrende (se Hansen 2021 for en mere nuanceret gennemgang af standardens status blandt unge i henholdsvis semi-offentlige og private kontekster).

En central indsigt fra vores analyser er, at de unge og deres forældre ikke kun er refleksive omkring deres egne normer for sprogbrug. De er også opmærksomme på, hvordan andre generationer bruger sprog anderledes end dem selv, når de kommunikerer online. I analyserne af sproglig tilpasning peger vi på, at fordi deltagerne er opmærksomme på de generationelle forskelle, kan de anvende denne viden til at tilpasse sig andre generationers sprogbrug, hvilket vi har vist, at de også nogle gange gør i praksis. Vi har illustreret, at både de unge og deres forældre ytrer et behov for at tilpasse deres sprogbrug til hinanden. I vores analyser viser vi, hvordan de gør dette for at opnå bestemte sociale formål:

fx at fremstå mere imødekommende eller opnå noget socialt samt at sørge for, at kommunikationen foregår så uproblematisk som muligt. Til disse formål, finder vi, at deltagerne har flere tilpasningsstrategier. De unge kan eksempelvis bruge emojis strategisk, og nogle går mere op i korrektur, når de kommunikerer med deres forældre, mens nogle af forældrene for eksempel sender kortere beskeder og færre emojis, når de skal tilpasse sig deres børn.

I store træk stemmer vores undersøgelse af sproglige generationsforskelle overens med en stereotyp opfattelse af, at unge er innovative og kreative sprogbrugere, mens voksne fremstår mere konservative. Vi fandt imidlertid én undtagelse – nemlig brugen af emojis, der på tværs af begge generationer bliver registreret som et forældre- eller voksenfænomen. Dette resultat er særligt interessant, idet det bryder med en stereotyp opfattelse af, at emojibrug er et sprogligt fænomen, der er associeret med unges online sproglige praksisser og kreative online sprogbrug generelt. Vores undersøgelse peger således på et muligt skift i emojiernes status fra et ungdoms- til voksenfænomen, hvilket tyder på, at emojibrug er underlagt en igangværende sproglig forandringsproces (se uddrag 7), der er kendetegnet ved, at emojis bevæger sig fra at være et kreativt ungdomstræk til et semiotisk træk, der associeres med voksensprog. Hvorvidt denne mulige og igangværende registergørelsesproces også afspejles i de unges og voksnes digitale sproglige praksisser i offentlige og semi-offentlige online kontekster, er et spørgsmål, der lægger op til fremtidige undersøgelser. Ydermere vil det være interessant at undersøge de sproglige generationsforskelle, vi peger på i denne artikel, på tværs af private og offentlige online kontekster samt kvantitativt på tværs af forskellige aldersgrupper.

Overordnet set kan vi på baggrund af denne undersøgelse konkludere, at hverdagsskriftsproget på de sociale medier er præget af sproglig variation og forskelligartethed, og at sproglige online stile er underlagt de samme registergørelsesprocesser, som vi også kender fra talesproget (se også Stæhr 2015b). Det forhold, at begge generationer genkender hinandens normer for sprogbrug og italesætter sproglige generationsforskelle, er ydermere interessant, idet det peger på, at digitalt medieret sprogbrug er blevet en normaliseret del af de unge og deres forældres hverdagsinteraktion. Vi kan således konkludere, at de unges forældre

ikke blot har taget de sociale medier til sig – de er også blevet digitale sprogbrugere med deres egne karakteristiske (og måske endda stereotypiske) stilistiske normer og kommunikative træk.

Marianne Haugaard Hansen

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet

mariannehansen@hotmail.com

Andreas Candefors Stæhr, lektor

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet

andst@hum.ku.dk

TAK

Projektet *SoMeFamily* er finansieret af Danmarks Frie Forskningsfond: Sapere Aude DFF-starting Grant.

LITTERATUR

Agha, A. 2007. *Language and social relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

DOI: 10.1017/cbo9780511618284.006.

Andersen, E.M. 2015. *What's your problem?* Ph.d.-afhandling. Odense. Syddansk Universitet

Andersen, E.M., & M. Rathje. 2019. Age and stage of life categorizations used to moralize in online social conflict. *Discourse, Context & Media* 28. 19–26.

DOI: 10.1016/j.dcm.2019.02.001.

Androutsopoulos, J. 2011. Language change and digital media: A review of conceptions and evidence. T. Kristiansen & N. Coupland (red.), *Standard languages and language standards in a changing Europe*, 145–161. Oslo: Novus.

Androutsopoulos, J. & A. Georgakopolou. 2004. *Discourse constructions of youth identities*, 1–26. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/pbns.110.01and.

Androutsopoulos, J. & A. Stæhr. 2018. Moving methods online: Researching digital language practices. A. Creese & A. Blackledge (red.), *The Routledge handbook of language and superdiversity*, 118–132. London: Routledge.

Barton, D. & C. Lee. 2013. *Language online: investigating digital texts and practices*. Abingdon: Routledge. DOI: 10.4324/9780203552308.

Blommaert, J. 2010. *The sociolinguistics of globalization*. New York: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/cbo9780511845307.

- Cheshire, J. 2005. Age and generation-specific use of language. U. Ammon, N. Dittmar, K. Mattheier, & P. Trudgill (red.), *Sociolinguistics: an introductory handbook of the science of language and society*, 1552–1563. Berlin: Mouton de Gruyter. DOI: 10.1515/9783110171488.2.8.1552.
- Christensen, T.K., T.J. Jensen & A.C. Stæhr. 2018. Funktionel grammatik: Grammatik i de sociale medier. A.C. Stæhr & K.K. Mortensen (red.), *Sociale medier og sprog: Analytiske tilgange*, 61–92. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Coupland, N. 1997. Language, ageing and ageism. A project for applied linguistics? *International Journal of Applied Linguistics* 7. 26–48. DOI: 10.1111/j.1473-4192.1997.tb00102.x.
- Coupland, N. 2004. Age in social and sociolinguistic theory. J.F. Nussbaum & J. Coupland (red.), *Handbook of communication and aging research*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9781410610171-11.
- Danesi, M. 2017. *The semiotics of emoji. The rise of visual language in the age of the internet*. London: Bloomsbury Academic.
- Danmarks statistik. 2018. *It-anvendelse i befolkningen*. 1. november 2018. <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/GetPubFile.aspx?id=29448&sid=itbef2018> (tilgået 28. august 2020)
- Dragojevic, M., J. Gasiorek & H. Giles. 2016. Accommodative strategies as core of the theory. H. Giles (red.), *Communication accommodation theory: Negotiating personal relationships and social identities across contexts*, 36–59. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/cbo9781316226537.003.
- Dresner, E. & S.C. Herring. 2010. Functions of the nonverbal in CMC: Emoticons and illocutionary force. *Communication Theory* 20(3). 249–268. DOI: 10.1111/j.1468-2885.2010.01362.x.
- Eckert, P. 1997. Age as a sociolinguistic variable. F. Coulmas (red.), *The handbook of sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishers. DOI: 10.1002/9781405166256.ch9.
- Ellison, N.B., & D. Boyd. 2013. Sociality through social network sites. W.D. Dutton (red.), *The Oxford handbook of internet studies*, 151–172. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199589074.013.0008.
- Giles, H., N. Coupland & J. Coupland. 1991. Accommodation theory. Communication, context, and consequence. H. Giles, J. Coupland, & N. Coupland (red.), *Contexts of Accommodation: Developments in Applied Sociolinguistics*, 1–68. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/cbo9780511663673.001.

- Goffman, E. 1955. On face-work. *Psychiatry* 18(3). 213–231. DOI: 10.1080/00332747.1955.11023008.
- Gumperz, J. J. 1982. *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1057/9781137024930.0013.
- Hansen, M.H. 2021. *Sproglige generationsforskelle på de sociale medier: En sproglig etnografisk undersøgelse af unge og deres forældres sprogbrug online*. Københavnerstudier i tosprogethed. København: Københavner Studier i tosprogethed.
- Hougaard, T.T. 2004. *Nærmest en leg: En undersøgelse af sprog og interaktion i dansk webchat*. Ph.d.-afhandling. Aarhus Universitet.
- Hougaard, T.T. 2014. Sproglige forandringer i de nye medier: Fra chatstil til hashtagpoesi. *Sprogbrug i de nye medier*. NyS 46. 39–66. DOI: 10.7146/nys.v46i46.17524.
- Hougaard, T.T. 2020. *Emoji*. Århus: Århus Universitetsforlag
- Hyttel-Sørensen, L. & A. Stæhr. 2014. Normativitet som social ressource på Facebook. *Sprogbrug i de nye medier*. NyS 46. 67–102. DOI: 10.7146/nys.v46i46.17525.
- Jensen, J.N. & M. Rathje. 2004. *Rigtigt kort: Anbefalede forkortelser*. København: Gyldendal
- Jørgensen, J.N. 2001. Multi-variety code-switching in conversation 903 of the Køge project. J.N. Jørgensen. *En køn strid. Sprog, magt og køn hos tosprogede børn og unge*, 117–137. København: Roskilde Universitetsforlag,
- Jørgensen, K.M. 2016. The media go-along: Researching mobilities with media at hand. *MedieKultur: Journal of Media and Communication Research* 60. 32–49. DOI: 10.7146/mediekultur.v32i60.22429.
- Kemp, N., C. Wood & S. Waldron. 2014. Do I know it's wrong: children's and adults' use of unconventional grammar in text messaging. *Reading and Writing* 27(9). 1585–1602. DOI: 10.1007/s11145-014-9508-1.
- Labov, W. 1972. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lanza, E. & K.V. Alexander. 2019. Family language practices in multilingual transcultural families. S. Montanari & S. Quay (red.), *Multidisciplinary perspectives on multilingualism: The fundamentals*, 229–252. Berlin: Mouton de Gruyter. DOI: 10.1515/9781501507984-011.
- Leppänen, S. 2007. Youth language in media contexts: Insights into the functions of English in Finland. *World Englishes* 26(2). 149–169. DOI: 10.1111/j.1467-971x.2007.00499.x.

- Lexander, K.V. & J. Androutsopoulos. 2021. Working with mediagrams. A methodology for collaborative research on mediational repertoires in multilingual families. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 42 (1). 1–18. DOI: 10.1080/01434632.2019.1667363.
- Livingstone, S. & Haddon, L. 2009. *Kids online: Opportunities and risks for children*. Bristol: Policy Press. DOI: 10.2307/j.ctt9qgvds.6.
- Madianou, M., & D. Miller. 2013. *Migration and new media: Transnational families and polymedia*. London and New York: Routledge. DOI: 10.4324/9780203154236-4.
- Monka, M. 2018. Sociolingvistik: Sociolingvistik - Dialektbrug på tværs af online- og offlinekontekster. A.C. Stæhr & K.K. Mortensen (red.), *Sociale medier og sprog: Analytiske tilgange*, 29–60. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Mortensen, K.K. & A.C. Stæhr. 2018. Introduktion: Sprog og sociale medier. A.C. Stæhr & K.K. Mortensen (red.), *Sociale medier og sprog: Analytiske tilgange*, 9–26. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Ochs, E. 1992. Indexing Gender. A. Duranti & C. Goodwin (red.), *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon*, 335–358. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pérez-Sabater, C. & Montero-Fleta, B. 2015. A first glimpse at mobile instant messaging: Some sociolinguistic determining factors. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics* 51(3). 411–431. DOI: 10.1515/psic-2015-0016.
- Rampton, B., J. Maybin & K. Tusting (red.). 2007. Linguistic ethnography and interdisciplinarity. Opening the discussion. *Journal of Sociolinguistics* 11(5). DOI: 10.1111/j.1467-9841.2007.00340.x.
- Rathje, M. 2010. *Generationssprog*. *Dansk Sprognævns skrifter* 43. København: Dansk Sprognævn.
- Rathje, M. 2018. Genre og kontekst: Verbale kortformer i unges digitale tekster og skoletekster. A.C. Stæhr & K.K. Mortensen (red.), *Sociale medier og sprog: Analytiske tilgange*, 93–120. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Rotne, L. 2009. LEET/1337, reverse eller popsprog? Om unges akrobatik på hjemmesiden Arto. *Nyt fra Sprognævnet* 2. 4–9.
- Silverstein, M. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & Communication*, 23(3). 193–229. DOI: 10.1016/s0271-5309(03)00013-2.
- Stark, L. & K. Crawford. 2015. The conservatism of emoji. Work, affect, and communication. *Social Media + Society*. July-December. 1–11. DOI: 10.1177/2056305115604853

- Stæhr, A. 2015a. Sociale medier og hverdagssprog. F. Gregersen & T. Kristiansen (red.), *Hvad ved vi nu – om danske talesprog?*, 153–164. København: Sprogforandringscentret.
- Stæhr, A. 2015b. Reflexivity in Facebook interaction: Enregisterment across written and spoken language practices. S. Leppänen, J. Møller & T. Nørreby (red.), *Authenticity, Normativity and Social Media. Discourse, Context and Media* 8. 30–45. DOI: 10.1016/j.dcm.2015.05.004.
- Stæhr, A. 2016a. Normativity as a social resource in social media practices. L.M. Madsen, M.S. Karrebæk & J.S. Møller (red.), *Everyday languaging. Collaborative research on the language use of children and youth. Trends in Applied Linguistics*, 71–94. Berlin: Mouton De Gruyter. DOI: 10.1515/9781614514800-004.
- Stæhr, A. 2016b. Languaging and normativity on Facebook. K. Arnaut, M. Spotti & M.S. Karrebæk (red.), *Engaging superdiversity: Recombining spaces, times and language practices*, 170–195. Bristol/Philadelphia: Multilingual Matters. DOI: 10.21832/9781783096800-010.
- Stæhr, A.C. 2018. Sproglig etnografi: Refleksivitet og sociale medier. A.C. Stæhr & K.K. Mortensen (red.), *Sociale medier og sprog: Analytiske tilgange*, 217–251. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Stæhr, A.C. & T.R. Nørreby. Under udgivelse. The metapragmatics of mode alternation. J. Androutsopoulos (red.), *Polymedia and digitally mediated interaction. Pragmatics & Society*.
- Tagg, C. & P. Seargeant. 2017. Negotiating social roles in semi-public online contexts. S. Leppänen, E. Westinen & S. Kytölä (red.), *Social media discourse, (dis)identifications and diversities*, 211–234. New York: Routledge. DOI: 10.4324/9781315624822.
- Thurlow, C. 2006. From statistical panic to moral panic. The metadiscursive construction and popular exaggeration of new media language use in the print media. *Journal of Computer Mediated Communication* 11(3). 667–701. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2006.00031.x.

Transskriptionsnøgle

Uddragene er udskrevet efter følgende konventioner:

(.)	Kort pause
(tal)	Pause – tallet markerer antal sekunder
ha	Latter
ord!	Emfase
XXX	Uforståelig tale
o:rd	Forlængelse af lyd
ord-	Uafsluttet ord
((ord))	Kommentar
[...]	Udeladte passager
”ord”	Stiliseret udtale

Hvad retter de?

Nyindskrevne studerendes revision af universitetsopgaver

**ALEXANDRA HOLSTING, MARIANNE RATHJE,
JESPER TINGGAARD SVENDSEN OG ANNA VIBEKE LINDØ**

ABSTRACT

I forlængelse af tidligere undersøgelser af nyindskrevne studerendes tekster, der viser, at de studerende laver forholdsvis mange fejl på det formelle niveau (dvs. tegnsætning, ortografi og grammatik), beskriver nærværende artikel et eksperiment, der har til formål at undersøge, hvad nyindskrevne studerende retter – og ikke retter – når de bliver instrueret i at læse korrektur på deres tekster. Vores konklusion er, at de studerende på et overordnet niveau kun får udryddet en mindre del af deres fejl, dels fordi kun en del af disse adresseres i korrekturprocessen, dels fordi korrekte former i nogle tilfælde rettes til ukorrekte, og dels fordi de studerende i nogle tilfælde tilføjer ny tekst, der indeholder nye fejl. Ift. hvilke sproglige niveauer der rettes med succes og det modsatte, viser undersøgelsen, at det især er fejl på tegnsætnings- og ortografiniveau, der er problematiske: Her rettes der forholdsmæssigt sjældent, og hvis der gør, er det ofte med nye fejl til følge. Modsat forekommer leksikalske og syntaktiske fejl forholdsvis sjældent, mens disse rettes relativt ofte. Resultaterne peger dermed på, at nogle fejltyper relativt nemt identificeres og korrigeres gennem korrekturlæsning, mens andre udgør større problemer og må adresseres mere målrettet i undervisningen.

EMNEORD: sproglige fejl, ortografi, tegnsætning, korrekturlæsning

1 INDLEDNING

I nærværende artikel gennemgår og diskuterer vi resultaterne af en undersøgelse af nyindskrevne danskstuderende på Syddansk Universitets kompetencer i forhold til tegnsætning, retstavning og grammatik, således som disse kommer til udtryk, når de studerende under et vist tidspres forfatter en akademisk tekst, som de efterfølgende får mulighed for at læse korrektur på. Undersøgelsen ligger i forlængelse af Blom et al. (2017) og Rathje (2019), der på baggrund af lignende data konkluderer, at der i nyindskrevne studerendes tekster forekommer relativt mange fejl af ovennævnte typer. Formålet med det eksperiment, der

præsenteres i denne artikel, er at undersøge, i hvilket omfang disse fejl elimineres, hvis den studerende gives særskilt tid til korrekturlæsning. Vores antagelse er, at tekster udarbejdet under tidspres vil udvise relativt mange fejl, men at en fokuseret korrekturlæsning vil resultere i væsentlige forbedringer på tekstens korrekthedsniveau.

I undersøgelsen ser vi dels på omfanget og karakteren af de fejl, de studerende begår, når de i første omgang udarbejder deres tekst, og dels på, hvor mange og hvilke fejl de korrigerer, når de efterfølgende læser korrektur. Den opgave (studiestartsprøve), der udgør data i vores undersøgelse, fordrer, at de studerende skal redegøre for et tema (proformers kohæSSIONsskabende funktion), som de formodentlig har begrænset kendskab til forud for udarbejdelsen af teksten, og som de også forventes at sætte sig ind i og anvende i en analyse inden for studiestartsprøvens afmålte tid. Opgaven må derfor siges at være indholdsmæssigt udfordrende, og det vil være naturligt, hvis de studerende har mindre overskud til at have fokus på tekstens formelle niveau og i forlængelse heraf vil lave relativt mange sproglige fejl, uden at dette nødvendigvis siger noget endeligt om deres kompetencer på dette niveau.

Tidligere undersøgelser af forbedringspotentialet i forbindelse med korrekturlæsning har peget på, at korrekturlæsning er produktiv; således viser Polio, Fleck og Leader (1998), at et afmålt tidsrum til skribentens egen korrekturlæsning kan føre til væsentlige forbedringer på korrekturniveau i tekster udarbejdet i forbindelse med andetsprogsundervisning. Dette understøttes af Hull (1987), der dog peger på, at collegestuderende finder væsentligt færre fejl ved korrekturlæsning af egne tekster, sammenlignet med korrekturlæsning af andres tekster. I vores undersøgelsesdesign (se afsnit 3) har vi i forlængelse af Murray (1978) fokus på *external revision*, dvs. den egentlige korrekturlæsning, der har til formål at ændre ukorrekte former til korrekte former. Vi har med vores undersøgelsesdesign således fokus på, hvilke ændringer der foretages i teksterne under korrekturlæsningsprocessen, og hvorvidt disse forbedrer tekstens sproglige korrekthed.

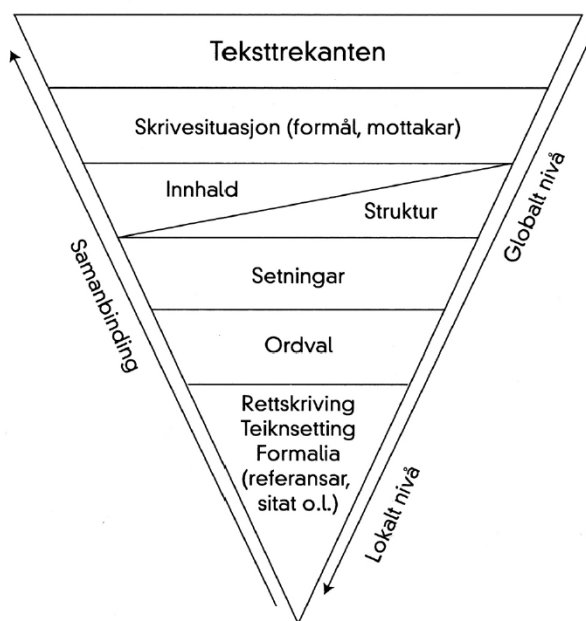
Artiklens opbygning er som følger: I afsnit 2 gør vi rede for, hvad vi forstår ved fejl og ændringer, og dermed, hvad vi undersøger og ikke undersøger. I afsnit 3 præsenterer vi vores data og metode i forhold til registrering og kategorisering af fejl og ændringer i de studerendes

tekster. I afsnit 4 præsenterer vi resultaterne, og i afsnit 5 diskuterer vi disse. I afsnit 6, konklusionen, peger vi på, hvad vores resultater kan bruges til i en skrivepædagogisk sammenhæng.

2 TEORI OG BEGREBSAFKLARING

Akademisk skrivning er en kompleks proces, der involverer en række forskellige niveauer, hvilket fx kan illustreres med Dysthe et al.s (2000) teksttrekant, gengivet i figur 1.

FIGUR 1. TEKSTTREKANTEN (DYSTHE ET AL. 2000: 46)

Modellen illustrerer de centrale niveauer i den akademiske tekst, yderligere inddelt i et globalt og et lokalt niveau. Niveauerne er bundet sammen, således at den særlige kontekst, der gælder for akademiske tekster, manifesterer sig som en særlig *tekststruktur* med genrespecifikke strukturelementer som fx redegørelse for teori og metode, analyse, diskussion og konklusion. De enkelte strukturelementer er konstitueret af genrespecifikke *sætningskonstruktioner* og – på et mere lokalt niveau

– af fagspecifikke *ord*. På disse niveauer kan man tale om, at den studerende som tekstens afsender udtrykker sig mere eller mindre adækvat i forhold til den situation, teksten skal fungere i (se fx Schleppegrell 2001, 2004). I trekantens spids drejer det sig dog snarere om korrekthed end om adækvathed. Her optræder fænomener, der er normativt reguleret, og som i høj grad er kontekstafhængige, forstået således at fx retstavning og tegnsætning er underlagt de samme regler, uanset om der er tale om akademiske tekster eller ej. I forlængelse af Dyvik (2003) kan vi beskrive modellens øvre niveauer som reguleret af operative normer eller konventioner, mens det nederste niveau er reguleret af præskriptive normer, formuleret af bestemte autoriteter som fx Dansk Sprognævn.

Vores fokus i artiklen ligger på de fænomener, der kan beskrives i forhold til dikotomien korrekt/ukorrekt. Disse fænomener omfatter tegnsætning og retstavning (herunder morfologi), men også niveauerne ordvalg (leksis) og sætninger (syntaks) i det omfang, der kan tales om korrekte og ukorrekte valg. Mens der inden for tegnsætning og retstavning kun i svag grad tillades variation, ser det anderledes ud for leksik og syntaks. Eksempel (1) og (2) fra vores materiale illustrerer hhv. et ukorrekt leksikalsk valg (*ikke* for *enig*) og et ukorrekt syntaktisk valg (i form af anakoluti):

- (1) Han en er anaforisk reference til Jacob Thøgersen, men hvem er ham, som Thøgersen ikke er ikke med? (Tekst 22A)
- (2) I linje 32-34 redegøres der for, at danskernes overbevisning om deres kommaterering, men det er, som om der er for meget information mellem, således en uklarhed opstår. (Tekst 12A)

Eksempel (3) viser, hvordan en studerende i sin korrekturproces ændrer en korrekt leksikalsk form (*afsnittet*) til en anden korrekt form (*underafsnittet*), mens den studerende i eksempel (4) bl.a. ændrer en korrekt syntaktisk struktur til en anden korrekt syntaktisk struktur (paratakse med *og* og *for* omskrives til hypotakse med *hvilket* og *da*):

- (3) a. I afsnittet fungerer de og vi som anaforiske referencer, da disse ord henleder til det foregående Dansk Sprognævn og danskernes. (Tekst 13A)
- b. I underafsnittet fungerer de og vi som anaforiske referencer, da disse ord henleder til det foregående Dansk Sprognævn og danskernes. (Tekst 13B)

- (4) a. Jeg synes ikke at teksten får brugt alle sine pronominer på en vellykket facon, og det er ærgerligt, for det forvirrer mere end det gavner og tager fokus væk fra en ellers spændende artikel. (Tekst 12A)
- b. Jeg mener dermed ikke at teksten får brugt alle sine pronominer på en vellykket facon, hvilket er ærgerligt, da det forvirrer mere end det gavner og tager fokus væk fra en ellers spændende artikel. (Tekst 12B)

Her adresserer ændringerne ikke sproglige valg, der kan betragtes som korrekte/ukorrekte, men snarere former og strukturer, der kan beskrives som mere eller mindre adækvate i den pågældende kontekst. I anden sammenhæng (Svendsen et al. under udgivelse) har vi behandlet den type ændringer, der kan iagttages i (3) og (4), og som i nogle tilfælde synes at have til formål at give sproget et mere akademisk præg. I forhold til korrekthed, der er genstand for nærværende undersøgelse, gør ændringerne i (3) og (4) ingen forskel.

I artiklen bruger vi gennemgående betegnelsen *fejl* fremfor fx *afvigelser* om de fænomener, der ses i fx (1) og (2). Vi låner os her op ad Rathje (2013), der betragter afvigelser som former, der ikke er i overensstemmelse med en officielt defineret norm, men som betragtes som acceptable i en given kontekst (fx på sociale medier), mens fejl betegner former, der strider mod den officielt definerede norm og ikke kan betragtes som acceptable i den konkrete kontekst. I den givne kontekst – akademisk opgave på universitetet – er der jævnt hen et sammenfald mellem afvigelse og fejl, eftersom universiteterne i lighed med andre offentlige institutioner er underlagt *Lov om dansk retskrivning* (Børne- og Ungeministeriet 1997).

I forhold til korrekturlæsningsprocessen og de forskelle i tekstens

forskellige versioner, denne medfører, bruger vi betegnelsen *ændringer* fremfor fx *rettelser* eller *korrektioner*. Det skyldes, at de studerende i korrekturlæsningsprocessen ikke begrænser sig til at ændre en form til en anden, men i nogle tilfælde også ændrer indhold ved at tilføje og fjerne tekst i forskelligt omfang, hvorved fejlbehæftede former kan bortfalde eller komme til. En yderligere opdeling af ændringerne uddybes i afsnit 4.

3 DATA

Denne artikels data er indsamlet af forskergruppen *SpUni – Skriftsprog-
lighed på Universitetet* (se også Blom et al. 2017, Rathje 2013, 2019, Svendsen et al. under udgivelse) og udgøres af 29 universitetsopgaver udarbejdet af nyindskrevne bachelorstuderende på danskuddannelsen ved Syddansk Universitet (årgang 2016). Opgaven fungerede og blev præsenteret som studiestartsprøve, hvilket indebar, at de studerende havde pligt til at udarbejde den for at kunne fortsætte deres netop påbegyndte uddannelse, men at opgaven ikke skulle leve op til bestemte faglige krav for at kunne godkendes. Opgaven havde form af en stedprøve, hvor alle hjælpemidler principielt var tilladt (herunder tekstbehandlingsprogrammets stavekontrol, digitale ordbøger og generel internetadgang), uden at dette dog blev ekspliciteret forud for prøven.

Opgavesættet bestod af to tekster – en teoretisk tekst om sproglig kohærens, bl.a. de tekstlingvistiske referencebegreber *anafor*, *katafor* og *proform* (Holm 2007), og en manipuleret avisartikel, der indeholdt en række hensigtsmæssigt og uhensigtsmæssigt anvendte proformer. Selve skriveordren bestod af tre dele:

- 1) En redegørelse for de tekstlingvistiske begreber, der optræder i teoriteksten
- 2) En analyse af avisartiklens brug af proformer
- 3) En vurdering af avisartiklens brug af proformer

De studerende blev bedt om at skrive ca. en A4-side og havde 60 minutter til opgaven.

I førnævnte tidligere undersøgelser af data indsamlet under identiske betingelser i 2015 (Blom et al. 2017, Rathje 2019) var fokus på omfanget og karakteren af fejl i de studerendes tekster. Ved gennemførelsen

af studiestartsprøven i 2016 indlagde vi et supplerende element, idet de studerende umiddelbart efter aflevering af opgaven fik følgende instruktion:

Åbn nu jeres opgavebesvarelse igen fra skrivebordet, eller hvor I har gemt filen på jeres computer. Brug herefter 20 minutter på at rette jeres opgavebesvarelse for sproglige fejl. I har altså 20 minutter til at rette sprogfejl i jeres opgaver.

Efter de 20 minutters korrekturlæsning blev de studerende bedt om at gemme den nye version af opgaven. Vi observerede, at ingen af de studerende brugte alle 20 minutter, og nogle gav endda udtryk for, at korrektionstiden var overflødig.

Datasættet består altså af to versioner af opgaverne: version A, som blev afleveret efter 60 minutter, og version B, som blev afleveret efter yderligere 20 minutter. Vores undersøgelseskorpus består således af 29 tekster i to versioner, svarende til besvarelserne, der blev indleveret på et hold. De studerende var ikke klar over, at de ville få den ekstra tid til korrekturlæsning, før de havde afleveret version A, hvilket indebærer, at de også kan have læst korrektur på A-versionen.

4 REGISTRERING OG KODNING AF FEJL OG ÆNDRINGER

Som udgangspunkt har vi været interesseret i, i hvilket omfang de studerendes korrekturlæsning adresserede fejl i kategorierne tegnsætning, ortografi, morfologi, syntaks, leksik og layout. Vi har som første skridt registreret og kategoriseret fejl i A-versionen (se afsnit 4.1.). Efterfølgende har vi sammenlignet A- og B-versionen og registreret og kategoriseret de ændringer, der er foretaget i B-versionen (afsnit 4.2.). Alle fejl og ændringer er registreret og kontrolleret af to af forskningsgruppens medlemmer.

4.1 Registrering og kategorisering af fejl

Fejlene i A-versionen er inddelt i kategorierne tegnsætning, ortografi, leksik, layout og andet, samt en række undergrupper til disse kategorier. Registreringen af tegnsætning er baseret på *Retskrivningsordbogens* regler

for tegnsætning (§ 40-60), og fejlene er inddelt i kategorierne 'manglende komma', 'overflødigt komma' og 'andet', der fx dækker punktum i stedet for komma, manglende punktum el.lign. I overensstemmelse med retskrivningsreglerne har det stået de studerende frit for, om de ville sætte startkomma eller ej (§ 49), blot de har været konsekvente inden for tekstens rammer (§ 45). For at afgøre, om den enkelte studerende sætter startkomma eller ej, har vi for hver enkelt tekst registreret antallet af potentielle startkommaer. Hvis den studerende har sat komma i over 50 % af tilfældene, har vi bedømt kommateringen som startkomma og registreret eventuelle manglende startkommaer som fejl; hvis den studerende har sat komma i mindre end 50 % af tilfældene, har vi registreret eventuelle startkommaer som fejl.

Vores registrering og kategorisering af ortografiske, morfologiske, syntaktiske og leksikalske fejl bygger på en afvigelsestypologi, udviklet af seniorforsker Jørgen Schack (Dansk Sprognævn) (i det følgende kaldet *Schacks afvigelsestypologi*). Typologien er, når det gælder den ortografiske og morfologiske del, konstrueret på et systematisk grundlag, nemlig ud fra *Retskrivningsordbogens* retskrivningsregler. Den har dermed den fordel i forhold til kategoriseringer på baggrund af egentlige stavefejlundersøgelser (fx Noesgaard 1945, Detlef & Lund 1986), at den er funderet på et fast regelsæt og ikke på et konkret datasæt. Den er desuden mere fintmasket end disse, hvilket kan eksemplificeres med kategorien store og små bogstaver. Mens Noesgaard (1945) og Detlef og Lund (1986) kategoriserer fejl af denne type som uspecificeret forveksling af stort og småt bogstav, inddeler Schack fejlene i følgende underkategorier, relateret til *Retskrivningsordbogen* § 12-14:

1.3 storeogsmåbogstaver

(= store og små bogstaver § 12-14 i Retskrivningsordbogen)

1.3.1 tekstbegyndelse (= lille begyndelsesbogstav i tekstbegyndelse og efter punktum mv.)

1.3.2 proprium (= begyndelsesbogstav i propriet), fx niels for *Niels*, *Københavns kommune* for *Københavns Kommune*, *Det kongelige Teater* for *Det Kongelige Teater*, *Nytårsaften* for *nyttårsaften*, *September* for *september*, *Tysker* for *tysker*¹

1.3.3 tiltale (= i tiltaleord og titulaturer), fx i for *I*, Jer for *jer*, Direktør *Svane* for *direktør Svane*

1.3.4 forkortelse (= i forkortelser o.l.), fx t-shirt for *T-shirt*, 3. a for *3. A*

1.3.5 andet

Med disse underkategorier i Schacks afvigelsestypologi opdeles afvigelserne i forskellige undertyper, og det bliver derfor nemmere at karakterisere, hvilke typer fejl de studerende laver, og hvilke de efterfølgende retter.

Schacks afvigelsestypologi kan bruges til kategorisering af almindeligt forekommende ortografiske, leksikalske, morfologiske og syntaktiske afvigelser fra den standardnorm, som kommer til udtryk i Dansk Sprognævns retskrivningsordbog og andre sprognormerende værker, fx Politikens Håndbog i Nudansk (Jacobsen & Jørgensen 2013). Typologien er detaljeret, hvad angår ortografi, men mindre detaljeret hvad angår morfologi og (især) syntaks.

Som nævnt bygger typologien på Retskrivningsordbogens paragrafer, og den indledes derfor med den overordnede kategori "1. Ortografi", der indeholder underkategorierne "1.1 Apostrof" (§ 6 i Retskrivningsordbogen), "1.2 Enkelt- eller dobbeltkonsonant" (§ 8-10), "1.3 Store eller små bogstaver" (§ 12-14), "1.4 Et eller flere ord" (§ 18-19),

1 Flere kategorier indeholder en dobbelthed, der ikke nødvendigvis fremgår af overskriften; således omfatter 1.3.2., som eksemplerne viser, ikke blot propriet med småt begyndelsesbogstav, men også appellativer med ukorrekt stort begyndelsesbogstav.

"1.5 Substantiver" (§ 20-24), "1.6 Adjektiver" (§25-28), "1.7 Verber på trykstærk vokal" (§ 29), "1.8 Imperativ" (§ 30), "1.9 Forkortelsespunktum" (§ 42), "1.10 Bindestreg" (§ 57), "1.11 Proprier" (§ 61) og "1.12 Ikke omfattet af retskrivningsreglerne"; sidstnævnte gruppe omfatter fejl, der ikke er beskrevet inden for retskrivningsreglernes paragraffer, men ikke desto mindre udgør fejl i forhold til retskrivningsnormen (i vores materiale omfatter kategorien fx den ukorrekte stavemåde *pronominet* for *pronomenet*).

Ud over ortografiafsnittet omfatter Schacks typologi den overordnede kategori "2. Morfologi" med underafsnittene "2.1 Finit-infinit", "2.2 Modus (imperativ)", "2.3 Tempus - sammensat tid", "2.4 Tempus – andet", "2.5 Aktiv-passiv", "2.6 Bestemthed", "2.7 Numerus", "2.8 Genus", "2.9 Kasus", "2.10 Refleksiv", "2.11 Adjektiv – kongruens", "2.12 Adverbiumfraser", "2.13 Manglende ord", "2.14 Overflødigt ord" og "2.15 Andet".

Tredje overordnede kategori hedder "3. Syntaks", herunder "3.1 Afvigende placering af adverbial", "3.2. Afvigende placering af subjekt FØR verbal", "3.3 Afvigende placering af subjekt EFTER verbal", "3.4. Ledstilling andet" og "3.5 Anakoluti m.v".

Fjerde og sidste overordnede kategori er "4. Ordvalg", herunder kategorierne "4.1 Forveksling af ord inden for samme ordklasse", "4.2. Forveksling af ord på tværs af ordklasser", "4.3 Forveksling af ordforbindelser" og "4.4. Ikke-dansk ord".

Layoutfejl omfatter fx manglende eller for mange mellemrum, forkert linjeskift, manglende kursivering eller anden markering af bogtitler og objektsprog. For disse findes der ikke et formuleret autoriseret regelsæt, så registreringen af afvigelser på dette felt hviler i højere grad på fælles konventioner for skriftsprog.

Kategorien 'andet' omfatter fejlcitater, dvs. forkert citering af et tekststykke. I de tilfælde, hvor fejlцитatet fører til en afvigelse i forhold til tegnsætning, ortografi, morfologi, syntaks eller leksik, er afvigelsen registreret sammen med øvrige lignende afvigelser. I de tilfælde, hvor der ikke er konsekvenser i form af ovenstående, men hvor den studerende fx har indsat et andet ord end originalens, registreres dette som fejlцитat (fx når den studerende skriver *Det skal du undersøge* i stedet for *Det skal de undersøge*).

Kategoriseringen af fejlene har langt hen ad vejen været uproblematisk; dog udgjorde særligt to fejl et problem. For det første stødte vi i flere tekster på formen *referer* i sammenhænge, hvor verbet burde optræde i præsens (*refererer*). Denne fejl kan enten kategoriseres som ortografisk (1.12.3. stavelsesreduktion) eller som morfologisk (2.2. forveksling af imperativ og indikativ). For den ortografiske kategorisering taler, at der ikke forekommer andre forvekslinger af imperativ og præsens, indikativ i tekstmaterialet, hvorfor det er nærliggende at tro, at det er *refererers* status som strukturparallelisme (gentagelse af bogstavkombinationen *-er-* tre gange inden for samme ordform), der udgør problemet, se Blom et al. (2017: 182) og Lund (1985). Vi har imidlertid valgt at karakterisere fejlen som morfologisk, eftersom vi også kategoriserer former med manglende præsens-*r* som morfologiske (2.1 Finit-infinit), når der er tale om verber, der ender på *-re* i infinitiv. Heller ikke her er det sandsynligt, at der er tale om en grundlæggende usikkerhed i forhold til finit- og infinithed, men snarere en forveksling, der skyldes det ikke-hørbare *r*. Det andet eksempel er isoleret til en enkelt tekst (tekst 10), hvor den studerende konsekvent benævner analyseteksten *Det skal De undersøge* i stedet for *Det skal de undersøge*. Her kan *De* betragtes som fejlcitat (andet) eller som ortografisk fejl (1.3 Store eller små bogstaver). Her vælger vi det sidste, fordi den studerende eksplicit skriver, at *De* henviser til *Dansk Sprognavn* i teksten. Den studerende ved altså godt, at der ikke er tale om det høflige andetpersonspronomen.

4.2 Registrering og kategorisering af ændringer

For at få overblik over de ændringer, der er foretaget i B-versionen, har vi sammenlignet A- og B-versionen med funktionen “juridisk sammenligning” i Word. Herved registreres samtlige forskelle på de to versioner.

En række af de ændringer, de studerende foretager, består i at ændre en form til en anden; det gælder fx den morfologiske ændring af *proformet* til *proformen* og den layoutmæssige ændring af kursiv til ikke-kursiv i (5):

- (5) a. Proformet i denne sætning er *det*, denne proform er den mest alsidige og kan referere til både intetkøn, anaforisk og kataforisk reference. (Tekst 1A)

b. Proformen i denne sætning er det, denne proform er den mest alsidige og kan referere til både intetkøn, anaforisk og kataforisk reference. (Tekst 1B)

Herved opstår der en morfologisk forbedring (og dermed elimineringen af en fejl) og en layoutmæssig forværring (hvorved der opstår en ny fejl). Disse typer har vi kategoriseret som 'egentlige ændringer' i teksten.

Sådanne ændringer fører imidlertid ikke udelukkende til forbedringer eller forværringer, idet vi også ser eksempler på, at korrekte former ændres til andre korrekte former, som det ses i (6):

- (6) a. Sprogligt har overskriften den virkning, at aktivere læserens nysgerrighed og skabe spænding. (Tekst 27A)
- b. Sprogligt har rubrikken den effekt, at den aktiverer læserens nysgerrighed og skaber spænding. (Tekst 27B)

Her foretager den studerende to leksikalske ændringer, der begge indebærer, at en korrekt form (*overskriften, virkning*) erstattes med en anden korrekt form (*rubrikken, effekt*). Herudover ændrer den studerende en korrekt infinitivsætning (*at aktivere læserens nysgerrighed og skabe spænding*) til en korrekt finit ledsætning (*at den aktiverer læserens nysgerrighed og skaber spænding*). Den syntaktiske ændring bevirker desuden, at det overflødige komma i version A nu bliver korrekt placeret (eftersom den studerende sætter startkomma).

Vi kan ikke med sikkerhed sige, om den studerende her mener at have fulgt instruksene om at rette sproglige fejl (og altså har opfattet *overskriften, virkning* og infinitivsætningen i A-versionen som fejl), eller om vedkommende har benyttet lejligheden til at forbedre sin tekst i forhold til adækvathedsdimensionen. Vi kan blot konstatere, at de tre ændringer i sig selv ikke rækker ved antallet af leksikalske og syntaktiske fejl i teksten (for en yderligere diskussion af sådanne tilfælde, se Svendsen et al. under udgivelse). Vi kan tilsvarende ikke sige, om den studerende er bevidst om, at kommafejlens bortfalder som følge af den syntaktiske ændring, men blot konstatere, at den syntaktiske ændring fører til en reduktion i antallet af tegnsætningsfejl. I vores ka-

tegorisering har vi betragtet de leksikalske og syntaktiske ændringer som egentlige ændringer, der på et korrekthedsniveau hverken fører til forbedringer eller forværringer. Tegnsætningsændringen i (6) betragter vi ikke som en egentlig ændring, men som en konsekvensændring, der er opstået som følge af andre ændringer.

Kategorien konsekvensændring har vi desuden fundet nødvendig, fordi de studerende i en del tilfælde ikke kun ændrer deres oprindelige tekst, men i nogle tilfælde også tilføjer eller fjerner tekst; det ses i (7), hvor *frem* eller tilføjes, og i (8), hvor *der udspringer fra* fjernes:

- (7) a. Betegnelsen for en række af ord der refererer tilbage til forhen-værende ord i en tekst, kaldes en "kohæsiionskæde". (Tekst 4A)
b. Betegnelsen for en række af ord, der refererer frem eller tilbage til hinanden, kaldes en "kohæsiionskæde". (Tekst 4B)
- (8) a. Dette er en betegnelse for alle de funktioner i en tekst der sammenkæder dens forskellige elementer, der udspringer fra, og er afhængige af hinanden. (Tekst 8A)
b. Dette er en betegnelse for alle de funktioner i en tekst der sammenkæder dens forskellige elementer og er afhængige af hinanden. (Tekst 8 B)

Sådanne tilføjelser eller sletninger kan have forskelligt omfang – således rummer en enkelt tekst (26) i B-versionen to nye afsnit på i alt 106 ord, som den studerende altså har tilføjet i løbet af de 20 minutter, der blev givet til korrekturlæsning. Tilføjelse af ny tekst kan medføre, at der i teksten introduceres nye fejl (således fx i tekst 26, hvor de tilføjede to afsnit rummer 11 nye fejl), der næppe kan siges at være resultatet af en korrekturproces. Tilsvarende er det svært at tale om egentlige rettelser, når tekstpassager, der indeholder fejl, fjernes i B-versionen. I begge tilfælde taler vi derfor også om konsekvensændringer.

De egentlige ændringer opdeler vi yderligere i ændringer, der fører til forbedringer (bortfald af den fejl, der optræder i A-versionen), ændringer, der fører til forværringer (introduktion af ny fejl), og neutrale ændringer (ændring af en korrekt form til en anden korrekt form). Disse er eksemplificeret i det følgende med tegnsætningsændringer:

- (9) a. I nyhedsartiklen er der brugt mange pronominer, hvilket gør at man som læser er tvunget til at forstå handlingen fra starten. (Tekst 24A)
 b. I nyhedsartiklen er der brugt mange pronominer, hvilket gør, at man som læser er tvunget til at forstå handlingen fra starten. (Tekst 24B)
 (Forbedring; den studerende har indsat manglende startkomma efter *gør*.)
- (10) a. Det vigtigste man skal huske, når man gør brug af proformer er, at referencen skal være tydelig, altså læseren skal være i stand til selv at kende hvilke ord proformen erstatter. (Tekst 1A)
 b. Det vigtigste at huske, når man gør brug af proformer er, at referencen skal være tydelig, læseren skal selv være i stand til, at kende hvilke ord proformen erstatter. (Tekst 1B)
 (Forværring; den studerende indsætter forkert komma foran infinitivkonstruktionen.)
- (11) a. Dog er det vigtigt at pointere, at proformer ikke kun er referencer til andet, men også kan have en betydning i sig selv. (Tekst 23A)
 b. Dog er det vigtigt at pointere, at proformer ikke kun er referencer til andet men også kan have en betydning i sig selv. (Tekst 23B)
 (Neutral; den studerende sletter valgfrit komma foran *men*.)

Konsekvensændringerne, der opstår som følge af tilføjet eller fjernet indhold, inddeler vi i henholdsvis forbedringer (fjernelse af indhold fører til bortfald af en fejl) og forværringer (tilføjet indhold indeholder nye fejl). Det skal understreges, at vi ikke ved, om de positive konsekvensændringer (som fx det nu rigtigt placerede komma i (6)) er utilsigtede eller tilsigtede rettelser.

Ændringerne er i lighed med fejlene inddelt i tegnsætningsmæssige, ortografiske, morfologiske, syntaktiske og layoutmæssige ændringer. Vi fandt ingen ændringer svarende til fejlkategorien 'andet'.

5 RESULTATER

5.1 Fejl i tekstversion A

I alt har vi identificeret 821 fejl (jf. definitionen i afsnit 2) i teksternes A-version, svarende til gennemsnitligt 28,3² fejl pr. tekst. og 68,5³ fejl pr. 1000 ord. Omfanget af fejl i tekstversion A er angivet i tabel 1 i absolutte tal og for antal pr. 1000 ord.

TABEL 1. OMFANGET AF FEJL I TEKSTVERSION A

	Antal	Antal pr. 1000 ord
Gennemsnit	28,3	68,5
Størst	58	135,5
Mindst	12	26,8
Median ⁴	25	71,4

-
- 2 I Rathje (2019), der bygger på samme type data blot indsamlet i et år tidligere (2015), er antallet af fejl pr. tekst 7,37. At antallet af fejl i nærværende artikel er væsentligt højere, skyldes dog, at der i Rathje (2019) kun er optalt fejl i Schack-typologiens kategorier (ortografi, morfologi, syntaks og leksik). Sammenlignes antallet af fejl i disse kategorier i de to datasæt fra hhv. 2015 (Rathje 2019) og 2016 (data i denne artikel) ligger fejlene på nogenlunde samme niveau (henholdsvis 7,37 (2015) og 11,58 (2016) pr. tekst).
 - 3 Dette tal er højere end antallet af fejl pr. 1000 ord i vores undersøgelse af 2015-materialet (Blom et al. 2017). De danskstuderende havde i denne undersøgelse 64 fejl pr. 1000 ord, og i Blom et al. (2017: 179) konstaterede vi forsigtigt, at i forhold til andre lignede undersøgelser (fx Johannsen 2012) var antallet af fejl i hvert fald ikke lavt. Det samme vil vi gøre her.
 - 4 Her, såvel som i de følgende tabeller, angiver vi foruden yderpolerne størst og mindst, både gennemsnit og median. Det skyldes, at disse ikke nødvendigvis er sammenfaldende, da ekstreme eksempler kan trække gennemsnittet i en misvisende retning.

Tabel 2 angiver fordelingen af de forskellige typer, og som det fremgår, dominerer tegnsætningsfejl, efterfulgt af ortografiske og morfologiske fejl i A-versionen. Denne fordeling stemmer overens med vores tidligere resultater (se Blom et al. 2017).

TABEL 2. FORDELINGEN AF FEJLTYPES I TEKSTVERSION A³

Type	Antal	Procentvis fordeling ⁵	Antal tekster ud af 29, hvori typen forekommer
Tegnsætning	432	52,7 %	29
Ortografi	99	12,1 %	28
Morfologi	166	20,3 %	29
Syntaks	10	1,2 %	8
Leksik	61	7,4 %	22
Layout	40	4,9 %	17
Andet	13	1,6 %	4
I alt	821	100 %	

Som tabellen viser, ses de hyppigst forekommende fejltyper i det samlede korpus også i flest tekster.

Tegnsætningsfejlene vedrører for størstedelens vedkommende (78,7 %) kommaer. Disse forekommer i alle tekster. Blandt de ortografiske fejl dominerer forkert brug af store og små bogstaver (42,9 %), en fejltype, der ses i 17 tekster, efterfulgt af Schacks kategori 'ikke omfattet af retskrivningsreglerne' (35,2 %) i 17 tekster. Her volder særligt den bestemte form af *pronomen* (*pronomenet*) problemer.⁴ Blandt de morfologiske fejl er modus (22,3 %) i 13 tekster og genus (19,9 %) i 14 tekster dominerende. Modusfejl, der dækker forveksling af præsens og imperativ, består i alle tilfælde i en forveksling af formerne *referer* og

5 Fordelingen af fejl og fejltyper i de enkelte tekster kan ses i tabel 8 i appendiks A.

6 Den hyppigt forekommende ukorrekte form *pronominet* skyldes formodentlig, at der er to korrekte pluralisformer (*pronomen*/*pronominer*). I opgavens teoritext optræder pluralisformen med *i* flere gange.

refererer, mens genusafvigelserne primært vedrører utrums substantivet *proform*, der fejlagtigt udstyres med artikel eller bestemthedsendelse i neutrum. Syntaksfejlene er i stort set alle tilfælde anakolutier (se eksempel (2)) (7 tekster), mens de leksikalske fejl overvejende består af forveksling af præpositioner (fx *denne start i teksten*) (20 tekster). To af de fejltyper, der ofte betegnes som særligt hyppige, nemlig forveksling af infinitiv og præsens for verber, der ender på *-re* i infinitiv (fx Löb 1983, Jervelund & Schack 2016), og særskrivning i stedet for samskrivning (fx Jervelund 2007, Heidemann Andersen & Diderichsen 2011), er ikke særligt hyppige i vores data; præsens/infinitiv-sammenblandingen forekommer 9 gange i 8 tekster, mens særskrivningsfejl forekommer 8 gange i 7 tekster.

Overordnet set er der tale om de samme fejltyper i denne artikels data som i tidligere undersøgelser af lignende data (Blom et al. 2017 og Rathje 2019).

5.2 Ændringer i tekstversion B

Ved sammenligning af A-version og B-version har vi identificeret i alt 347 ændringer. Heraf er de 69 tilføjelser eller sletninger af indhold i B-teksterne sammenlignet med A-teksterne. Disse lader vi i det følgende ude af betragtning og koncentrerer os i det følgende om de resterende 278 ændringer, fordelt på 25 tekster. Af disse er 233 egentlige ændringer (i 25 tekster) og 45 er konsekvensændringer (i 13 tekster).

TABEL 3. ANTALLET AF ÆNDRINGER I TEKSTVERSION B

	Ændringer i alt	Egentlige ændringer	Konsekvens-ændringer
I alt	278	233	45
Gennemsnit	9,6	8,1	1,5
Højeste antal	32	24	17
Laveste antal	0	0	0
Median	11	10	0

I tabel 4 ses antallet af ændringer i de enkelte kategorier, samt hvor stor en andel disse udgør.

TABEL 4. ÆNDRINGER I TEKSTVERSION B FORDELT PÅ TYPER

Type	Ændringer (egentlige)	Ændringer (konsekvens)
Tegnsætning	67 (28,7 %)	17 (37,8 %)
Ortografi	12 (5,2 %)	7 (15,5 %)
Morfologi	37 (15,9 %)	13 (28,9 %)
Syntaks	36 (15,5 %)	6 (13,3 %)
Leksik	55 (23,6 %)	2 (4,4 %)
Layout	26 (11,2 %)	0
Andet	0	0
i alt	233	45

I tabel 5 er ændringerne fordelt efter, om de fører til forbedringer eller forværringer. For de egentlige ændringer gælder det som sagt, at nogle af disse berører korrekte former, der ændres til andre korrekte former, hvorfor de betragtes som neutrale. Procenttallet angiver forbedring, forværring og neutral for den enkelte kategori.

Konsekvensændringerne inddeles udelukkende i forbedringer (en fejl forsvinder som følge af sletning eller omformulering) og forværringer (en ny fejl opstår som følge af tilføjelse eller omformulering). Disse er medtaget i oversigten, fordi de i sidste ende har indflydelse på antallet af fejl i tekstens B-version.

TABEL 5. ÆNDRINGER I TEKSTVERSION B FORDELT PÅ TYPER OG VURDERINGSKATEGORIER

	Egentlige ændringer			Konsekvens- ændringer	
	forbed- ringer	forvær- ringer	neutral	forbedring	forvær- ring
Tegn- sætning	37 (55,2 %)	21 (31,3 %)	9 (13,4 %)	4	13
Ortografi	9 (75 %)	2 (16,7 %)	1 (8,3 %)	1	6
Morfologi	25 (67,6 %)	2 (5,4 %)	10 (27 %)	1	12
Syntaks	4 (30 %)	0	32 (70 %)	3	3
Leksik	8 (14,5 %)	0	47 (85,5 %)	0	2
Layout	4 (15,4 %)	2 (7,7 %)	20 (77 %)	0	0
I alt	87 (37,3 %)	27 (11,6 %)	119 (51,1 %)	9 (20 %)	36 (80 %)

Skemaet illustrerer det forhold, vi nævnte i afsnit 2, nemlig at kategorierne syntaks og leksik både kan anskues fra et korrektheds- og et adækvathedsperspektiv. I begge kategorier dominerer de neutrale ændringer, hvilket antyder, at ændringerne her primært har til formål at gøre teksten mere adækvat (se også Svendsen et al. under udgivelse). Tegnsætnings- og ortografikategorierne har færre neutrale ændringer, hvilket skyldes, at formerne her i højere grad er enten korrekte eller ukorrekte.

De egentlige ændringer på tegnsætningsniveau vedrører primært kommaer (76 %), og her ses både forbedringer, forværringer og (få) neutrale ændringer (jf. eksempel (9)-(11)). Øvrige ændringer i forhold til tegnsætning er interessant nok enten forbedringer eller neutrale. De ortografiske ændringer er jævnt spredt over alle kategorier. De morfologiske ændringer er også spredt, men kategorierne modus og adjektivets kongruens er dominerende blandt forbedringerne. De forbedrende syntaktiske ændringer består primært i ophævelse af anakolutier, mens

de neutrale overvejende er ændringer af ledsætninger til infinitivkonstruktioner eller omvendt (se eksempel 6). De leksikalske forbedringer adresserer især brug af forkerte ord fra samme ordklasse.

Som nævnt ovenfor er præsens-*r* og særskrivningsfejl ikke hyppige i vores korpus og heller ikke hyppige genstande for ændringer. Forveksling af finit og infinit tegner sig for to ændringer (en forbedring og en forværring), mens tre ændringer vedrører sær- og samskrivning og består i en forbedring og to forværringer.

I tabel 6 ses det samlede resultat af korrekturlæsningsprocessen, forstået som antallet af fejl i henholdsvis version A og version B (her angiver procenttallet andelen af det samlede antal fejl). I tredje kolonne angives antallet af fejl, der falder bort som følge af revisionsprocessen (se også tabel 9 i appendikset); procentsatsen i tredje kolonne angiver, hvor stor en andel af fejlene i version A, der bortfalder som følge af korrekturlæsningsprocessen.

TABEL 6. FEJL I VERSION A OG B

Type	Fejl i version A	Fejl i version B	Reduktion af fejl i revisionsproces
Tegnsætning	432 (52,2 %)	425 (53,9 %)	7 (1,6 %)
Ortografi	99 (12,7 %)	97 (12,3 %)	2 (2 %)
Morfologi	166 (20,1 %)	154 (19,5 %)	12 (7,2 %)
Syntaks	10 (1,2 %)	6 (0,8 %)	4 (40 %)
Leksik	61 (7,4 %)	55 (7 %)	6 (9,8 %)
Layout	40 (4,8 %)	38 (4,8%)	2 (5 %)
Andet	13 (1,6%)	13 (1,6%)	0
I alt	821	788	33 (4%)

Tabellen viser, at fordelingen af de enkelte fejltypen ikke har rykket sig nævneværdigt, men at andelen af fejl, der rettes, er temmelig forskellig fra kategori til kategori (således elimineres 40 % af syntaksfejlene, mens kun 1,6 % af tegnsætningsfejlene forsvinder).

6 DISKUSSION

Vores umiddelbare antagelse om at tid afsat til korrekturlæsning vil medføre færre fejl i de studerendes tekster, kan nok bekræftes, om end effekten må siges at være begrænset. Samlet set er resultatet af korrekturlæsningen 33 færre fejl i version B-korpusset sammenlignet med version A-korpusset. Som vist i tabel 5 kan dette tal dog ikke forstås som en angivelse af, hvor mange af A-versionens fejl, der forsvinder ved korrekturlæsning, eftersom dette tal er 96 (87 egentlige forbedrende ændringer og 9 forbedrende konsekvensændringer). Blot opstod der i korrekturlæsningsprocessen også 63 nye fejl. Uanset hvad må vi konstatere, at de studerende, der deltog i eksperimentet, kun fik udryddet en lille del af deres fejl trods (muligheden for) korrekturlæsning. Der er som nævnt intet, der tyder på, at dette skyldtes tidspres i selve korrekturlæsningsperioden, og vi antager derfor, at resultatet rent faktisk siger noget om, hvor mange fejl de studerende er i stand til at identificere og rette i deres egne tekster under de opstillede betingelser.

Vi kan konstatere, at de fleste studerende (25 ud af 29) fulgte instruksen om at rette sproglige fejl, men vi kan ikke vide, om det resterende fire har ignoreret instruksen eller om de reelt har ledt uden at finde noget, de synes burde rettes.

Vi kan desuden konstatere, at flere studerende (17 af de 29 deltagende, dvs. 59 %) ikke holdt sig til at rette sproglige fejl, men også valgte at bruge korrekturlæsningstiden på at justere deres tekster indholdsmæssigt gennem tilføjelser, sletninger og omformuleringer. Denne type af indholdsændringer gør som udgangspunkt ikke noget godt for korrekthedsniveauet i de studerendes opgaver, idet de ændringer, der hermed opstår på korrekthedsniveauet, altovervejende er forværringer (80 %), dvs. nye fejl. Man kan måske forklare det høje antal forværringer med, at konsekvensændringerne er ny tekst, som der sandsynligvis ikke læses korrektur på. Der læses m.a.o. måske kun korrektur på den oprindelige tekst, ikke på tilføjet tekst.

Vi kan konstatere, at de studerendes egentlige ændringer primært adresserer tegnsætning (28,7 %) og leksik (23,6 %), morfologi (15,9 %) og syntaks (15,5 %). Noget lavere ligger layout (11,1%), og i bunden ligger ortografi (5,1 %). Tabel 5 nedenfor viser fordelingen af hhv. fejl og ændringer på de enkelte kategorier.

TABEL 7. FEJL OG ÆNDRINGER FORDELT PÅ TYPER

Type	Fejl	Ændringer (egentlige)
Tegnsætning	432 (52,2 %)	67 (28,7 %)
Ortografi	105 (12,7 %)	12 (5,2 %)
Morfologi	166 (20,1 %)	37 (15,9 %)
Syntaks	10 (1,2 %)	36 (15,5 %)
Leksik	61 (7,4 %)	55 (23,6 %)
Layout	40 (4,8 %)	26 (11,2 %)
Andet	13 (1,6 %)	0
I alt	827	233

En sammenligning af, hvordan henholdsvis fejl og ændringer fordeler sig, viser et interessant mønster, idet tegnsætnings- og ortografikategorierne udgør en væsentligt større andel af fejlene (hhv. 52,2 % og 12,7 %) end af ændringerne (28,7 % og 5,2 %). Omvendt udgør syntaks- og leksikkategorierne en væsentligt mindre andel af fejlene (hhv. 1,2 % og 7,4 %) og en større andel af ændringerne (15,5 % og 23,6 %). Der er dermed en ubalance mellem, hvilke fejl de studerende laver, og hvilke fejl de får øje på og muligvis også er særligt opmærksomme på i korrekturlæsningen.

Hvis vi kigger på, hvilke ændringer der er mest vellykkede (tabel 5), kan vi se, at hele 75 % af de ortografiske ændringer fører til forbedringer. For morfologiens vedkommende er der tale om 67,6 % og for tegnsætningens 55,2 %. For både ortografien og tegnsætningen gælder det imidlertid, at andelen af ændringer, der fører til forværringer, også er høj (hhv. 16,7 % og 31,3 %). Ser vi alene på de egentlige ændringer, er ratioen mellem tegnsætningsændringer, der fører til forbedringer, og tegnsætningsændringer, der fører til forværringer 1,7:1 (for hver 1,7 forbedring ses 1 forværring). For ortografien er ratioen 4,5:1, og

for morfologien 12,5:1.⁷ Disse succesrater kan pege i retning af, at morfologi-, syntaks-, leksik- og layoutfejl i hvert fald kan reduceres væsentligt gennem målrettet korrekturlæsning, og at forekomsten af disse i A-versionerne dermed muligvis snarere er udtryk for manglende opmærksomhed i skriveprocessen end for manglende kompetencer til at producere de korrekte former. Derimod er korrekturlæsningen mindre effektiv, når det handler om tegnsætnings- og ortografifejl, hvilket indikerer, at der her i højere grad er tale om manglende kompetencer. Er dette tilfældet, vil en anbefaling om korrekturlæsning ikke være nok i sig selv.

At succesandelen for syntaks og leksik ligger relativt lavt (30 % og 14,5 %) set i forhold til det samlede antal ændringer, skyldes, at langt de fleste ændringer i disse kategorier er neutrale, idet de studerende vælger at ændre korrekte former til andre korrekte former. Andelen af ændringer, der fører til forværringer, er her relativt beskedne. Det er i forlængelse af den høje andel af neutrale ændringer nærliggende at tro, at disse er mere beslægtet med indholdsændringer i den forstand, at de adresserer dikotomien mere adækvat-mindre adækvat snarere end dikotomien korrekt-ukorrekt.

Det kan diskuteres, hvor repræsentative resultaterne af vores undersøgelse er både i lyset af antallet af studerende, der deltog i undersøgelsen, og det faktum, at der var tale om studerende indskrevet på et enkelt studium. Dog forekommer danskstudiet i denne sammenhæng særligt oplagt, fordi de studerende her formodes at være særligt sprogligt kompetente og kunne skrive nærved fejlfrit. Også selve undersøgelsesdesignet kan problematiseres i forhold til, om resultaterne kan generaliseres. Således er teksterne i første omgang udformet under et vist tidspres og med et tema og en opgaveformulering, der for mange nyindskrevne studerende må antages at være ukendt. Således kan fx genusfejl, der som nævnt i afsnit 5.1. primært berørte substantivet *proform*, formodentlig forklares med, at der er tale om en fagterm, der er ny for de studerende. På samme måde kan den dominerende ortografiske fejl *pronominet* dels skyldes et muligvis fremmedartet ord og dels en afsmitning fra pluralisbøjningen. Endelig skyldes modus-

⁷ Medtager vi konsekvensændringer er tallene 1,2:1 for tegnsætning, 1,3:1 for ortografien og 1,8:1 for morfologien.

fejlens dominans, at temaet for teksten nødvendiggør brug af verbet *referere*. Havde temaet med andre ord været et andet og mere velkendt, kunne en del fejl muligvis være undgået. Omvendt er det at skrive en tekst under et vist tidspres en situation, de studerende formodentlig kender fra tidligere og vil støde på igen i deres fremtidige studieliv, ligesom det at håndtere mindre kendte fagtermer også må antages at være en del af uddannelsen. Havde temaet været et andet, kunne andre størrelser have udgjort problemer.

Mest generaliserbare er sandsynligvis de resultater, der vedrører tegnsætning, både hvad angår omfanget af fejl i denne kategori og omfanget og kvaliteten af de ændringer, de studerende foretager i revisionsprocessen, idet tegnsætning ikke er knyttet til bestemte temaer, på samme måde som terminologi er det. Her peger resultaterne på et konkret problem, der formodentlig vil være til stede i andre skrivesituationer, både i form af fejl i original tekst og som problemer, der kun i beskedent omfang løses i en korrekturlæsningsproces.

7 KONKLUSION

Den begrænsede effekt af korrekturlæsning, som vores undersøgelse afdækker, synes især at skyldes to forhold, nemlig at tilføjelsen af ny tekst medfører nye fejl, som de studerende muligvis forsømmer at læse korrektur på, og at de mest fejltunge kategorier ikke er dem, der får tilsvarende stor opmærksomhed i korrekturlæsningen. Vores materiale har således vist, at tegnsætnings- og ortografifejl sjældent rettes eller ofte rettes med nye fejl til følge, mens leksikalske og syntaktiske fejl sjældent forekommer, men forholdsmæssigt ofte rettes. I sidstnævnte kategorier ses så til gengæld relativt mange neutrale ændringer, hvad angår korrekthed. Dette kunne indikere, at de studerende generelt mangler kompetencer inden for de fejltunge kategorier, og at en instruks om at huske at læse korrektur ikke kan stå alene.

Nyere skriveforskning peger på, at manglende kompetencer i forhold til tegnsætning og ortografi også spiller en rolle på ungdomsuddannelsesniveau. Således peger Hobel et al. (2019) i en undersøgelse af fagligheden på stx, der bl.a. omfattede danske eksamensstile fra de sidste 50 år, på, at omfanget af formelle fejl er stigende hen over perioden. Undersøgelsen peger desuden på en mulig sammenhæng med, at der i

undervisningsbekendtgørelserne er sket en forskydning fra vægtning af formalia og korrekthed til fx genrebevidsthed. Omvendt viser undersøgelsen, at det formelle aspekt fortsat spiller en stor rolle i bedømmelserne, således at bl.a. antallet af formelle fejl påvirker karaktergivningen i negativ retning.

At formelle aspekter fortsat vægtes højt, understreges bl.a. af de danskfaglige censorers kommentarer i rapportererne *Råd og vink* (stx) i årrækken 2011-2015: Her fremgår det, at der er et skisma mellem (i hvert fald en del af) censorernes forventninger til elevernes kompetencer til at skrive korrekt og elevernes reelle kompetencer, som de kommer til udtryk ved den skriftlige eksamen i 3. g. Fx går følgende formulering igen i rapportererne fra 2011-2014 under overskriften ”Råd og vink til den daglige undervisning”: ”Sproglige fejl forstyrrer kommunikationen; man skal på forhånd kende sine sproglige svagheder, fx problemer med det stumme -r, og sætte god tid af til at læse grundig og fokuseret korrektur” (Undervisningsministeriet 2011: 17, 2012: 19, 2013: 25, 2014: 14). Også på universiteterne lægges der vægt på den korrekte sprogbrug (se fx *Bekendtgørelse om eksamen og censur ved universitetsuddannelse* (Uddannelses- og Forskningsministeriet 2020, § 6).

Vores undersøgelse viser, at fejl på korrekthedsniveau ikke udelukkende kan elimineres gennem korrekturlæsning, men at denne må suppleres med et fortværende arbejde med særligt tegnsætning og ortografi, og at den muligvis kan gøres mere effektiv ved at have særligt fokus på bestemte typer af fejl. Om det sidste reelt er tilfældet, må det dog overlades til fremtidige undersøgelser at belyse.

Alexandra Holsting, lektor

Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet

aho@sdu.dk

Marianne Rathje, seniorforsker

Dansk Sprognævn

mr@dsn.dk

Jesper Tinggaard Svendsen, lektor
Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet
tinggaard@sdu.dk

Anna Vibeke Lindø, lektor emeritus
Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet
avl@sdu.dk

LITTERATUR

- Blom, J. et al. 2017. Linguistic deviations in the written academic register of Danish university students. *Oslo Studies in Language* 9(3). 169-190.
- Børne- og Ungeministeriet. 1997. *Lov om dansk retskrivning*. <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/1997/332> (tilgået 24. januar 2021)
- Detlef, C. & J. Lund. 1986. *Stavning*. København: Dansklærerforeningen.
- Dysthe, O., F. Hertzberg & T.L. Hoel. 2000. *Skrive for å lære. Skrivning i høyere utdanning*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Dyvik, H. 2003. Offisiell og ikke-offisiell språknormering – nyttig eller skadelig motsetning? H. Omdal & R. Røstad (red.). *Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis*, 25–40. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Heidemann Andersen, M. & P. Diderichsen. 2011. Sjældne og sære sammensætninger. *NyS* 41. 40-65.
- Hobel, P. et al. (2019). *Faglighed i gymnasiet. Delrapport 4 om dansk*. København: Undervisningsministeriet.
- Holm, L. 2007. *Fra ord til sætning til tekst. Tekstlingvistik i danskfaget*. Frederiksberg: Dansklærerforeningen.
- Hull, G. 1987. The editing process in writing: A performance study of more skilled and less skilled college writers. *Research in the Teaching of English* 21(1). 8-29.
- Jervelund, A.Å. 2007. *Sådan staver vi*. København: Dansklærerforeningens Forlag.
- Jervelund, A.Å. & J. Schack. 2016. *Den der skriver d i gjort*. Dansk Sprognævn.
- Jacobsen, H.G. & P.S. Jørgensen 2013. *Håndbog i nudansk*. 6. udg. København: JP/Politikens Forlagshus A/S.
- Johannsen, S. 2012. Fejlogkaraktergivning i danske gymnasiestile. *Mål & Måle* 1. 23-18.
- Lund, J. 1985. Egerterne, søskendene og de mangelhovedede uhyrer. Om strukturparallelisme. *Nyt fra Sprognævnet* 2. 3-1.

- Löb, H. 1983. *Bogstavet r – det største staveproblem*. København: Danmarks Pædagogiske Institut.
- Murray, D. 1978. Internal revision: A process of discovery. C. Cooper & L. O'Dell (red.), *Research on composition: Points of departure*, 85-103. Urbana: NCTE.
- Noesgaard, A. 1945. *Fejltyper i dansk Retskrivning*. København: Fr. Bagge.
- Polio, C., C. Fleck & N. Leder. 1998. "If I only had more time". ESL learners' changes in linguistic accuracy on essay revisions. *Journal of Second Language Writing* 1(7). 43-68. DOI: [https://doi.org/10.1016/S1060-3743\(98\)90005-4](https://doi.org/10.1016/S1060-3743(98)90005-4).
- Rathje, M. 2013. sku allgvel ha købt penis forlænger creme :-). Afvigelser fra retskrivningsprogsnormen i kommentarfeltet på ekstrabladet.dk. I. Schoonderbeek Hansen, T. Thode Hougaard & P. Widell (red.), *14. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, 333-354. Århus: Aarhus Universitet.
- Rathje, M. 2019. Afvigelser fra retskrivningsnormen i universitetsopgaver. Y. Goldstein, I. Schoonderbeek Hansen & T. Thode Hougaard (red.), *17. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, 11.-12. oktober 2018*, 415-437. Århus: Aarhus Universitet.
- Schleppegrell, M.J. 2001. Linguistic features of the language of schooling. *Linguistics and Education* 14(4). 459-431.
- Schleppegrell, M.J. 2004. *The language of schooling: A functional linguistics perspective*. Mahwah, NJ: Erlbaum. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0898-5898\(01\)00073-0](https://doi.org/10.1016/S0898-5898(01)00073-0).
- Svendsen, J.T. et al. (under udgivelse). Det kan godt være, at der er problemer med kommaerne og retstavningen, men... *Dansk Noter*.
- Uddannelses- og Forskningsministeriet. 2020. *Bekendtgørelse om eksamen og censur ved universitetsuddannelser*. <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2020/22> (tilgået d. 20. januar 2021).
- Undervisningsministeriet 2011. *Skriftlig dansk 2011 – stx. Censorernes evaluering af den skriftlige eksamen. Råd og vink*. <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/gym/pdf12/proever-og-eksamen/120903-eva-dansk-stx-2011.pdf> (tilgået d. 12. maj 2021).
- Undervisningsministeriet 2012. *Skriftlig dansk 2012 – stx. Censorernes evaluering af den skriftlige eksamen. Råd og vink*. <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/gym/pdf12/proever-og-eksamen/120828-skriftlig-dansk-2012-stx.pdf> (tilgået d. 12. maj 2021).

Undervisningsministeriet 2013. *Skriftlig dansk 2013 – stx. Censorernes evaluering af den skriftlige eksamen. Råd og vink*: <http://www.stukuvvm.dk/-/media/filer/uvvm/udd/gym/pdf14/jan/140127-evaluering-skriftlig-dansk-stx-2013.pdf> (tilgået d. 12. maj 2021).

Undervisningsministeriet 2014. *Skriftlig dansk 2014 – stx. Censorernes evaluering af den skriftlige eksamen. Råd og vink*: <https://docplayer.dk/14259059-Raad-og-vink-2014-stx.html> (tilgået d. 12. maj 2021).

APPENDIKS

TABEL 8. AFVIGELSER/FEJL FORDELT PÅ DE ENKELTE TEKSTER (VERSION A)

Tekst-nr.	Antal ord	Antal fejl	Antal fejl pr. 1000 ord	Tegnsætning	Ortografi	Morfologi	Syntaks	Leksik	Layout	Andet
1	394	45	114,2	27	7	7	1	2	1	0
2	486	14	28,8	6	6	2	0	0	0	0
3	252	12	47,6	6	1	1	0	2	2	0
4	315	31	98,4	17	2	7	0	4	1	0
5	282	31	109,9	11	1	5	0	1	7	6
6	321	15	46,7	11	1	1	0	2	0	0
7	342	27	78,9	12	2	7	1	4	1	0
8	464	17	36,6	13	2	1	0	1	0	0
9	783	21	26,8	9	1	5	0	6	0	0
10	352	38	108	17	13	6	0	2	0	0
11	155	21	135,5	9	0	5	0	2	4	1
12	888	52	58,6	14	5	22	1	9	1	0
13	458	15	32,8	7	0	7	0	0	1	0
14	352	28	79,5	20	1	5	0	1	1	0
15	546	39	71,4	25	5	7	0	2	0	0
16	319	20	62,7	16	1	3	0	0	0	0
17	271	34	125,5	16	6	1	1	3	4	3
18	286	19	66,4	4	4	8	0	2	1	0
19	525	58	110,5	33	8	14	0	0	3	0
20	255	14	54,9	11	1	1	1	0	0	0
21	460	18	39,1	8	1	7	1	1	0	0
22	454	27	59,5	12	4	6	0	2	0	3
23	510	53	103,9	23	8	6	0	8	8	0
24	352	39	110,8	24	7	7	0	0	1	0
25	410	36	87,8	25	3	8	0	0	0	0
26	498	37	74,3	21	2	10	1	2	1	0
27	498	16	32,1	9	0	4	0	2	1	0
28	541	21	38,8	16	2	1	0	2	0	0
29	215	23	107	10	5	2	3	1	2	0
	11.984	821		432	99	166	10	61	40	13

TABEL 9. AFVIGELSER/FEJL FORDELT PÅ DE ENKELTE TEKSTER (VERSION B)

Tekstnr.	Antal ord	Antal fejl	Antal fejl pr. 1000 ord	Tegn-sætning	Ortografi	Morfologi	Syntaks	Leksik	Layout	Andet
1	391	42	107,4	27	7	5	0	2	1	0
2	482	14	29	6	6	1	0	0	1	0
3	255	11	43,1	6	1	1	0	2	1	0
4	313	26	83,1	16	2	5	0	2	1	0
5	282	31	109,9	11	1	5	0	1	7	6
6	324	14	43,2	10	1	1	0	2	0	0
7	340	21	61,8	10	1	6	0	3	1	0
8	453	17	37,5	12	2	1	1	1	0	0
9	783	21	26,8	9	1	5	0	6	0	0
10	352	38	108	17	13	6	0	2	0	0
11	155	21	135,5	9	0	5	0	2	4	1
12	892	54	60,5	14	5	26	0	8	1	0
13	458	10	21,8	5	0	5	0	0	0	0
14	352	27	76,7	21	1	3	0	1	1	0
15	548	42	76,6	27	5	7	0	2	1	0
16	319	18	56,4	14	1	3	0	0	0	0
17	274	29	105,8	14	5	0	1	2	4	3
18	288	18	62,5	4	2	9	0	2	1	0
19	529	53	100,2	32	7	11	0	0	3	0
20	260	13	50	10	1	1	1	0	0	0
21	460	18	39,1	8	1	7	1	1	0	0
22	448	25	55,8	12	4	5	0	1	0	3
23	509	47	92,3	21	7	4	0	8	7	0
24	358	37	103,4	22	7	7	0	0	1	0
25	411	39	94,9	25	5	8	0	1	0	0
26	649	47	72,4	28	3	13	1	1	1	0
27	415	8	19,3	7	0	0	0	1	0	0
28	478	22	46	16	3	1	0	2	0	0
29	229	25	109,2	12	5	3	1	2	2	0
		788		425	97	154	6	55	38	13

Anmeldelse af *Dansk Sproghistorie*

4. *Dansk i brug*

Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, hovedredaktør
Ebba Hjorth, Aarhus Universitetsforlag, 2020, 416 sider.

OLE TOGEBY

Det første man kan sige om dette bind 4 af *Dansk Sproghistorie*, er at det er flot, rigt illustreret, indbundet, i stort kvadratisk format og meget vægtig; det vejer 1,8 kg, så man ganske simpelt ikke kan sidde i en lænestol og læse det, for man kan ikke holde det oppe. Et bind af Skautrups *Det danske Sprogs Historie* vejer kun halvdelen. Det havde været behageligere med otte lidt lettere bind end seks så tunge.

Bind 4 (af 6) af *Dansk Sproghistorie* hedder *Dansk i brug*. Dette bind er ikke decideret om sprogets historie, men snarere kapitler til en stil- og genre- og skolehistorie. Bindet indeholder 16 afsnit skrevet af hver sin forfatter, fordelt på fire kapitler, nemlig 14. *Lov, bibel og salmer*, 15. *Viser, sange og ordsprog*, 16. *Sprog og medier* og 17. *Dannelse og uddannelse*. Disse fire kapitler og 16 afsnit skal her refereres og karakteriseres hver for sig.

14. LOV, BIBEL OG SALMER

Det første afsnit i det første kapitel hedder *Juridisk sprog før 1700* (29 sider) og er skrevet af Britta Olrik Frederiksen. Det handler om landskabslove og de diplomer som fra omkring 1400-tallet bliver forfattet på dansk. Det særlige ved landskabslovene og til en vis grad Christian 5.s Danske lov er at de er kasuistiske, og ikke almene. Det vil sige at de består af et retstilfælde, fx *Dræper man kôuen racka* ('dræber en mand en skødehund'), og en sædvaneretslig resolution, *Bøte siax øre* ('skal han bøde seks øre'). Der står altså ikke som i de gammeltestamentlige 10 bud hvad man skal eller ikke må, eller hvem der påbyder det: *Du må ikke begå drab*, men kun: den der gør det, skal efter sædvanen have en straf. Denne stil i danske love kan forøvrigt spores op til den dag i dag,

hvor danske love stadig formuleres anderledes end EU-lovene som er skrevet i traditionen efter romerretten.

I kapitlet beskrives lovteksternes historie, og det forklares at formuleringerne bærer præg af at være nedskrivninger af germanske mundtlige sædvaneregler med mange upersonlige, mundtlige og mere litterære træk som rim, rytme, alliteration, gentagelser, modstillinger, replikker, sætninger og billedsprog. Det står i modsætning til de romerske kanoniske love som er mere abstrakte og med synlig lovgiver. Kapitlet giver således en beskrivelse af hvorledes lovsproget var, og giver en god forklaring på hvorfor stilen blev som den blev.

Det man kunne savne, er en beskrivelse af hvilken virkning dette sprogligt-stilistiske særpræg så havde. Var retstilstanden i de nordgermanske lande anderledes end i de romanske lande, hvor romerretten har dannet det stilistiske forbillede. Altså ikke blot: således former samfundet og historien sproget, men også: således former sproget samfundet og historien.

Afsnit 14.2 *Juridisk sprog efter 1700* (18 sider) af Per Andersen lægger også ud med de forskellige retsfamilier: en germansk, en romanistisk, en nordisk og en engelsk som er grundlaget for forvaltning i enevælden, og Andersen karakteriserer den juridiske stil ved forvægt, verbalsubstantiver, kancellisløjfer, gammeldags ord, passive verber, og hele sagen i en helsætning (et træk som stadig findes i patentbeskrivelser). Denne stil ændres senere ved at man går fra kancellisprog til klarsprog. Retspositivisme beskrives ved at jura er hvad ret er, mens moral er hvad ret burde være. Det at velfærd og social lighed er blevet vigtigere end frihedsrettighederne får Per Andersen til at spørge om retsstat og demokrati er uforenelige. Men han svarer ikke på det.

Afsnit 14.3 *Bibelsprog* (40 sider) er skrevet af Bodil Ejrnæs. Bibelovertøttelserne er et udmærket valg til undersøgelse af stilistiske variationer, for man må jo gå ud fra at indholdet i en eller anden forstand skal være det samme. Variationen beskrives detaljeret og overbevisende i tre faser:

1. fase (1500-1600) med Lutherovertøttelserne, hvorfra vi har mundret sprog og ord og formuleringer, såsom: *nidkærlighed, pagt, næste, ark, syndflod, helligt vorde dit navn, liggende fæ, ikke en tøddel, kaste perler for svin, gråd og tænders gnidsel*. 2. fase (1600-1900) med de Re-

sen-Svanningske Bibler der har tungt, knudret og vanskeligt sprog og ord (med angivelse af hvad de siden er erstattet med): *kundskabens træ*, *omvendelse*, *opbyggelse*, *udstrakt fæstning* (> *hvelving*), *gjorde skilsmisse* (> *satte skel*); *asen* (> *æsel*); *tabernaklet* (> *boligen*); *boler* (> *elsker*); *sæd* (> *afkom*). 3. fase (1931 og 1992 og den ikke-autoriserede Den nye aftale 2007 (Bibelen 2020 nåede ikke at komme med)): ord der er forsvundet i 1992: *misdæder* (> *forbryder*), *miskundhed* (> *godhed*), *i uforkrænkelighed* (> *i uforgængelighed*, og i Bibelen 2020 > *udødeligt*), *nidkær* (> *lidenskabelig*), *genløser*, *bie*, *tvætte*, *blusel* (> *kønsdele*), *kalk* (> *bæger*), *stimand*, *trætte*, *frugtsommelig*.

Med dette meget velegnede materiale kunne man let have overvejet de fundamentale sprogvidenskabelige problemer om to formuleringer semantisk set er synonyme og 'betyder det samme', og hvorfor ord forsvinder ud af brug. Det er klart nok at vi skaber nye ord når vi har brug for dem, men hvorfor er der ord vi ikke har brug for længere? Man kunne fx have undersøgt hvorfor ordet *miskundhed*, fx i Salmernes bog *Til himlene rækker din miskundhed*, *Gud*, ikke kan bruges mere, men er erstattet af *nåde*, *barmhjertighed* og nu *godhed*. Er det fordi *miskundhed* oprindeligt betød 'nåde', og dette begreb ikke længere henviser til noget? Det havde været godt med lidt idéhistoriske overvejelser.

14.4 *Salmesprog* (17 sider) af Marita Akhøj Nielsen beskriver hvordan danske samler vinder frem efter reformationen, og at deres sprog er præget af at teksterne har metrisk form og skal være sangbare. Men kapitlet er lidt amputeret fordi Kingo med det tætte billedsprog og Grundtvig med det nordiske ordforråd kun nævnes i forbigående eftersom der skal komme hele afsnit om de to forfattere i bind 6, *Forfatternes dansk*. Vi får dog til sidst citeret et par strofer af Simon Grotrian med det sproglige billede *Jomfrukarten slukker Midgårdsormen*, som Marita Akhøj Nielsen karakteriserer som paradoksalt med både kristne og hedenske forestillinger så det næppe kan tolkes entydigt.

Kapitel 14. *Lov, bibel og salmer* er således solid og traditionel stil- og genrehistorie som det er beskrevet før.

15. VISER SANGE OG ORDSPROG

15.1. *Folkeviser* (29 sider) af Dorthe Duncker orienterer om håndskrifterne og de to hovedsamlinger: Svend Grundtvigs *Danmarks gamle Fol-*

keviser og Hakon Grüner-Nielsens *Danske Viser fra Adelsvisebøger* og om undergenrerne ballader, lyriske viser og andre viser. Af sproglige træk fremhæves bogstavrim, inversion, ekspletiv refleksiv, fx *rider sig under ø*, forældede bøjningsformer, fx *på kviste, til senge, røden guld, sorten muld*, foransat bestemt artikel, fx *den svend*. Der fremsættes (i en billedtekst) følgende tese: "Dette tyder på at genretypiske træk op-formeres i viserne i løbet af indsamlingsperioden" (side 128). Man må forstå det således at antallet af nævnte træk gennem tiden stiger fra tidlige lyriske viser, over historiske viser, episke viser, romanviser, (endnu engang) historiske viser, kæmpeviser, ridderviser, trylleviser og til sene lyriske viser. Med andre ord, stilen i folkeviserne er ikke arkaisk, men arkaistisk, dvs. tilstræbt arkaisk.

Af andre sproglige træk nævnes stereotype gentagelser og faste forbindelser, fx *skønne jomfru, liden smådreng, den væne mår*, korte helsætninger, få ledsætninger, omvendt ordstilling: *moder min, vilje sin* (som er sat ind af metriske hensyn), ekstraposition før fundamentfeltet *messen hun var sunget*, fremrykkede objekter, fx *din best kan du ikke ride, han sit sværd drog ud*, indholdsadverbialer på pladsen for neksusadverbialer: *Hun tog over sig skarlagenskind, Han ind ad døren tren*, lyrisk sig: *Jeg var mig en fattig ungersvend*, imperativ + pronomen: *Tag du nu den store sten*, og den såkaldte balladeske sætningskløvning: *Det var her Tide-mand, slar ofver hinde skarlagen-skind*. Det kaldes *balladesk* fordi det ikke er en ægte sætningskløvning hvor den efterstillede sætning nemlig er præsupponeret, og der laves kontrast.

Balladernes sprog er således beskrevet meget omhyggeligt og sat i relation til de forskellige visers alder, men man kunne savne en diskussion mellem disse sproglige overvejelser over kronologien og så de litterære overvejelser over motivernes udvikling fra dæmoni til psykologi; Svend Grundtvigs inddeling giver til sammenligning rækkefølgen: kæmpeviser, trylleviser historiske viser, ridderviser, romanviser.

15.2 *Højskolesangen* (14 sider) af Nanna Damsholt, fremhæver for alle 18 udgaver af Højskolesangbogen de enkle melodier, "det var aldrig den æstetiske kvalitet af sangen der talte, men at alle sang med, hver med sit næb" (side 152). I de første udgaver var der modstand mod tysk indflydelse, fx med *Lønge nok har jeg bondepige været* (1850), fremhævelse af sprogets styrke, fx i *Den danske sang er en ung blond pige*,

brug af bolle-å lige fra begyndelsen, og i senere udgaver kommer der arbejdersange, besættelsens sange og Benny Andersens sange. Det der i dette afsnit står om sprogets historie, er at man gennem fællessang kan synge sig ind i det danske sprog. "DET VAR DE DANSKE SKJALDE DER SANG" er blevet erstattet af "SÅ SYNG DA DANMARK, LAD HJERTET TALE" (side 150).

15.3. *Lejlighedsdigte og festsange* (16 sider) er skrevet af Ebbe Preisler. Festsange defineres her som sange skrevet på kendte melodier, til festlige lejligheder og af personer med personlig tilknytning til festens genstand, og de hævdes ikke at eksistere i andre sprogområder. De dominerende sproglige træk i lejlighedssange er omvendt ordstilling og rim, og at versene er, som Preisler skriver, vitaminfattige og ubehjælpomme.

Det fremhæves i afsnittet at et særtræk ved festsangen er at de mangfoldiggjorte tekster bæres frem i sangskjulere som forestiller noget med relation til festens genstand, fx en model af fødselarens båd, og synges af de tilstedeværende gæster.

En nærliggende genre er vandresangen, fx *Højt på en gren en krage sad*, og købesangen som næppe kan blive så personlig som den ægte festsang. Bording, Kingo, og Grundtvigs har alle skrevet lejlighedssange, som så senere er blevet offentliggjort som digte, fx *Det er så yndigt at følges ad* og Wessels: *At Smørrebrød er ikke Mad, / og Kierlighed er ikke Had, / det er for Tiden hvad jeg veed / om Smørrebrød og Kierlighed*.

15.4. *Ordsprog og talemåder* (12 sider) af Merete Korvenius Jørgensen. Ordsprogenes historie er i store træk: Peder Låle 1450, Daniel Matras 1633 og Peder Syv 1682. Nabogenrer til ordsprog beskriver Merete Korvenius Jørgensen som aforismer, bevingede ord, fyndord, maksimer, mundheld, regler, talemåder, og wellerismer som alle defineres kort og præcist. Ordsprog er sprogligt karakteristiske ved konsistens i den ydre form, enkel syntaks, artikelløse substantiver, fx *Nød bryder ret*. Tve-tydigheden i *Det er ikke alt guld, som glimrer* bemærkes (enten 'noget guld glimrer ikke', eller 'noget glimmer er ikke guld'), men der gives ingen syntaktiske eller semantiske forklaringer på hvordan det kan ske.

Kapitel 15 er beskrivelse af fire forskellige tekstarters særpræg og historie, men de sættes ikke i forhold til hinanden, og sproget bliver i et par af dem næsten ikke systematisk beskrevet.

16. SPROG OG MEDIER

16.1 *Aviser, radio og tv* (37 sider) er skrevet af Ib Poulsen. Her skelnes der med prisværdigt teoretisk overblik mellem fire niveauer i beskrivelsen: medier, genre, retorik samt sprog og stil, og vekselvirkningen mellem de fire niveauer beskrives på udmærket vis med tre nedslag i udviklingen af Berlingske som illustrativt eksempel.

I Danmark begynder mediernes historie i 1749 med det der nu hedder *Berlingske* som er en trykt avis karakteriseret af korte nyheder, stor sætningslængde, tysk ordstilling, forvægt, mange fremmedord og mange titler. I 1849 har Berlingskes artikler fået komposition med spændingskurve, pointe, citater, ræsonnerende stil og rubrikker, og i 1945 er avisen fuld af beskrivelser og omskrevne udtalelser af offentlige personer, engelske ord, paratakse, få ledsætninger og en direkte og kritisk tone.

Historisk set opstår der forskellige medieundertyper som stifttidender, provinspresse, partipresse, løssalgsaviser (med holdningstilkendegivende ledere og mundtlighed), *Illustreret Familie Journal* og magasinpresse. Fra 1900 adskiller Cavling nyhed og debat og indfører interviews, skriften bliver antikva, og ud over nyheder (som nu komponeres efter nyhedstrekanten) kommer der emner som sport, trafik, kriminalitet, ulykker, kvinde- og familiestof.

Særlig fræk er Ekstra Bladet der ”tør hvor andre tier”, og vi får fænomener som *New Journalism* med scenisk fremstilling, dialog, synsvinkel og symbolik, og som *Gonzo*-journalistik hvor reporteren (Morten Sabroe) er i centrum. I dag har vi så netaviser, som kan læses multimodalt og på flere niveauer, og hvor distance i tid og rum afløses af samtidighed og inklusion.

I det nye medie radio erstattes efterhånden oplæst skrift på rigsdansk i upersonlig stil med personlig henvendelse i talesprog. TV går fra at være radio med billeder til udsendelsestyper med dramaturgi, synlige studieværter, fatisk kommunikation, deiktiske pronominer, dialogpartikler og genoptaget fundament.

16.2. *E-mail, sms, chat og sociale medier* (13 sider) er skrevet af Ditte Laursen og Marianne Rathje. De definerer elektronisk kommunikation som fjernkommunikeret skrift der er næsten simultan. De tekniske muligheder og begrænsninger skaber nye genrer og forårsager forandringer i sproget.

Først var der den alvorlige hindring at en SMS skulle tages på en mobiltelefon med 4-3 bogstaver på hver tast, siden har vi fået hele tastaturer, og det har lettet indtastningen, men der forekommer stadig mange formelle fejl, fx undlader man at bruge store bogstaver. Da der ikke er tid til redigering, sker der mange reduktioner, som i gammeldags telegramstil. Der udelades tegn og bruges forkortelser, evt. forskellige forkortelser af samme ord: *godnat* kan forkortes *gonat*, *gnat*, *nat*, *gn*. Disse træk er ved at forsvinde igen efter at der nu ikke kun, som før, er 160 tegn i en meddelelse. De intelligente ordbøger kan give sjove resultater og kontaminationer er hyppige.

Chat der foregår via en computer, og statusopdateringer på sociale medier (fx Facebook) giver nye muligheder for responser som likes og kommentarer, og manglende respons er blevet en potentiel trussel mod relationen mellem fjerne men simultane partnere. I gruppefora opstår der gruppesprog der fungerer som shiboletter der lukker folk ude.

Det at der ikke i den næsten simultane interaktion er nogen mulighed for mimik, fremkalder træk som lydefterligning, interjektioner, smileys, emojis og generelle udvidere, fx *eller wa?* Mange har deres personlige stil med disse tegn. Der synes dog ikke – skriver forfatterne – af den grund at ske et sproglig forarmning, for de unge kan skelne mellem genrene; der er således ikke mange elektroniske sprogtræk i danske stile. I dette afsnit er der således på udmærket vis gjort rede for elektronikkens påvirkning af sproget og sprogets påvirkning af samfundet.

Kapitel 16 *Sprog og medier* er det mest vellykkede kapitel i dette bind, med overvejelser over påvirkningsvejene mellem tekniske muligheder, tekstarterne i samfundets institutioner og stil og variationer i sprogbrugen.

17. DANNELSE OG UDDANNELSE

17.1 *Lese- og skrivekyndighed før 1800* (24 sider) er skrevet af Charlotte Appel, som indledningsvis konstaterer at runerne var i brug i 1300 år (mens det latinske alfabet har været i brug i Danmark i 1000 år). Runeindskrifter fra Bergen har vist at runer især blev ristet på træ med en kniv til almindelige formål som huskesedler og kærestebreve, og at indskrifter på sten har været en sjældenhed. Kyndigheden i brugen af runer har dog måske været noget andet end i brugen af bogstaver, for

– som Charlotte Appel skriver – runer *ristes* og *rådes*, mens bogstaver *skrives* og *læses*.

Latinsk tekst skrevet med latinske bogstaver bidrog i høj grad til sikring af magten ved at dokumentere rettigheder og besiddelser, og mængden af dokumenter steg fra 23 dokumenter i perioden 1100-1125 til 3.937 i 1375-1400, og mængden øges yderligere da papir bliver almindeligt. Den første bogtrykker kom til Danmark i 1482, og de første tryk var Luthers lille katekismus, kirkebøger, ABC'er, og folkebøger. Man antager at 1/3 af alle mænd i byerne kunne skrive på dette tidspunkt, 1/10 på landet. Fra 1800 kunne de fleste læse, dog læste de mest religiøse tekster, og først i 1814 indføres ved lov undervisning af alle børn i både læsning og skrivning.

17.2 *Læse- og skrivekyndighed efter 1800* (33 sider) er skrevet af Vibeke Sandersen om hvorledes færdighederne i at læse og skrive blev udbredt til hele landet i løbet af to hundrede år. Den undervisning der indførtes 1814, var ikke klasseundervisning, men var organiseret indbyrdes undervisning, hvor de ældre elever underviste de yngre ved hjælp af læse- og regnetavler. Bibliotekerne voksede frem med 10 i 1800 og i 2/3 af landes sogne i 1889. Læseforeninger, højskoler, og kolportage af læsestof udbredte gennem århundredet læsefærdigheden over hele landet. Læsestoffet var aviser, ugeblade, og litteratur, fx *Gøngehøvdingen*.

Der blev undervist (ordnet efter faldende vægt) i skønskrift, retskrivning, tegnsætning og indhold. Skrivefærdigheden er dokumenteret blandt tugthusfanger på Møn til 21 % i 1818, og 58 % i 1850. I soldaterbreve 1848-51 er sproget karakteriseret af følgende typer af fejl: blødt *d*, fx *ymyg*, stumt *d*, fx *got*, *lan*, *kand*, dobbeltkonsonant, fx *desvære*, *helle* (for *hele*), r-fejl, *han høre*, og også fejl på grund af dialekt.

I vore dage undersøges skrivefærdigheden internationalt, fx med Pisa-undersøgelserne. Her skal eleverne finde informationer, fortolke sætningerne, reflektere over sagen, og vurdere teksten, og man fandt mange såkaldt funktionelle analfabeter, dvs. børn og voksne som måske godt kan læse, men som ikke kan anvende læsning eller skrivning funktionelt. Man fandt i andre undersøgelser at indvandrerbørn klarer sig dårligt, at piger klarer sig bedre end drenge, og at der i 1998 i Danmark var 46 % med utilstrækkelig læsefærdighed mod 37 % i Finland, 33 % i Norge og 28 % i Sverige. Undersøgelse af studentereksmensstile viser

at antallet af orddelingsfejl, fx *køle anlæg*, er femdoblet i 1990'erne.

Man kan her savne overvejelser over om man virkelig kan *måle* andet end antallet af formelle fejl. Kan man undersøge læsernes teksttolkning, refleksion og vurdering med de prøver som man bruger, og fungerer de på samme måde i forskellige kulturer? Resultatet af disse 'målinger' har jo store konsekvenser for skolepolitikken.

17.3 *Breve og brevbøger* (10 sider) er også skrevet af Vibeke Sandersen. Det korte afsnit nævner privatbreve, indbydelser, kondolencebreve og gækkebreve og handler især om bøger med mønsterbreve med betoning af titler og formularer som: *Jeg skriver dig til for at lade dig vide*. Vibeke Sandersen nævner at stilens ubehjælpssomme bredde og de mange høflighedsformler konkurrerer med den naturlige stil.

17.4. *Danskfaget i skolen* (16 sider) er skrevet af Jens Raahauge som definerer skolens opgave som det "at undervise i sproget og anvende det som redskab i undervisningen" (side 321). I begyndelsen, skriver han, udstrakte læsefærdighederne sig (som nævnt i et tidligere afsnit) til fadervor, trosbekendelsen og de 10 bud. I 1814 blev der indført færdighedsindlæring i læsning, skrivning og også i mundtlig dansk – med eksamen. Med højskolerne fik man prøvefri formidling gennem fortælling, og i 1903 indførtes alment skole og en mellemskole hvor der blev lagt vægt på både "Aandsudvikling og Dannelse" (side 326), og en praktiske mellemskole som blev kaldt *fri mellem*.

Med *Den blå betænkning* betonedes så i 1958 respekten for det ikke målelige, og der kom gruppearbejde, ordbilledmetode, og tekstanalyse med et skema for tid, sted, handling, miljø og personer. Det beskrives hvorledes Mogens Jansen fik reduceret grammatikken til hvad der var nok til tegnsætning. Faghæftet *Dansk 1984* betonedes med beskrivelserne af at lytte, tale, læse og skrive både færdighed og dannelse. Siden er der kommet procesorienteret skriveundervisning og multimodalitet. I *Fælles mål* fra 2009 indførtes læringsmålstyring for læsning, fremstilling, fortolkning og kommunikation med bl. a. nedtoning af fiktionsskrivning og afvikling af dannelsesdimensionen.

Af afsnittet fremgår det at modersmålsundervisningen i Danmark har drejet sig om både færdighed og dannelse, og at vægten er flyttet fra færdighed til dannelse, og så i 2010'erne tilbage igen til færdighed. Jens Raahauge slutter med at konstatere: "Det oprindelige færdigheds-,

videns- og dannelsesfag er afløst af et kompetencefag. Dannelsesdiskursen er glidende blevet erstattet af en markedsdiskurs. Begreber som *skønlitteratur*, *undervisning* og *dannelse* optræder ikke i kompetencemålene” (side 336).

17.5 *Normer og normering* (28 sider) er skrevet af Henrik Galberg Jacobsen. Afsnittet handler om sprogrøgt, og (offensiv og defensiv) normering af det danske sprog. Det begyndte på området for ordforråd med Peder Syv og Henrich Gerner som foreslog at *commandere* erstattedes af *befale*, *obligere* af *forpligte*. Ørsted indførte *ilt* og *brint* for *oxygen* og *hydrogen* og Otto Jespersen skrev *av* i stedet for *af*. Sven Clausen kæmpede med sit Nordisk Sprogstræv for ord som *kvæld*, *rød*, *skryde*, *bøde*.

I 1955 oprettedes Dansk Sprognævn, som bl. a. organiserede en diskussion om de danske talord, men *femogtres* blev ikke til *sektifem*, selv om det i en periode var almindeligt på kvitteringer og checks. 1978 oprettedes Nordisk Sprogsekretariat som forgæves advokerede for *tegnrude* i stedet for *display*. Sprognævnensformanden Davidsen-Nielsen gik ind for parallelsproglighed som modspil til sprogæderi, domænetab og amerikansk kulturimperialisme. Et nutidigt eksempel er *fagfællebedømmelse* i stedet for *peer review*. Som Henrik Galberg Jacobsen beskriver det, synes sprognormering kun at have haft små og tilfældige effekter på sprogets udvikling.

400 års retskrivningsnormering begynder med Jacob Madsen 1586 og senere Peder Syv der ville afskaffe de fremmede bogstaver *c*, *q*, *x* og *z*, mens Gerner indførte store bogstaver i substantiverne, dobbeltbogstaver, stumme bogstaver, skel mellem *ø* og *ö* og bolle-*å*. Rasmus Rask foreslog udtalen som grundlag for at afskaffe *c*, *q*, *x* og *z*. I næste århundrede har Poul Henningsen kæmpet for *blir* og *ha*, og Hartvig Frisch afskaffede med sin Retskrivningsreform 1948 store bogstaver i substantiverne og datidsformerne *kunde*, *skulde* og *vilde*. I 1997 kom der for første gang en Retskrivningslov, og den store kommakrig omkring årtusindskiftet resulterede ikke i en kommateringsreform (men det blev afhandlet i bind 2 af *Dansk Sproghistorie*). Ud fra en standard-sprogsideologi har nogen kæmpet for udbredelse af rigssproget, som (ifølge en billedtekst) var det som TV-avisoplæseren Henning Skaarup talte. Henrik Galberg Jacobsen fastslår, efter Inge Lise Pedersen,

hvorledes standardsproget udvikler sig i tre faser: 1. selekteringen af talesprogsvarietet, 2. kodificeringen i ordbøger og grammatikker, og 3. generaliseringen.

17.6 *Dansk som andetsprog* (13 sider) er skrevet af af Anne Holmen. Hun skriver at 14 % af folkeskolens elever har dansk som andetsprog fordi deres forældre (i faldende antal) kommer fra: Polen, Syrien, Tyrkiet, Tyskland og andre lande. Dette er blevet betegnet som *tosprogethed*, som Anne Holmen definerer som det at have et andet modersmål (forstået som barnets første sprog) end dansk. Hun skelner mellem successiv eller simultan tosprogethed, mellem strukturel og funktionel tosprogethed, mellem individers flersprogethed og samfunds mangesprogethed, og mellem modersmål, andetsprog og fremmedsprog.

Andetsprogtaleres danskfærdigheder afhænger dels af deres modersmål, dels af grunden til at de skal bruge to sprog, og dels af om færdighederne undersøges strukturelt eller funktionelt. Karen Lund har fx fundet at for udtryk for begrebet flertal er det strukturelt set lettest at lære hele ord, fx *to*, *mange*, middelsvært at lære bøjningsendelser med mening: *hus-e*, *loft-er*, og sværest at lære bøjningsendelser med uigennemskuelig betydning: *sød-e børn*. Problemerne for børn med et andet modersmål kan funktionelt set også skyldes skolens genrer og upersonlige stil.

Modersmålsundervisningen i de danske skoler er et politisk sprængfarligt emne som folk har stærke holdninger til. Der er begrebsforvirring både i sagen og i afsnittet. Det der politisk korrekt kaldes *tosprogethed*, er måske blot en eufemisme for dobbelt halvsprogethed, og hvorfor nævnes det slet ikke at børn i Danmark der har et andet modersmål end dansk, kunne have fordel af, samtidig med at de lærer dansk som andetsprog, at lære at tale og skrive på deres eget modersmål – hvad massiv forskning i USA faktisk tyder på.

Kapitel 17 *Dannelse og uddannelse* handler om sprogpolitik, som ikke synes at have været så sproglig endda, og om sprogets institutioner, som ikke synes at have haft så stor virkning på sproget, men mere handler om holdninger til sproget og samfundet.

DANSK I BRUG

Hele bindet *Dansk i brug* er inddelt i kapitlerne 14. *Lov, bibel og salmer*, 15. *Viser, sange og ordsprog*, 16. *Sprog og medier* og 17. *Dannelse og uddannelse*. Men mens kapitelinndelingen i bind 2 og 3 sker på grundlag af velkendte sprogteoretiske begreber som *ordforråd*, *bøjning* og *syntaks*, er dette bind om *Sproget i brug* inddelt både efter genrer og efter samfundets sproginstitutioner (og med det historiske forløb fra middelalder til i dag skitse-mæssigt gentaget i de enkelte kapitler). Selv om der skal komme et kapitel om *Stilidealer og stilforskydning* i bind 6, kan man i dette bind savne et afsnit om begrebet 'sprogbrug', om hvordan forholdet er mellem samfund, institutioner og genrer på den ene side og sproglig stil, ordforråd, morfologi og syntaks på den anden side. Mens de sidste er bestemt af konstituerende grammatiske regler for det enkelte sprog, er sprogets brug bestemt af pragmatiske principper som historisk ændrer sig parallelt i hele Europa, og sproget i en genre eller tekstart er antagelig gennem historien blevet udformet til at passe til situationer i det enkelte samfunds institutioner – som en nøgle i en lås – de er blevet til samtidigt.

Sådanne sammenhænge påvises nogle steder i dette bind, fx bedst i 16. *Sprog og medier*, men man mangler en overordnet teori om hvordan det skal beskrives. Det vises hvordan sprogbrugen er en virkning af ændringer i de materielle forhold, fx sproget i radio og tv, og andre steder af magten i samfundet, fx i lovtekster og bibeltekster, og endelig også af de fremvoksende institutioner, fx salmesprog og højskolesangen. Men det kunne også være interessant at vide hvordan sproglig stil sætter sine spor i genrerne, i institutionerne, i samfundet og i historien, kort sagt: hvordan påvirker sproget samfundet? Dansk i brug er vel også det der er emne for sociolingvistikken, som imidlertid ikke nævnes eller berøres?

Man kan også undre sig over hvilke genrer der er blevet taget ud til at få et af de 16 afsnit, fx lov, bibel, salmer, højskolesangen og lejlighedsdigte. Hvorfor lige dem? Hvorfor ikke prædikener, historieskrivning, ridderromaner, og skuespil? Er det bare efter de forhåndenværende søms princip (af hvad der allerede findes beskrivelser af) eller ligger der en tanke bag?

Skønt bind 4 *Dansk Sproghistorie* med undertitlen *Dansk i brug* alt i alt er ufokuseret og uden teoretisk sammenhæng i studiet af de lidt tilfældigt valgte eksempler på dansk sprogbrug, er det samtidig så stofmættet og rigt på veldokumenterede eksempler at man bliver klogere på de mange anvendelser af dansk sprog i historiens forløb. Mange genrespecifikke historiske udviklinger skitseres fint, især for sprog og medier.

Aboutness in Danish

- unmarked and marked

SIMON BORCHMANN

This article deals with a methodological issue in the analysis of the linguistic forms that Danish makes available for indicating the topic of an utterance. There are several analyses of such forms in grammatical descriptions of Danish and other languages. The motivation for this article is that these analyses have been based on unmarked forms, which are semantically non-specific relative to other forms in the paradigm they are part of. This means that they are non-specific in terms of topic indication and it is not an obvious methodological approach to take these forms as a starting point. The alternative is to take a starting point in the marked forms, that is, forms that are semantically specific relative to other forms in the paradigm they are part of, and thus, specific in terms of topic indication. Based on a pragmatic, socio-cognitive model of the aboutness relation, the article evaluates and discusses the explanatory power of two methodologically different analyses of the linguistic forms that Danish makes available for indicating the topic of an utterance: one that takes a starting point in the unmarked forms, and one that takes a starting point in the marked forms. In view of the evaluations and the discussion, the article recommends the latter methodological approach.

KEYWORDS: aboutness; information structure; markedness; topic; focus

Foreground information or absence of case marking. An analysis of the case systems in the Old Scanian text *Consolatio Animae*

BJARNE SIMMELKJÆR SANDGAARD HANSEN

In this article, I examine whether nominative and/or apparently caseless forms in the nominal system of the Old Scanian text *Consolatio Animae* (c. 1425) should be analysed as foreground information (in accordance with Eva Skafte Jensen's theory on foreground information and nominative case in Old Danish) or whether as I have previously argued, such forms should be analysed as examples of the final stage of the case-system development in Danish where neither nouns nor typical noun-phrase modifiers are marked for case due to reductions of the redundancy in noun-phrase-internal agreement. I argue that although the majority of the occurrences agree well with Jensen's foreground-information theory, a number of unambiguously unsuffixed forms remain unaccounted for. Although formed by analogy with other unsuffixed nominative forms, some of these few remaining forms cannot be said to be marked for case. Furthermore, they are not only used in foreground-information contexts and as subject or subject complement, where we would expect the use of nominative, but also in background-information contexts and for other syntactic functions. As such, these forms constitute a significant precursor of the modern Danish system with lack of case marking in the nominal system.

KEYWORDS: Old Danish; Scanian dialect; case-system reduction; information structure; nominative

Information structure in interaction: conditional clauses i DR's *Debatten*

LAURA BANG LINDEGAARD AND LINE SANDST

In this article, we investigate conditional clauses in argumentative interaction. In Danish, conditional clauses usually begin with *if* and can be defined as clauses where a sufficient condition for a given matter is stated. The data consists of transcripts of four different episodes of the national Danish television-broadcasting corporation DR's *Debatten*, and the study thus focuses on polemical, argumentative debate interaction. Based on previous studies of conditional clauses in Danish, we investigate both the host's and participants' use of conditional clauses and positive and negative meaning in these sentences. In doing so, we investigate how the participants and the host use value-laden conditional clauses as a rhetorical resource in the argumentative context. The study contributes with knowledge about conditional clauses related to the genre of 'argumentative TV debate', which is a context where the use of conditional clauses has not yet been thoroughly investigated in Danish.

KEYWORDS: conditional clauses; argumentation; valorization; affect; TV debate interaction

Digital language practices and generational differences

MARIANNE HAUGAARD HANSEN AND
ANDREAS CANDEFORS STÆHR

The increasing online presence of older generations have resulted in new digital communication cultures where linguistic and semiotic differences become visible to language users. In this paper, we focus on such differences by studying how young people (16 years old) and their parents articulate different norms of online language use and how they ascribe such norms to different generations. In particular, we focus on how the participants orient towards different norms of emoji use, abbreviations, length of text messages, and proofreading. We study how these linguistic generational differences are articulated in interviews and in online parent-teen interactions. The paper provides new knowledge about digitally mediated language use in contemporary families and provide insights into how young people and their parents (despite their different normative orientations) accommodate linguistically in their online correspondences.

KEYWORDS: digital language practices; generational differences; normativity; accommodation; linguistic ethnography

What do they correct? Newly enrolled students' corrections in university papers

ALEXANDRA HOLSTING, MARIANNE RATHJE,
JESPER TINGGAARD SVENDSEN AND ANNA VIBEKE LINDØ

Extending on previous studies of texts produced by newly enrolled students, which showed that students make relatively many formal errors (i.e. punctuation, orthography, and grammar), the present article describes an experiment aiming to examine what students correct – and what they don't correct – when instructed to proofread their texts. Our conclusion is that overall, the students weed out only a minority of their errors, partly because only some of these errors are addressed in the proofreading process, partly because the students in some cases change correct forms into incorrect ones, and partly because the students in some cases add new text with new errors during the proofreading. As for the types of errors that are corrected, our study shows that especially errors at the levels of punctuation and spelling are problematic: Corrections of these error types are relatively rare and often result in new errors. Conversely, lexical and syntactic errors occur relatively infrequently, and these errors are corrected relatively often. The results thus indicate that some types of errors are relatively easily identified and corrected through proofreading, while others pose greater problems and must be addressed more purposefully in teaching.

KEY WORDS: language errors; orthography; punctuation; proof reading; revision

NyS 61 – Sprog og identitet

Indkaldelse af artikler

Der indkaldes hermed forslag til artikler til bind 61 af *Nydanske Sprogstudier* under temaet *Sprog og identitet*. Temanummeret vil omfatte artikler der beskriver eller teoretiserer over hvordan identitet kommer til udtryk i sprog, eller hvordan sprog aktivt kan bruges til at udtrykke identitet. Identitet skal i denne forbindelse forstås som et teoretisk bredtfaavnende begreb der rummer både traditionelle, fx Eriksonske, tanker om individets kognitive udvikling og socialkonstruktionistiske og mere kontekstafhængige identitetsopfattelser. Identiteter kan således fx komme til udtryk sprogligt gennem etnicitet og køn, gruppetilhør og -forhandlinger, personae og rollespil i det offentlige rum eller på sociale medier m.v.

Det er hensigten med temanummeret at vise hvordan identitet kan forstås i en sproglig sammenhæng, og at illustrere de forskellige teoretiske og metodiske tilgange forskningen benytter sig af inden for dette brede felt. Artiklerne kan falde inden for traditionelle forskningsområder som sociolingvistik, dialektologi, antropologisk lingvistik, SoMe-lingvistik, interaktionsanalyse, navneforskning, sprogpolitik og sproghistorie.

Perspektiver der kan anlægges, omfatter

- sprog og køn
- sprog og etnicitet, herunder relation til tosprogethed; dansk som andetsprog/andet modersmål, dansk som arvesprog
- *membership categorization analysis*
- sprogplanlægning og sprogpolitik, fx i national henseende eller i virksomheder i forbindelse med branding og sprogkodeks
- sprogligt karakteristiske eller definerede personae i det offentlige rum eller på sociale medier

- intratalervariation og register som identitetsdefinerende
- påkaldelse af regional identitet (jysk, bornholmsk, ..)
- præskriptivitet og normdannelse
- socio-onomastik, dvs. vedr. navne og navngivning af personer og steder fx ved øgenavne eller 'ad hoc-stedsbetegnelser' (*legeren, rådderen, glypperen*)
- sproghistorie og skiftende nationale eller regionale identitetsopfattelser, fx i lyset af dialektudspaltning og standardisering

Artiklerne skal tage udgangspunkt i dansk eller danske samfundsforhold, men andre sprog og samfundsforhold kan inddrages til sammenligning, og redaktionen opfordrer til at det indsendte abstract forholder sig til hvilken teoretisering og identitetsopfattelse artiklen anvender.

Forslag, dvs. abstracts, til artikler på mellem 300 og 500 ord indsendes til nys.red@dsn.dk senest den 1. september 2021. Forslagene kan være forfattet på dansk, norsk og svensk. Filerne bedes navngivet som følger: NyS61 Sprog og identitet + [forfatternavn], og en mailadresse bedes tilføjet nederst i forslaget.

Forslagene bliver bedømt i redaktionen, og alle forfattere bliver kontaktet. De forslag der udvælges til eventuel publicering i temanummeret, gennemgår den sædvanlige redaktionsprocedure for artikler til NyS, herunder bedømmelse af en anonym fagfælle. Artiklerne kan have et omfang på op til 45.000 anslag (ca. 20 sider), og de skal følge NyS' stylesheet. Deadline for artikler er 1. december 2021.

NyS udkommer to gange om året.
Du kan bestille trykte enkeltnumre i boghandlen
eller henvende dig til:

Dansk Sprognævn
adm@dsn.dk

Gamle numre er tilgængelige på www.nys.dk.

Vi opfordrer læsere til at registrere sig:
<https://www.nys.dk/user/register>
Brug linket Registrer øverst på www.nys.dk.
Denne registrering medfører at du via e-mail
får besked når der udkommer en ny udgave af NyS.

Bidrag til NyS

Har du lyst til at indsende en artikel,
en anmeldelse, et debatindlæg eller andet,
så kontakt redaktionen:

nys.red@dsn.dk
NyS-redaktionen
Københavns Universitet
Emil Holms Kanal 2
2300 København S

Oplysninger om formater mv. kan findes på
www.nys.dk/information/authors.

